

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของ
ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
**AN APPLICATION OF SUFFICIENCY ECONOMY
ACCORDING TO BUDDHISM OF THE LOCAL SCHOLARS
IN KHAW SUB-DISTRICT SELAPHUM DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE**

นายอานนตรี ประสมสุข

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของ
ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

นายอานนตรี ประสมสุข

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

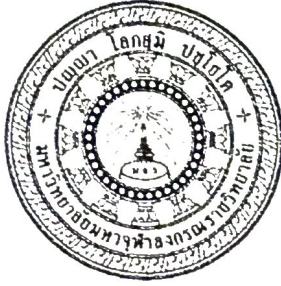
**An Application of Sufficiency Economy
According to Buddhism of The Local Scholars
in Khaw Sub-District Selaphum District,
Roi-Et Province**

Anontri Prasomsuk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบล
ขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา)

กรรมการ

(พระครูศรีปริยัติยาภิวัฒน์, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูศรีปริยัติยาภิวัฒน์, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายอานนตรี ประสมสุข)

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลัก
พระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด
- ผู้วิจัย : นายอานนตรี ประสมสุข
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระครูศรีปริยัติยาภิวัฒน์. ผศ. ดร., ป.ธ. ๗,
ป.อบ. (อภิธรรมบัณฑิต), M.A. Pali, Ph.D. Pali
- : พระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร., ป.ธ. ๓,
พธ.บ. (พระพุทธศาสนา),
พธ.ม (พระพุทธศาสนา), พธ.ด (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

พออยู่ พอกิน พอเพียง พอดี

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๒) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน และ ๓) ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมของปราชญ์ชาวบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดหลักพระราชดำรัสของ ร.๙ “พออยู่ พอกิน พอเพียง พอดี” วิถีชีวิตยึดหลักโอวาท ๓ คือ (๑) ไม่ทำชั่ว ปฏิบัติตามเบญจศีล กุศล ๓ เว้นอบายมุข ๖ (๒) ทำความดีโดยปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม พละ ๔ คารวะ ๖ มีวินัย ใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง ไม่ประมาท (๓) จิตบริสุทธิ์ ปฏิบัติตามไตรสิกขา รักษาศีล บุญกิริยา ๑๐ ฝึกปฏิบัติทั้งสมณะวิปัสสนา

แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน พบว่ามี มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) สปัจริยธรรม (คุณสมบัติของคนดี) ญาณภูมิ ๓ (อากะสะ) มรรคมีองค์ ๘ ทางพันทุกซ์ หิริโอตตปปะ อตตาทิ อตตโนนาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔

วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ใช้ฐานหลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน พอมี พอกิน พออยู่ พอใช้ พอออกพอใจ พอแบ่งไว้ใช้จ่าย และประหยัด การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ หลักสันโดษ โภควิภาคธรรม โภคอาทิจธรรม คิหิสุข/กามโกคิสุข/สุขของคฤหัสถ์ พรหมวิหาร ๔ และฆราวาสธรรม

Thesis Title : An Application of Sufficiency Economy According to Buddhism of The Local Scholars in Khaw Sub-District Selaphum District, Roi-Et Province

Researcher : Anontri Prasomsuk

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

- : Phrakhrusripariyattayapiwat, Assist. Prof. Dr., Pali VII, B.A. (Abidhamma Studies), M.A. Pali, Ph.D. Pali
- : Phramaha Nattakitti Anarado, Dr., Pali III, B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation :/...../.....

Abstract

This thesis has 3 main objectives: 1) To study the concept and way of life based on the sufficiency economy philosophy 2) Application Buddhist to the core philosophy of scholars and 3) The study analyzed the lifestyle of sufficiency economy to follow Buddhist doctrines of scholars.

The research found that the concept and way of life based on the philosophy of sufficiency economy principle of the royal speeches. 9 “Developing countries need to follow the order. Start by creating a basic or having eaten there before.” The public to “bring professionals to the farmers” just fit enough to eat, “a way of life based on three principles such as (1) do not do evil to follow the five precepts, charity 3 and refrain vices 6 (2) do good deeds by virtue, four Bala (powers), six Reverence, having Discipline and Living careful precaution in the Dharma. (3) Pure mind follows the Three Noble Truths, ten making merits and practice Samatha and Vipassana meditation. But the main principles in Buddhism is The Five Aggregates, the Three Characteristics, twelve senses, Dependent origination, Action, Good friends and Reflective thinking or way of thinking

The principle of the Buddha Dharma is applied in conjunction with Sufficiency Economy Philosophy such as The Mystical Path (The Middle Way), The Noble of person (The Qualities of the Good), Ditthadhammikattha (the immediate benefit), the Noble Eightfold Path (the path leading to the cessation of suffering) , Hiri: moral shame; conscience Ottappa: moral dread, self-reliance, four Iddhipada: path of accomplishment; basis for success, Sangahavatthu: bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favours; principles of service.

An analysis of the application of principles in sufficiency economy philosophy of villagers. Four Bhavanas: Body, Moral, Spirituality, and Wisdom. To be used in daily life, enough to eat enough. To be fair enough to share, to spend and save the application of Buddhist principles such as Secluded, Four Consumption Divisions, Utilities such an injustice, House-life happiness/ enjoyers of sense-pleasures/ The happiness of the family, Four holy abidings; sublime states of mind and virtues for a good household life.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและนำเสนอ ระดับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเกื้อกูลอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูศรีปริยัติยาภิวัฒน์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติ อนารโท, ดร. คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พระมหาคำพันธ์ ปากโร, ดร. พระสุภาพร เตชธโร (แสนคำสอน) พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเสวี (นิสาภัย) ดร., พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี ดร., ผู้ให้คำแนะนำการจัดทำวิทยานิพนธ์ พระณอมศักดิ์ อภิกุโณ (ขุนเพชร) พระเมฆ กนตสีโล (สีทน) พระอธิการทิพนเตร ปญฺญทีโป (เครือวัลย์) พระมหาไฉศยา ชาคโร (พรมทศ) พระมหาไมธธรรมสรณ์ มหาไม กิตติพิโท (จันทะงอน) พระมหาสมชัย ปริมุตโต (นิวาท) พระมหาสุริยา ฐิตสีโล พระธีรภูมิ กนตวิโร ที่ช่วยดูแลการพิมพ์และจัดรูปเล่ม นางอุดมศรี ภูมิเขียว ผู้ประสานงาน นิสิตปริญญาโท วิทยาเขตอุบลราชธานี รุ่น ๑๐ นายณัฐพล ธารวงศ์ และนางเปรมฤดี จงสูงเนิน เจ้าหน้าที่ห้องสมุด นายทองสุข พันคุณ เจ้าหน้าที่บริการ ปราชญ์ชาวบ้านตำบลขวาว นางกรรณิการ์ ประสมสุข รวมถึงบุตร ธิดา ที่เป็นกำลังใจและช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย และเป็นอีกหนึ่งแหล่งข้อมูลสำคัญ ที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในอนาคตต่อไป

ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย และน้อมบูชาคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติตลอดถึงพุทธศาสนิกชนในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า

นายอานนตรี ประสมสุข

มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพและแผนภูมิ	ช
อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ แนวคิดและวิธีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๖
๒.๑ กำเนิดแนวคิดและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๖
๒.๑.๑ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	๑๖
๒.๑.๒ หลักของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๘
๒.๑.๓ แนวคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๒๐
๒.๑.๔ ระบบของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๒
๒.๑.๕ ความพอเพียง	๒๔
๒.๒ วิธีชีวิตชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๒๕
๒.๒.๑ วิธีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๒๕
๒.๒.๒ วิธีชีวิตชุมชน	๒๖
๒.๒.๓ บทสรุปแนวคิดและวิธีชีวิต ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	๒๗

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๓	ศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๘
๓.๑	สภาพบริบทพื้นที่วิจัย	๒๘
๓.๑.๑	สภาพชุมชนตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	๒๘
๓.๑.๒	สภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลขวาว	๒๙
๓.๑.๓	สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตำบลขวาว	๓๐
๓.๒	หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม	๓๑
๓.๒.๑	เศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับโอวาท	๓๒
๓.๒.๒	เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม	๔๕
	๑) เบญจขันธ์ ๒) อริยสัจ ๔	๔๕-๔๖
	๓) โยนิโสมนสิการ ๔) มัชฌิมาปฏิปทา	๔๗-๔๘
	๕) มรรคมรรค ๘ ๖) สัมปยุตธรรม ๗	๔๙-๕๐
	๗) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๘) หิริโอตตัปปะ	๕๐-๕๑
	๙) ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ๑๐) อิทธิบาท ๔	๕๑
	๑๑) สังคหวัตถุ ๔ ๑๒) สันโดษ	๕๒-๕๔
	๑๓) หลักโศกวิภาค ๔ ๑๔) หลักโศกอาทิจธรรม	๕๕-๕๖
	๑๖) พรหมวิหาร ๔ ๑๗) ขรรวาสธรรม ๔	๕๖-๕๙
	๑๘) หลักกามโกศีสุข/สุขของคฤหัสถ์/คิหิสุข	
	๑๙) พรหมวิหาร ๔	
๓.๓	หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๖๐
๓.๔	สรุปวิถีชีวิตตามหลักพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง	๗๔
๓.๔.๑	สภาพบริบทพื้นที่วิจัย	๗๕
๓.๔.๒	สภาพของชุมชนตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	๗๕
๓.๔.๓	สรุป หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านตำบลขวาว	๗๖
๓.๕	บทสัมภาษณ์ การใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๑

สารบัญ (ต่อ)

๓.๕.๑	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๒
๓.๕.๒	การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๒
๓.๕.๓	ลักษณะของผู้ปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๒
๓.๕.๔	การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๒
๓.๕.๕	หลักพุทธธรรมปฏิบัติควบคู่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๒
๓.๕.๖	หลักพุทธธรรมมีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๓
๓.๕.๗	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๔
บทที่ ๔	วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๕
๔.๑	วิถีชีวิตของหลักเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๘๕
๔.๒	วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน	๘๘
๔.๓	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมของปราชญ์ชาวบ้าน	๙๒
๔.๓.๑	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับสันโดษ	๙๒
๔.๓.๒	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักโมคคาวิภาค ๔	๙๓
๔.๓.๓	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับโมคคาทียธรรม	๙๔
๔.๓.๔	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับกามโมคฺ/สุขของคฤหัสถ์/คิหิสุข	๙๖
๔.๓.๕	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับพรหมวิหาร ๔	๙๘
๔.๓.๖	วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับฆราวาสธรรม ๔	๙๙
๔.๔	บทสรุป วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน	๑๐๑
๔.๕	บทสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน	๑๐๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๐๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	๑๑๙
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ	๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูล	๑๒๔
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	๑๓๑
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูล	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๔

สารบัญภาพ

รูปภาพ	หน้า
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโนนยาง	๑๕๖
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านสะทอน	๑๕๗
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทรายมูล	๑๕๘
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหัน	๑๕๙
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนอง	๑๖๐
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านขวาว	๑๖๑
 แผนภูมิ	
แผนภาพกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๕
แผนภาพปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๙
แผนภาพพุทธธรรมที่ประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง	๗๖

สารบัญภาพ

รูปภาพ	หน้า
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๑-๒ บ้านหัน	๑๓๙
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๓-๔ บ้านทรายมูล	๑๓๙
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๕-๖ บ้านหนอง	๑๔๐
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๗ บ้านหนอง	๑๔๐
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๘ บ้านสะทอน	๑๔๑
สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน รูป ๙ บ้านโนนยาง	๑๔๑
แผนภูมิ	
กำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย	๑๕
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๙
หลักพุทธธรรมที่ใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง	๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์

การใช้ตัวย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้ระบบระบุชื่อย่อคัมภีร์ ตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง เช่น ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ภาษาไทย เล่มที่ ๑๒ ข้อ ๓๐๐ หน้า ๓๒๙ ดังนี้

พระวินัยปิฎก			
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔	วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก				
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์		ภาษา
๙	ที.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุपरปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
๑๗	ส.ข. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	ส.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ทุก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ฉก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒๕ ขุ.อุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
๒๖ ขุ.วิ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
๒๗ ขุ.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
๓๑ ขุ.ป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
๓๒ ขุ.อป.อ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	วิสุทธชนวิสาลินี	อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
๓๓ ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปิณณาสกอรรถกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.จุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	สัทธัมมปัชโชติกา	จุฬนิเทศอรรถกถา (ภาษาไทย)
อภ.สง.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	อัฐสาลินีอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่ออรรถกถา		
อภ.สง.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	อัฐสาลินีอรรถกถา (ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
อง.จตุกก. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนัตถ์ปปกาสินี	ปาฎีกวัคคฎีกา (ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสูตรตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ที.ปา.ฎีกา. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนัตถ์ปปกาสินี	ปาฎีกวัคคฎีกา (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีรากฐานด้านการเกษตรมาอย่างยาวนานต่อเนื่องมา ทำนาปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว ควาย เป็ด ไก่ ปลูกพืชผักสวนครัว อีกทั้งนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิต แต่ละครอบครัวต่างทำการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยอาศัยแรงงานคนในครัวเรือน แรงงานสัตว์ และทรัพยากรธรรมชาติ การผลิตอาศัยความสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยกันและกันภายในครัวเรือนและชุมชน เป็นการผลิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ การดำรงชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐาน ๔ ประการ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แต่ปัจจัยดังกล่าวเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด แม้นมนุษย์จะผลิตสินค้าและบริการขึ้นมาสนองความต้องการ แต่บางครั้งก็มากเกินความต้องการ หรือบางครั้งก็ขาดแคลน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์^๑ แม้ประเทศไทยจะกลายเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ แต่ความเจริญดังกล่าวไม่ได้มาโดยปราศจากต้นทุน การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนเมืองขยายตัว รวมทั้งการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมได้ส่งผลต่อการกระทบอย่างรุนแรงต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และระบบนิเวศของประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ คุณภาพแม่น้ำขยายตัวเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศจัดอยู่ในระดับต่ำ มีการใช้ทรัพยากรดินและน้ำอย่างสิ้นเปลืองเกินขนาดโดยปราศจากการวางแผนที่ดี ความล้มเหลวของการพัฒนาที่สิ้นเปลืองมาจากระบบการผลิต ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และการสาธารณสุขที่ก่อให้เกิด พร้อมนำทางภูมิปัญญา และอุทัยตกเป็นทาสชาวต่าง ๆ^๒ การพัฒนาประเทศที่สำคัญเป็นการระดมทรัพยากรกำลังคน และทุนมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขยายการผลิตอีกครั้ง ต้องส่งเสริมและรักษาความเป็นธรรมในสังคม จะให้สังคมเกิดเสถียรภาพยึดถือ เช่น ชูสถาบันของชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม และช่วยเหลือราษฎรให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทั้งเป็นการรักษาความมั่นคงของชาติ โดยสรุปก็คือ การพัฒนาประเทศมีเป้าหมายให้ประชาชนได้มีการอยู่ดีกินดี นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้

^๑ ศึกษารัชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^๒ นวีวรรณ สุวรรณภา, วารสารปริทัศน์ ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ, (แพร่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๕.

มากที่สุด การพัฒนาประเทศที่สำคัญคือการพัฒนาท้องถิ่นหรือการพัฒนาชุมชน การพัฒนาวิถีนี คือการพัฒนาบนรากฐานที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นจึงควรมีบุคคลภายนอกมากระตุ้น และให้การสนับสนุน ที่อยู่ในท้องถิ่นจะเกิดการกระตือรือร้น และร่วมมือพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ดีขึ้น^๓

พระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและวิถีพุทธซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธได้กล่าวถึงการรู้ความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ว่า ทุกสิ่งนั้นไม่เที่ยงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นให้เกิดทุกข์ ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีทางการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีคุณภาพและมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้งจะทำให้รู้จักความพอดีจึงใช้ทางสายกลางที่ไม่มากไม่น้อยเกินไป ซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือยให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ฉะนั้นเมื่อมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน จะมีการดำเนินการด้านต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อให้เกิดความสมดุลมั่นคงและยั่งยืนในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติตามเงื่อนไขและวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ ไม่สร้างความขัดแย้งและความแตกต่างทางวัฒนธรรมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงว่า “ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”^๔

ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี อันเป็นพื้นฐานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทั้งหมด ก็คือ ความพออยู่ พอกิน และความมีชีวิตอยู่ที่ดีพอเพียง ในทุกมิติของชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แนวความคิดนี้ หากวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าประสานสอดคล้องต้องกันอย่างแนบแน่น กับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควรและการเดินสายกลางตามสมมติสัจจะในโลกียธรรมด้วย “วิถีแห่งพุทธ” トラบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมธรรม ส่วนการดำรงชีวิตอยู่ในโลกียธรรม ธรรมดานั้นก็ให้รู้เท่าทันความเป็นไปและความเป็นจริงของโลก รู้จักประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติใช้ประโยชน์ และนำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เท่าที่จำเป็นและให้ก่อประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลาย

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๒.

^๔กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

และเปิดเผยกัน ด้านเศรษฐกิจ พุทธศาสนาให้ความรู้เรื่อง ปัจจัย ๔ อันจำเป็นแก่ การดำรงชีวิต แล้วธรรมะเพื่อประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ขยันรักษาสินที่มีอยู่ คบคนดีเป็นมิตรและครองชีพอย่างเหมาะสมและให้สร้างความมั่นคงด้วยการแบ่งทรัพย์ที่หามาได้เป็น ๔ ส่วน เลี้ยงตน ๑ ส่วน ใช้จ่าย ๒ ส่วน ออมไว้ ๑ ส่วน และแนะว่าความสุขของชาวบ้านมี ๔ อย่าง ๑) จากการมีทรัพย์ ๒) จากการใช้ทรัพย์ ๓) จากการไม่มีหนี้ ๔) จากความประพฤติ ไม่มีโทษ จักทำให้ประกอบสัมมาอาชีวะ และไม่ควรถ้าห้าม ๕ อย่าง นี้ ๑) คำอาวุธ ๒) คำมนุษย์ ๓) คำเนื้อสัตว์ ๔) คำน้ำเมา ๕) คำยาพิษ^๖ วิถีชีวิตประชากรชาวไทยส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะด้วย จึงถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความสำคัญ ในการดำรงชีวิตของคนไทย ยึดถือหลักพุทธธรรมทางจิตใจมาตั้งแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบัน ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของคนในชาติ มีมาคู่กับชาติ ก็เพราะอาศัย หลักพุทธธรรม เมื่อยึดถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติจึงเกิดประเพณี และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณี การเกิดประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการเปิดสำนักงานใหม่ ประเพณีการทำศพ ผู้ตาย ยึดหลักคำสอนตามหลักพุทธธรรมเป็นสำคัญ และประเพณีการกราบไหว้ การทักทายปราศรัยกัน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อความสามัคคีต่อกัน เสมือนเป็นญาติพี่น้องกันการที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นอาจทำได้หลายวิธี แต่การทำให้เศรษฐกิจของชาติมั่นคงและยั่งยืนในอนาคตนั้น เป็นสิ่งที่สังคมควรคำนึงถึงการพึ่งพาตนเอง และการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้น ทำให้เกษตรกรเป็นผู้ผลิตและดำรงชีพตามแนวทาง “พออยู่พอกิน” ในเริ่มต้นเท่านั้น แต่จะต้อง “อยู่ดีมีสุข” ต่อไปด้วยกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน แต่ถ้ารอให้ชาวบ้านในชุมชนมีสถานะเศรษฐกิจที่ดีขึ้นจึงมีอำนาจซื้อสูง ส่งผลให้เศรษฐกิจเจริญขึ้น จึงทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันชาวบ้านอีสานนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นความรู้ และใช้ปัญญานำหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนามาผสมผสานกัน ในรูปแบบของเกษตรผสมผสานหลากหลายรูปแบบ โดยยึดพุทธธรรมเป็นฐานงาน คือเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของสังคมไทยมานาน มีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่จริงของสังคม การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม ทำให้ชีวิตมีความถูกต้องดีงาม และเมื่อได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมูลเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจในแนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกลับหลักธรรมช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจตามที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในสังคมปัจจุบัน

^๕สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (สำนักงานกปร.), แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

^๖สัญญา สัญญาวิวัฒน์, พระพุทธศาสนาสังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สนพ.สุภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒-๑๓.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยจะศึกษาเอกสาร (documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยมีขอบเขตการวิจัยโดยเน้นการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการวิจัยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) ศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ๒) ศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ๓) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรมของปราชญ์ชาวบ้าน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ ตำรา เอกสารงานวิจัย บทความ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ โดยศึกษาหมู่บ้านพื้นที่ดำเนินการตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียงและปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้านครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๑.๔.๑ **หลักพุทธธรรม** หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำครัวเรือนยึดถือและนำมาปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

๑.๔.๒ วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลในครัวเรือน ประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีอาชีพหลัก และแก้ไขปัญหาชีวิต

๑.๔.๓ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่ใช้ในการดำรงชีวิตด้วยทางสายกลาง มาประมาท ประกอบด้วย ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในการดำเนินชีวิต

๑.๔.๔ เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ดำเนินชีวิตโดยทางสายกลาง ตามหลักความเป็นจริง ยึดหลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิต

๑.๔.๕ ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ผู้นำชาวบ้านในเขตตำบลขาว ใช้ภูมิปัญญาตนเอง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร ตำราวิชาการ หนังสือ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๗ ได้แสดงพรรณนาเกี่ยวกับเศรษฐกิจเศรษฐกิจตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นจริยธรรมที่มีความสัมพันธ์ และความสำคัญต่อเศรษฐกิจ พร้อมเป็นคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรมที่จะดำเนินกิจกรรมทางการผลิตให้เรามีความขยันซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา เพื่อให้มีคุณภาพในการผลิต และดำรงชีวิตอย่างผาสุก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า^๘ ชีวิต คือ ความเป็นอยู่ ความมีชีวิตอยู่ ยังดำเนินในการต่าง ๆ ของตนเองและสังคมได้อย่างอิสระ ในฐานะที่ยังมีชีวิตอยู่ ชีวิตเปรียบเสมือนรถที่วิ่งได้ เพราะมันประกอบด้วยชิ้นส่วนต่าง ๆ ของมันไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีน้ำมันหล่อลื่น มีธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่เมื่อมีคนขับสตาร์ทเครื่องได้แล้ว มันก็วิ่งได้ตามที่คนขับจะขับไปในที่ไหน ๆ ที่ต้องการ

ชีวิตเราเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะอาศัยธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่ประจำโลก หรือเรียกอีกอย่างว่า มหาภูต รูป ๔ และชีวิตยังประกอบด้วยขันธ ๕ อีก คือ หนึ่ง รูป ได้แก่ ตัวตนหรือร่างกาย เป็นส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรม

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

^๘พระพรหมคุณาภรณ์, พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕-๓๐.

ทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสาร พลังงานเหล่านั้น และอุปาทนรูป คือ รูปที่เข้าไปอาศัยที่สืบเนื่องจากมหาภูตรูปนั้น จำนวน ๒๔ กล่าวคือ ประสาททั้ง ๕ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์ ๔ คือ รูป เสียง กลิ่น รส ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ที่ตั้งของจิต การแสดงให้รู้ความหมายด้วยกาย การแสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจา ชีวิต อินทรีย์ ช่วงว่าง ความเบาของรูป ความอ่อนของรูป ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป ความเจริญของโลก การสื่อสารของรูป การแก่ชราของรูป ความไม่เที่ยงของรูปและอาหาร สอง เวทนา ได้แก่ ความเสวยอารมณ์ที่น่าใคร่ น่าปรารถนา และอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ความรู้สึกสุข ทุกข์ ซึ่งเกิดจากการสัมผัสประสาททั้ง ๕ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และทางใจ สาม สัญญา ได้แก่ ความจำได้ หมายรู้ ไม่หลงลืม หรือกำหนดรู้อาการ เครื่องหมาย ลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นนั้นได้ สัมผัสได้แก่ สิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นมา หรือ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตที่มีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตใจให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ ปรุงแต่ง การผลิตรอง นึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ให้เป็นไปต่าง ๆ อันเป็นที่มาของกรรม เช่น สรรพสาธิต หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา อุเบกขา ปัญญา โลก โทสะ โมหะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวมน้อยง่าย ๆ ว่าเครื่องปรุงแต่งจิตใจ เครื่องปรุงแต่งความคิด หรือเครื่องปรุงแต่งของกรรมห้า วิญญาณได้แก่ ความรู้แจ้ง ทางตลอดทางอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕-๖ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แต่ถ้ารู้แจ้งตามแนวพระอภิธรรมนั้น เรียกวิญญาณชั้นที่แปดว่าจิต และจำแนกจิตออกเป็น ๘๙ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวง คือ จำแนกตามภูมิหรือระดับของจิต เป็นกามาวจรจิต ๕๔๐ ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ ดวง อรูปาวจรจิต ๑๒ ดวง โลกุตตรจิต ๘ ดวง จำแนกโดยคุณสมบัติเป็นอกุศล ๑๒ ดวง กุศลจิต ๒๑ ดวง วิบากจิต ๓๖ ดวง กิริยาจิต ๒๐ ดวง

อภิชัย พันธเสน กล่าวว่า พุทธเศรษฐศาสตร์^๔ หมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก ทั้งนี้เพราะเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตกนั้น เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด สามารถทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน ขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด

^๔ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรี ธีรธมฺโม) อธิบายว่า^{๑๐} พุทธธรรม คือ ธรรมะ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธธรรม มาจากคำว่า พุทธ กับคำว่า ธรรมะ พุทธะ มีความหมายหนึ่ง หมายถึง ผู้คิดตั้งพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะ ออกผนวชบรรลุปะเป็นพระพุทธเจ้า มีพระนามใหม่ว่า พระพุทธเจ้า สอง ความหมายตามรากศัพท์ของคำว่า พุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ส่วนคำว่า ธรรมะ มีความหมาย ๒ ประการหนึ่ง คือหลักธรรมหรือหลักการแห่งกฎที่เป็นจริงตามสภาวะธรรมชาติสอง ธรรมชาติที่เป็นบ่อเกิดแห่งความดีงาม (คุณากร) เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น พุทธธรรม แปลว่า หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีลักษณะ ๖ ประการ ๑) สวากขาโต เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ๒) สันติภูมิโก เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ๓) อกาลิโก เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และได้ผลไม่จำกัดกาล ๔) เอหิพัสสโก เป็นธรรมที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาเถิด ๕) โอปนยิโก เป็นธรรมที่นำมาใส่ตัว ๖) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ เป็นธรรมที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน

เมื่อประมวลพุทธธรรมสรุปได้ ๔ ประการ ๑) เป็นหลักการที่ดีงาม ๒) เป็นหลักการที่ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ๓) เป็นหลักการที่รู้และสัมผัสได้ด้วยตนเอง ๔) เป็นหลักธรรมที่ควรแนะนำผู้อื่นด้วยความหวังดี หลักธรรมแท้จริง คือคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และนำมาเผยแผ่สั่งสอนบุคคลทั่วไป พุทธธรรมในพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก ครอบคลุมเรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนา คือ นิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม เกิดความสุขความเจริญ ซึ่งพุทธธรรม คือ พระไตรปิฎก^{๑๑} มีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ พระวินัย พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พุทธธรรมที่เรียกว่า วินัยปิฎก คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ ส่วนพุทธธรรมที่เรียกว่า สูตรตันตปิฎก คือพระธรรมเทศนา คำบรรยาย หรืออธิบายธรรมต่าง ๆ ที่มีให้เหมาะสมกับบุคคล และโอกาส บทพระพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายในพระพุทธศาสนา พุทธธรรมที่เรียกว่า อภิธรรมปิฎก เป็นปิฎกที่ว่าด้วยจิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ ธรรมอันพิเศษ ทำที่ละเอียดลุ่มลึก และประเสริฐกว่าธรรม เพราะไม่ได้กล่าวถึงสัตว์ บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ต่าง ๆ เข้ามาประกอบแต่อย่างใดทั้งสิ้น เป็นเรื่องของวิชาการทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ดังนั้น องค์ประกอบพุทธธรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษร รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นเรื่องยากที่จะกล่าวได้ครบถ้วน จึงยกลักษณะพื้นฐานทั่วไปของพุทธธรรมกล่าวโดยสรุปมี ๒ ลักษณะหนึ่ง

^{๑๐}พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรี ธีรธมฺโม), **พุทธธรรมกับการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พะเยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๘), หน้า ๕-๗.

^{๑๑}คณาจารย์, **พระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗-๒๘.

แสดงความเป็นจริงของทางสายกลาง มัชฌิมนธรรม หรือมัชฌิมนธรรมเทศนา คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมดา เช่น เบญจขันธ์ หรือขันธ์ ๕ ไตรลักษณ์กฎแห่งกรรม เป็นต้นหลักความเป็นจริงเหล่านี้เปรียบได้กับทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติ สองแสดงข้อปฏิบัติทางสายกลาง หรือที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือเราปฏิบัติตามสภาพชีวิตของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็คนุห้สัถ์ (ผู้ครองเรือน) หรือบรรพชิตก็ปฏิบัติได้

พุทธทาสภิกขุ ได้แยกประเภทของพุทธธรรมเป็น ๔ ความหมาย^{๑๒} ได้แก่ พุทธธรรม คือ ตัวธรรมชาติ พุทธธรรม คือ กฎธรรมชาติพุทธธรรม คือ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และพุทธธรรม คือ ตัวฝนตามธรรมชาติ โดยมีตัวธรรมชาติที่สามารถสร้างเป็นเหตุการณ์ทางวิทยาศาสตร์ให้มีหน้าที่ และส่งผลกระทบทางธรรมชาติทั้งระบบ และกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องเป็นหลักการของพุทธธรรมทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่า พุทธทาสภิกขุ มองกระบวนการทุกอย่างในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลักการและพฤติกรรมทางธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์อยู่อย่างนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก ได้แบ่งพุทธธรรมออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ หนึ่ง สัจธรรม เป็นส่วนแสดงภาวะถึงรูปลักษณะตัวจริง คือ คำสอนเกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติ และความเป็นไปโดยธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาติ สรุป คือ คนเป็นไปตามธรรมชาติสอง จริยธรรม เป็นฝ่ายข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด คือการถือเอาประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจในสภาพ และความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย คือ การรู้กฎธรรมชาติ แล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ สรุปก็คือ ความรู้ในการประยุกต์ใช้หลักธรรม

พุทธธรรมแสดงหลักความจริงสายกลาง และแสดงข้อปฏิบัติทางสายกลาง จึงเป็นหลักในการครองชีวิตของผู้ฝึกตน อบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นหนทางสายกลางสำหรับมนุษย์ที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามศักยภาพของตน เป็นกรอบในการฝึกฝนและครองตนตามวิถีแห่งพุทธศาสนา เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่พระนิพพานได้ พุทธธรรมจึงมีประโยชน์และความสำคัญ ๓ ด้าน ไว้คอยสร้างขวัญ กำลังใจในการปฏิบัติตาม คือ ประโยชน์เฉพาะหน้า ประโยชน์ที่รู้สึกสัมผัสได้ และประโยชน์อย่างประเสริฐอีกด้วยต้องละเอียด^{๑๓}

๑) ประโยชน์และความสำคัญเฉพาะหน้า คือ ประโยชน์ที่สามารถสัมผัสถูกต้องได้ เห็นภาพจุดหมาย หรือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมแล้วสามารถเห็นผลได้ในปัจจุบัน เช่น มีสุขภาพอนามัยที่

^{๑๒}คุณ โทชัน, พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส พรินท์เฮาส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๑๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘.

ดี มีอาชีพ มีรายได้ มีสถานภาพตามศักราช มีครอบครัวที่ดี เป็นต้น ภาษาเดิมใช้คำว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ในโลกนี้

๒) ประโยชน์และความสำคัญ เป็นลักษณะนาม นามที่สามารถสัมผัสได้ หรือมีจุดหมายที่ตาของมนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ เช่น ความรู้สึกอบอุ่น ความสุขใจ ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความรู้สึกอิ่มใจ ความรู้สึกแก้แค้น มั่นใจ ความรู้สึกโล่งจิตโล่งใจ เป็นต้น ภาษาเดิมใช้คำว่า สัมปรายิกัตถะ ซึ่งแปลว่า ประโยชน์โลกหน้า

๓) ประโยชน์และความสำคัญอย่างประเสริฐ อันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดในพุทธศาสนา หรือจะเรียกว่า ประโยชน์อย่างยิ่งก็ได้ เช่น ความไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ๘ ความไม่ผิตหวังเศร้าสร้อย ไม่น้อยใจมีความปลอดภัยโปร่งสบายใจ และเป็นอยู่ด้วยพุทธิปัญญา เป็นต้น ภาษาเดิมใช้คำว่า ปรมัตถะ ซึ่งแปลว่า ประโยชน์อย่างยิ่ง สรุปได้ว่า เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่เป้าหมายชีวิตตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ทันทีทันใด อย่างน้อยผู้ฝึกหัดปฏิบัติตนก็ยังคงได้ประโยชน์ และรู้สึกถึงความสำคัญของพุทธธรรมจากแนวทางดังกล่าว

แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเอกสารหนังสือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๑๔} กล่าวว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhism Economic) คือ การประยุกต์แนวทางศาสนาพุทธเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ มาใช้อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจทางด้านเศรษฐศาสตร์ ไม่ได้มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับกระบวนการที่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันใช้การส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพุทธศาสนา ต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปโดยง่าย เพราะคนผู้หา คนผู้ใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ถ้าคนหาเป็นคนผลิต เป็นผู้ใช้เป็นเศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้นจุดใดก็เป็นเช่นนั้นตลอดไป

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน วิถี น. สาย แนว ถนน ทาง มักใช้ประกอบคำอื่น เช่น วิถีชีวิต น. ทางดำเนินชีวิต เช่น วิถีชีวิตชาวบ้าน ชีวิต น. ชีพ ความเป็นอยู่ ดังนั้น คำว่า วิถี หมายถึง แนวทางวิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ หรือการดำรงอยู่ หรือแนวทางการเป็นอยู่ของชีวิตต่าง ๆ สนิท สัมครการ (๒๕๔๔) กล่าวว่า วิถีชีวิต โดยส่วนรวมของประชากรกลุ่มหนึ่ง รวมเรียกว่า วัฒนธรรม (A Total Way of Life of People) มนุษย์ในฐานะหน่วยชีวิตที่ดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการต่อรักษาสุขภาพกับสิ่งแวดล้อม การปรับตัวเชิงพฤติกรรม และการปรับตัวอันดับจิตสำนึก การปรับตัวก่อให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องขึ้นมาในระดับบุคคล เรียกว่า วิถีชีวิต ถ้าสอดคล้องกันทั้งชุมชนและสังคม มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องย่อมจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมมีขนาดใหญ่ ต้องมี

^{๑๔}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

ระบบระเบียบมาก จึงต้องหาข้อต่าง ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตทั้งความประพฤติ ความคิด ความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ รวมเรียกว่าวัฒนธรรม^{๑๕}

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต (Way of Life) ของคนในสังคม เป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงและการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิต มีความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิต คือ วัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมในฐานะของวิถีชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ครอบคลุมชีวิตมนุษย์ทุกด้าน ทั้งด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ ความเชื่อ ระบบการเมือง การปกครอง และสังคม วิถีชีวิตเป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้นยอมรับว่ามีประโยชน์และมีคุณค่าในการที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในสังคมนั้น วิถีชีวิตเป็นระบบคุณค่าชีวิตเกี่ยวกับจิตใจของคนในสังคม วิถีชีวิตเป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อความอยู่รอดและต่อเนื่องของสังคม วิถีชีวิตของคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอหากการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ขาด เพราะกระบวนการภายในสังคม หรือสังคมนั้นต้องปรับตัว เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก เช่น เทคโนโลยี นักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

พุทธธรรมกับการบริหารตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ผ่านการวิจัยและทดสอบแนวคิดดังกล่าวมาแล้วนับไม่ถ้วน เป็นกรอบแนวคิดเพื่อต้องการให้คนไทยได้เรียนรู้ถึงหลักการแห่งความพอดี พอมีพอกิน โดยมีกรอบแนวคิดที่สำคัญประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ ๑) ความพอประมาณ ๒) ความมีเหตุผล ๓) ความมีภูมิคุ้มกัน โดยมี ๒ เงื่อนไข ประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม^{๑๖}

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นต้องการก่อให้เกิดความพอประมาณ โดยให้เป็นความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายอันเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานภายในครอบครัว เป็นการบริหารจัดการในชีวิตประจำวันเบื้องต้น ส่วนความมีเหตุผลเป็นการใช้วัดสิ่งของต่างๆ อย่างมีคุณค่าแท้ (ความจำเป็นพื้นฐานจริง ๆ) มากกว่าคุณค่าเทียม (รสนิยมส่วนตัวของบุคคลหรือเป็นไปตามกระแสของสังคมกระแสของสังคม) สำหรับภูมิคุ้มกันนั้นเป็นเกราะป้องกันเพื่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดโดยการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์บนฐานแห่งความรู้และความสามารถ (ศักยภาพ) ของตนเอง

^{๑๕} อมรา พงศาพิชญ์, “ธรรมรัฐกับประชาสังคม”, รวมบทความธรรมาภิบาลกับคอร์ปชั่นในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจิตรศิลป์, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๑๖} สมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย, การบริหารทรัพยากรบุคคลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๖.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นอกจากมีคุณลักษณะทั้ง ๓ ประการ คือ ๑) ความพอประมาณ ๒) ความมีเหตุผล ๓) ความมีภูมิคุ้มกัน แล้วยังได้ระบุเงื่อนไขอีก ๒ เงื่อนไข คือ ๑) เงื่อนไขแห่งความรู้ ๒) เงื่อนไขแห่งคุณธรรม

สำหรับประเด็นดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อพระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่าง ๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง ในทางปฏิบัติได้ จึงวางแนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงอีก ๕ ประการ คือ

๑. ให้ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ้งเฟ้อในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต

๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาแนวทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา^{๑๗}

สรุปได้ว่า การบริหารเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเห็นว่าเป็นแนวทางที่อาจทำให้เข้าใจความคลาดเคลื่อนและกระทำการอันเป็นไปในลักษณะที่สับสน จึงป้องกัน ด้วยฐานแห่งคุณธรรม จริยธรรม ๒ เงื่อนไข คือ วิชาความรู้และจรณะความประพฤติด้วย เพื่อ กำกับแนวคิดนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๕.๒ ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุรศักดิ์ จีรวทมน^{๑๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดและวิวัฒนาการการแก้ปัญหา เศรษฐกิจ แนวคิดของปราชญ์อีสาน จากการศึกษาพบว่า แนวคิดและวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจทาง พุทธศาสนา มี ๒ ประการ คือ การผลิตและการบริโภคที่เน้นการมีสัมมาทิฐิ ได้แก่ ความเห็นถูกต้อง มี เหตุมีผล ส่วนแนวคิดและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจของปราชญ์อีสาน โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ความ ยั่งยืนของทรัพยากรทางธรรมชาติ นำองค์ความรู้ตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการทดลองทำเกษตร แบบผสมผสาน เพื่อให้เกิดความพออยู่พอกินในครอบครัวก่อน แล้วค่อยขยายไปสู่ชุมชนและภูมิภาค

^{๑๗} มูลนิธิชัยพัฒนา, เศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.chaipar.or.th/chaipat/content/porpeing/porpeing.html> [๑๓ มีนาคม ๒๕๖๐].

^{๑๘} พระมหาสุรศักดิ์ จีรวทมน (รณน้อย), “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ แนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

อีกด้านคือ การนำหลักธรรมมาใช้ในการผลิต นำหลักธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เพื่อให้การผลิตเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ทำให้ประสานและสมาชิกกลุ่มพึ่งตัวเองได้ สามารถดำรงอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีพอกินพอใช้

วันชนะ ทรายเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต^{๑๙} ชาวอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษา พบว่า วิถีชีวิตชาวนาได้เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตสายพันธุ์ข้าว และที่สำคัญคือ การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต ทดแทนแรงงานสัตว์ ส่งผลต่อระบบการผลิตที่ใช้ระยะเวลาสั้นลง ชาวนาทำกิจกรรมได้หลากหลายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และความสัมพันธ์ภายในชุมชน ชาวนาต้องการให้รัฐบาลช่วยเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร ต้องการเงินทุน และให้ดูแลควบคุมราคาปัจจัยการผลิต การประกันราคาข้าวให้ชาวนาสามารถมีกำไร นอกจากนี้ชาวนายังต้องการให้รัฐบาลจัดสรรที่ดินให้กับชาวนาจะได้มีที่ดินเป็นของตนเอง เพื่อความมั่นคงของครอบครัวในอนาคต

พระมหาสมชาย สิริจนโท ได้ศึกษาเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)^{๒๐} จากการศึกษาพบว่า ผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ) โดยสังเคราะห์ลงเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ (๑) ผลในด้านกายภาพที่มีต่อสังคมและชุมชน (๒) ผลในด้านจิตใจและปัญญาที่มีต่อสังคมและชุมชน ซึ่งในข้อแรกมีผลต่อการพึ่งตนเอง หน้าที่ในครอบครัว การอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน การสืบสานประเพณี โครงการและการพัฒนาองค์กรของสงฆ์และชุมชน ส่วนในข้อที่สอง เป็นการส่งเสริมความรู้ด้านปรัชญาและวิชาการทางพระพุทธศาสนา และเป็นการส่งเสริมความรู้เชิงตามรักษามีให้เชื่อมสูญเสียไป

พงษ์ธร ขยาดุลชาติ^{๒๑} ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำเกษตรยั่งยืนบนที่สูงของชาวอาข่า อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า วิถีดำเนินชีวิตของชาวอาข่าด้านการทำเกษตรยั่งยืน เป็นรูปแบบของการเกษตรแบบยังชีพที่ต้องอาศัยกลไกของวิถีชีวิตในสังคมจารีตประเพณี ความเชื่อ ที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นชีวิตที่เรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ มี

^{๑๙}วันชนะ ทรายเจริญ, “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนา อำเภอบ้านโพธิ์จังหวัดฉะเชิงเทรา”, *ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๒๐}พระมหาสมชาย สิริจนโท, “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๘.

^{๒๑}พงษ์ธร ขยาดุลชาติ, “ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำเกษตรยั่งยืนบนที่ราบสูงของชาวอาข่า อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย”, *ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

กระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำเกษตรจากบรรพบุรุษ สู่พ่อแม่ สู่ลูก เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามธรรมชาติ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาที่มีอยู่ผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่บ้าง เช่น การทำฝายน้ำไล่ไถ่ทดน้ำเข้าพื้นที่ ชุมชนอยู่ด้วยกันในสังคมอย่างปกติสุข มีความสามัคคี สืบทอดประเพณีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สรุป การพัฒนาการทางเศรษฐกิจทางพระพุทธศาสนา คือ การผลิต และบริโภคที่เน้นการมีสัมมาทิฐิ เน้นความถูกต้องมีเหตุผล ส่วนแนวคิดวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจคำนึงถึงสภาพแวดล้อมความยั่งยืน นำความรู้มาทดลองเกษตรผสมผสาน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีผลทางกายภาพที่มีต่อสังคมและชุมชนอีกทั้งยังมีผลทางด้านจิตใจและปัญญา การทำเกษตรที่ยั่งยืนอาศัยกลไกวิถีชีวิตสังคมจารีตประเพณีความเชื่อที่สืบกันมา

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง พุทธธรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ โดยอาศัยข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีขั้นตอนวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑. ขั้นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูล

ศึกษาข้อมูล ภาคเอกสาร (Documentary) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร ดังนี้ ๑) ศึกษาข้อมูลประณมภูมิ อันมีพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์กับแนวปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลหัตถ์ภูมิ ได้แก่ อรรถกถาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ และเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกี่ยวกับแนวปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาที่เป็นประเด็นหลักในการวิจัย อีกทั้งศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field work Study) ศึกษาเพื่อเตรียมรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ จากกลุ่มเป้าหมาย

๑.๖.๒. ประชากรกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ได้แก่นักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิถีชีวิตและปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาในตำบลขาว หมู่บ้านละ ๑ คน จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งหมดรวม ๑๖ คน ดำเนินการคัดเลือก โดยการประเมินมีภิกษุเจ้าคณะตำบลผู้อำนวยการโรงเรียนผู้ทรงคุณวุฒิ ครูการศึกษาชนนอกโรงเรียนตำบล เป็นกรรมการตามแบบประเมินที่สร้างขึ้น

๑.๖.๓. การสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต

โดยศึกษาเอกสารหลักการทฤษฎี และงานวิจัย รวมทั้งมีการสภาพพื้นที่ กำหนดกรอบแนวคิด สร้างเครื่องมือนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงเครื่องมือที่สร้าง แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา นำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำเครื่องมือการวิจัยไปใช้

๑.๖.๔. การเก็บรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลดำเนินการ ดังนี้

- ๑) สำรวจบริบทพื้นที่วิจัย
- ๒) จัดทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี เพื่อขออนุญาตเจ้าของพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเก็บข้อมูล
- ๓) กำหนดประเด็นที่จะเก็บ เตรียมแบบสัมภาษณ์ของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป
- ๔) นัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยล่วงหน้าแล้วลงมือจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่กับกลุ่มเป้าหมาย
- ๕) เมื่อได้ข้อมูลจากภาคสนาม นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนใดขาดความชัดเจนกลับไปรวบรวมใหม่ส่วนใดไม่พอสำหรับการวิเคราะห์ และตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมเพิ่มเติม จึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

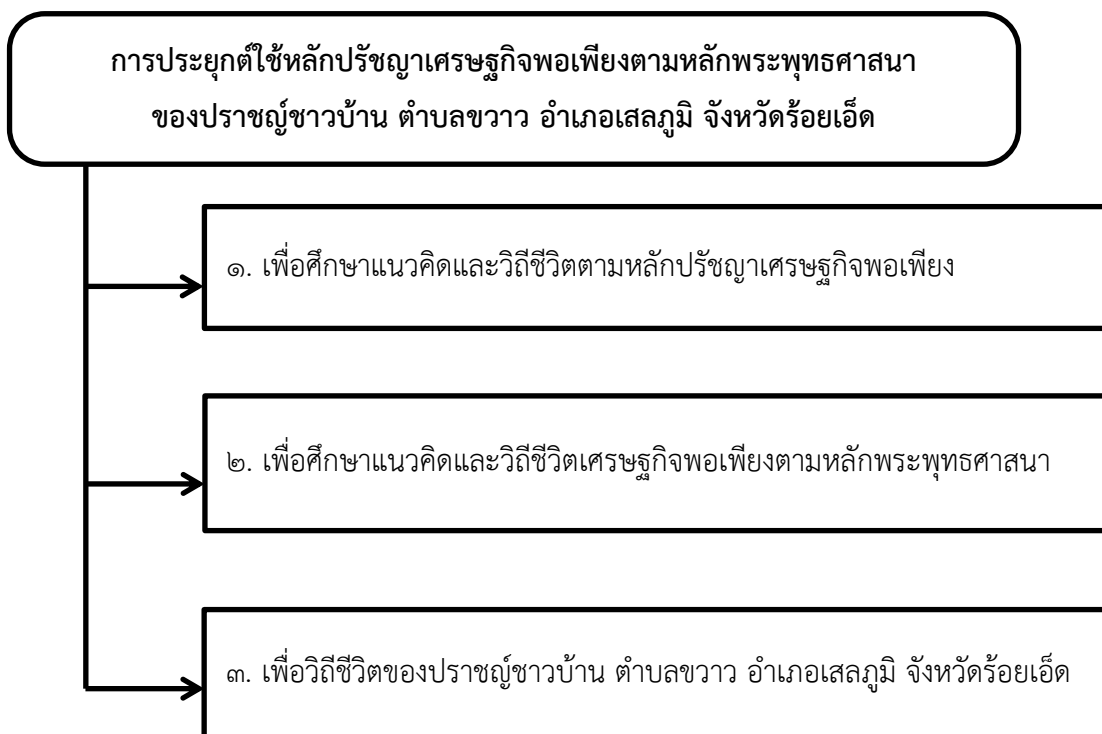
๑.๖.๕. ชั้นวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูล

นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบ ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) อธิบายให้เห็นข้อเท็จจริงรวบรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เรียบเรียงเชิงพรรณนา (Descriptive) ตามโครงสร้างเนื้อหา และสรุปผลการวิจัยเรียบเรียงเข้าลงมือเขียนการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytic Description) ตามกรอบวิจัยถูกต้องตามแบบวิจัยของมหาวิทยาลัย

๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้จัดกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑. ทำให้รู้ถึงแนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒. ทำให้ทราบถึงแนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๓. ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ ๒

แนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงขึ้นครองราชย์ มีปฐมบรมราชโองการ เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ได้ทรงงานหนักตรากตรำและเพื่อประโยชน์สุขแห่งปวงพสกนิกรมาโดยตลอด การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้เกิดปรัชญา แนวคิดทฤษฎีเพื่อความพออยู่พอกิน มีชีวิตสมณะ ทรงมุ่งมั่น ทรงคิด และดำเนินการทุกมิติ ทรงมุ่งหวังชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพที่ดี สอดคล้องประสานกันกับหลักพุทธธรรมแห่งพุทธศาสนา เดินทางสายกลาง รู้เท่าทันความเป็นไป และความเป็นจริงของโลก ประสานชีวิตกับภัยธรรมชาติใช้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ และทรัพยากรเท่าที่จำเป็น ก่อประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลายเบียดเบียนกัน เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้^๑

๒.๑ กำเนิดแนวคิดและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระกระแสรับสั่งแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในงานพระราชทานปริญญาบัตรของบัณฑิต เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ดังความตอนหนึ่งว่า “ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ การมีกิน มีใช้ ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้น มันคงพอสมควรจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขึ้น สูงขึ้นตามลำดับ การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์” พระราชดำรินี้เป็นแนวคิดในหลักการของระบบเศรษฐกิจพอเพียง คือความมีกิน มีใช้ ด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง ทำให้ไม่ประมาท รู้ประมาณตน รอบคอบ ระมัดระวัง นับว่าทรงมีพระราชวินิจฉัยที่แม่นยำเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจที่ประเทศใช้อยู่ และใช้ได้กับบุคคลทุกชนชั้นของสังคมไทย ทั้งสังคมชนบท สังคมเมือง นักเศรษฐศาสตร์ระดับประเทศ

๒.๑.๑ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ความจริงมีใช้ของใหม่ แต่เป็นแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดเวลาทำ

^๑สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๑) หน้า ๒๖.

ทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่เริ่มโครงการระยะแรก ๆ โดยมีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์หลักของโครงการ โดยมุ่งให้พสกนิกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรผู้ยากไร้ในชนบทได้มีคุณภาพชีวิต การเป็นอยู่ การกินที่ดีขึ้น เกือบทุกโครงการอย่างน้อยที่สุดให้อยู่สภาพ “พออยู่ พอกิน พอเพียง และพอดี” ตามพระราชดำริ หมายถึง สภาพความเป็นอยู่แห่งชีวิตที่ไม่แร้นแค้น เกินสมควร หากมีเกินก็แลกเปลี่ยนกันในชุมชนหรือพอกันขาย เพื่อมีชีวิตจิตใจที่เป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยอบายมุข ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ทั้งมนุษย์ด้วยกันเองและธรรมชาติ มีชีวิตที่สว่าง สงบ สมณะ ตามอัตภาพ ซึ่งทั้งหมดเป็นหลักพื้นฐาน พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่าง ๆ ที่สูงขึ้น คือชุมชน สังคม และประเทศชาติ แนวคิดนี้สอดคล้องประสานกับหลักพุทธธรรมอย่างชัดเจน เป็นแนวคิดที่มีอุดมการณ์ มุ่งไปสู่ชีวิตอันประเสริฐที่มีระดับสูงกว่าการบรรลุผลประโยชน์ โภคทรัพย์ และอรรถประโยชน์ที่มุ่งเน้นและตัดสินความที่ปริมาณและคุณค่าของวัตถุว่าเป็นความสำเร็จและความสุขในชีวิต การเน้นที่อรรถประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) ตามหลักพุทธธรรมคือการเน้นที่ให้กิเลส มากที่สุดนั่นเอง^๒

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตแบบ พอดี พอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการ อุดมการณ์ ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ ความยั่งยืน ด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท^๓

โครงการพระราชดำริเกือบทุกโครงการ ล้วนมีจุดมุ่งหมายไปที่การสร้าง ความพออยู่ พอกิน ความเหมาะสมที่พอเพียงและเพียงพอ เมื่อเสด็จไปทรงงานในท้องถิ่นชนบทจะทรงสั่งสอนและแนะนำให้ประชาชนใช้พุทธธรรม เรื่องทางสายกลาง รู้จักพอเพียงในการบริโภค การดำเนินชีวิตให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความอิสระ มีความอดทน มีความมั่นคงในจิตใจ ไม่บริโภคตามกระแสเศรษฐกิจ สายหลักยุคใหม่ที่ไร้สาระฟุ้งเฟ้อ จนไม่รู้จักเพียงพอ ทรงเน้นเรื่องการมัธยัสถ์ อดออมควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงและเกื้อกูลกันในชุมชนเล็ก ๆ ของตน พร้อม ๆ กันกับการสร้างความมั่นคงและมีธรรมในจิตใจไม่เอาจัดเอาเปรียบ รู้จักเมตตาและการให้ประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่น ตรงกับสังคมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการไม่ทำลายรวมตัวกันป้องกันการเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุนที่มุ่งหวังเอาเปรียบและกอบโกยโดยผลกำไรฝ่ายเดียว เศรษฐกิจพอเพียงชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งการพัฒนา

^๒ อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖๙.

^๓ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็นยุทธศาสตร์สังคม, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๔), สรุป

และการบริหารประเทศให้ดำเนินทางสายกลางเพื่อก้าวให้ทันโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงรวมถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวังในการนำวิชาการมาใช้ในการวางแผนดำเนินงานทุกขั้นตอน เสริมสร้างจิตใจในทุกระดับให้มีสำนึกคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทางด้านวัตถุและสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้^๔

๒.๑.๒ หลักของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าเหนือหัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ร.๙ เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน โดยมีพื้นฐานมาจาก วิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย นำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยเพื่อความมั่นคง ความยั่งยืนของการพัฒนา ที่สำคัญประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ ๓ หรือ ๓ ห่วง

คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับเน้นการปฏิบัติตามทางสายกลางและปฏิบัติตนอย่างเป็นขั้นตอนคุณลักษณะมี ๓ ห่วง

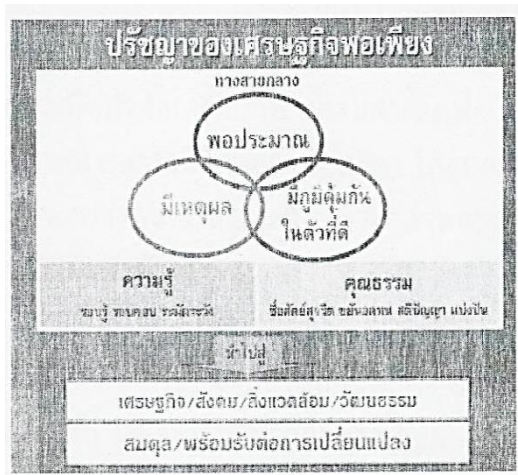
๑. ความพอประมาณ พอประมาณในทุกอย่าง พอดีไม่มา หรือว่าน้อยจนเกินไป โดยไม่ต้องเบียดเบียนตนเอง หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นความพอดี ไม่สุดโต่ง สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยตนเอง เป็นการดำเนินชีวิตอย่างทางสายกลาง ไม่กระทำความเกินกำลัง ไม่มากหรือน้อยเกินไป ยึดหลักทางสายกลาง และไม่โลภ บริโภคแต่พอดี ใช้จ่ายน้อยกว่าที่หามาได้ เพื่อให้มีเงินออมได้ใช้จ่ายการดำเนินชีวิตบนความพอประมาณ ด้านการเงินควรปฏิบัติดังนี้ ๑) การออมให้เพียงพอก่อนใช้จ่าย การออมเป็นพื้นฐานของความพอมีพอกิน ความมั่นคงในชีวิตตามอายุขัย ออมก่อนใช้จ่ายครัวเรือน เตรียมไว้รักษาสุขภาพ ใช้จ่ายเครื่องนุ่งห่มและเก็บออม ๒) การสำรองเงินเพื่อฉุกเฉินอย่างเพียงพอใช้เป็นค่ารักษาพยาบาลซ่อมบ้าน ซ่อมรถ เครื่องใช้ ๓) ยกฐานะให้สูงขึ้นแบบพอเพียงเป็นการยกฐานะทางเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มรายได้ และการนำเงินออมส่วนเกินไปลงทุน หลักความพอประมาณตรงกับ ความสันโดษซึ่งหมายถึงยินดีในสิ่งตนได้ พอใจในสิ่งที่ตนมี กับหลักสันโดษ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ตนเองได้ ๒) ยถาภาวสันโดษ ยินดีตามกำลัง ความสามารถแห่งตน

^๔ เสน่ห์ จามริก, เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๑๙๙๙ - ๒๐๐๐, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗-๘๓.

ตนความสามารถของตน ไม่มีความทะเยอทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ๓) ยถาสรูปสันโดษ ยินดีตามสมควรแก่เหตุผล^๕

๒. ความมีเหตุผล การตัดสินใจดำเนินการต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ตามหลักวิชาการ กฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม ความมีเหตุผลตรงกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์คือใช้ปัญญาในการพิจารณา ตัดสินใจใช้หลักเหตุผลไม่ใช่คำนึงถึงความอยาก ความโลภหรือตัณหาที่สอดคล้องมากคือ สปปุริสธรรม^๖ หมายถึง ความยึดหยุ่นด้วยหลักการทั้ง ๗ คือ ๑) อัมมัญญตา รู้หลักการ รู้เหตุผล รู้กฎแห่งธรรมดา ๒) อัตตัญญตา รู้ความมุ่งหมาย รู้เหตุผล ๓) อัตตัญญตา ความรู้จักตน ๔) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี ๕) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ๖) ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน รู้จักที่ประชุม ๗) บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ความแตกต่าง ความสามารถและคุณธรรม เหตุผลในเศรษฐกิจพอเพียงคำนึงถึง ๓ เรื่องด้วยกัน ๑) การใช้จ่าย การซื้อของแต่ละครั้งให้พิจารณาว่า ของชิ้นนั้นซื้อเพราะความจำเป็นหรือความอยากได้ ๒) การก่อกั้นให้พิจารณาว่ามีกำลังพอจะชำระหนี้ ต้องตอบตัวเองว่าสร้างหนี้มาเพื่ออะไร พิจารณาความสมเหตุสมผลเช่น ซื้อรถยนต์สร้างบ้านที่อยู่อาศัย สร้างโรงงาน กู้เงินมาลงทุนขยายกิจการให้พิจารณาถึงการใช้จ่ายคิดให้รอบคอบ ๓) การลงทุน ผู้ลงทุนย่อมคาดหวังกำไรจากการลงทุนนั้นให้พิจารณาค่าตอบแทนว่าเหมาะสมกับการลงทุนนั้น ๆ

แผนภูมิที่ ๒ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

^๕ มนุญ มุกข์ประดิษฐ, *มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ*, ดุษฎีนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย ; (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๕), หน้า ๘๑-๘๙.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด , ๒๕๕๓), หน้า ๔๒๙-๔๓๐.

๓. ความมีภูมิคุ้มกัน คือการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในแง่ต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เพื่อให้ปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่ เป็นการเตรียมความพร้อมในทุกสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ซึ่งเป็นไปตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีความไม่ประมาท ต้องเตรียมพร้อมและเข้าใจเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ ภูมิคุ้มกันพื้นฐานที่ทุกคนควรมี การจัดสภาพแบ่งปันส่วนทรัพย์สินเงิน แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ใช้จ่ายในครัวเรือน บริษัท องค์กร เพื่อให้สามารถนำมาใช้ให้มีสภาพคล่อง มีเงินส่วนหนึ่งเป็นเงินสำรองหรือใช้เป็นภูมิคุ้มกัน หลักการตรงนี้ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา คือหลักไม่ประมาท โดยความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งรัดและควบคุม การดำเนินชีวิตโดยมีสติ เป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและปรับปรุงอย่างระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลำลงไปทางเสื่อมแต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำ พึงเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลยกระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรู้ตนไปเรื่อย”

เงื่อนไข มีการตัดสินใจดำเนินงานให้อยู่ในระดับพอเพียงและคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

๑) เงื่อนไขความรู้ ความรู้ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ความรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้น มาพิจารณาให้เกิดความเชื่อมโยงกันสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานนั้น ๆ เพื่อการวางแผนที่ดีมีประสิทธิภาพ และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ หลักการตรงกับหลักพระพุทธศาสนา คือ วิชา อันหมายถึงความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาตัวตนและภาระหน้าที่ของตนเองได้ สำหรับหลักการพระพุทธศาสนาย่อมหมายถึงลึกลงไปกว่าความรู้ที่สามารถกำจัดทุกข์ได้

๒) เงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญาแบ่งปัน ต้องเสริมสร้างให้มีความตะหนักในคุณธรรมดังกล่าว ต้องมีความเพียร มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต เป็นบ่อเกิดแห่งความงามความดีที่อยู่ภายใน แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

๒.๑.๓ แนวคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) บ่งถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลัก ซึ่งเป็นการน้อมนำเอา พระราชดำรัสขององค์

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิ จำกัด , ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้เป็นต้นคิด ที่ทรงพระราชทานไว้หลายช่วงเวลาต่อวาระ พอประมวลพิจารณา เปรียบเทียบ วิเคราะห์ ตีความ ตลอดจนน้อมนำเอาพระราชดำรัสเพิ่มเติมทรงจุดประกายแนวคิดนี้ขึ้น^{๘๘}

พระราชดำรัสแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรัสให้ทรงนำหลักการของการพออยู่ พอกิน กับ พอเพียงและพอดี มาเป็นหลักพื้นฐานในการดำเนินการ ก่อนขยายสู่การพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป เพราะดำเนินการให้ประชาชนผู้ยากไร้ของประเทศส่วนใหญ่มีความพออยู่ พอกิน จะเป็นพื้นฐานเริ่มต้นของการพัฒนาตามลำดับขั้นตอน ทำให้รากฐานประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีความมั่นคงชัดเจน เมื่อเศรษฐกิจพออยู่ของประชาชนเพียงพอ ทำให้หลายฝ่ายเริ่มคิด และตระหนักว่าความเจริญรุ่งเรืองเป็นภาพลวงตา อัตราตัวเลขแสดงความเจริญเติบโตไม่ใช่เป็นความจริงแท้ ยิ่งกว่านั้นประเทศที่ปราศจากพื้นฐานที่มั่นคง เพียงมีความโลกและกิเลสเป็นตัวนำทำให้บังเกิดผลเสียหายต่อประเทศมากมายมหาศาลเพียงใด เคยมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาว่า^{๘๙} “การพัฒนานั้นต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐานความพออยู่ พอกิน ให้ได้เสียก่อนเป็นเบื้องต้น ก่อนจะพัฒนาไปสู่ระดับสูงขึ้นไป หากรีบเร่ง ทุ่มเทสร้างความสำเร็จรีบโตให้รวดเร็วแต่ประการเดียว อาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด พระราชดำรัสนี้ได้เตือนนักพัฒนาเศรษฐกิจหลักอยู่เสมอ มีขึ้นก่อนวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของประเทศหลายสิบปี หากเราไม่หลงใหลกับตัวเลขกำไร หรือกู้เงินมาลงทุนโดยไม่มีขอบเขตความโลภคงไม่ประสบชะตากรรมวิกฤตครั้งสำคัญร่วมกัน เพียงแต่ดำเนินรอยตามกระแสพระราชดำรัส พออยู่ พอกิน แล้วพัฒนาเราจะมั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน อีกพระราชดำรัส “การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน แบบพอมีพอกินนี้หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง”^{๙๐}

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรัสเป็นที่เข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ยอมรับกันว่าเศรษฐกิจพอเพียง มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับจิตใจ จริยธรรม และหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนา การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความมีเหตุผล ความพอประมาณ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้

^{๘๘} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรัส, ดุษฎีนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), ๘๑-๘๙.

^{๘๙} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรัส : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็นพุทธศาสตร์สังคม, หน้า ๓๑.

^{๙๐} พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต, ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙.

(รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) และคุณธรรม (ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา และแบ่งปัน) ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติ ส่วนเศรษฐกิจครัวเรือน หมายถึง การจัดการครัวเรือน มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว เศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเดียวกับการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน^{๑๑}

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคง ภายใต้อิทธิพลของภาวะโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงชุมชน จังหวัด ภูมิภาค และระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งคำนึงถึงความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อป้องกันผลกระทบใด ๆ ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ดังนั้นจึงต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการทำความรู้ สาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาใช้ปฏิบัติการในการวางแผน การดำเนินการทุกขั้นตอนเพื่อให้ผลของการดำเนินการสำเร็จไปได้ อีกทั้งต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติทุกระดับ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี เกษตรกร นักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในด้านคุณธรรม ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทน ใช้สติปัญญาตามความสามารถ อีกทั้งรู้จักแบ่งปัน เพื่อให้เกิดความสมดุล พร้อมทั้งจะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคมจากโลกภายนอก^{๑๒}

๒.๑.๔ ระบบของเศรษฐกิจพอเพียง (Economic System)

หมายถึง หน่วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หน่วยย่อยมากมายหลายหน่วยรวมตัวกัน ดำเนินการผลิตในสังคม ใช้วิธีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของตน มีนโยบาย กฎเกณฑ์แนวทางปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ประสานงานระหว่างหน่วยงานย่อย โดยมีสถาบันเป็นส่วนเชื่อม ได้แก่ สิ่งที่แสดงถึงคุณลักษณะของสังคมเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น กรรมสิทธิ์ หน่วยธุรกิจ

^{๑๑} ทัพบิม วงศ์ประยูร และคณะ, *มนุษย์กับเศรษฐกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด , ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๑๒} รงค์ ประพันธ์วงศ์, *เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สถาพรบุ๊ค บางเขน จำกัด , ๒๕๕๙), หน้า ๓๒.

ครอบครัว เงินตรา การวางแผน การแข่งขัน การแสวงหากำไร แม้ระบบเศรษฐกิจจะมีรูปแบบแตกต่างกัน แต่หน้าที่ของระบบเศรษฐกิจทุกระบบมีเหมือนกัน คือเป็นกลไกที่ทำหน้าที่แก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ นั่นคือเป้าหมายการผลิต วิธีการผลิตและบริโภค^{๑๓}

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจว่า ระบบเศรษฐกิจที่ขาดสมดุลและไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะดูทันสมัยเพียงใดย่อมอยู่ไม่ยั่งยืนและจะประสบกับความวิบัติต่อไปอีกไม่ช้าก็เร็ว การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนนั้นต้องการฐานรากที่มั่นคง ซึ่งสำหรับเศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจในสังคมพื้นที่ชนบทคือรากฐานของเศรษฐกิจไทย ระบบเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสังคมชนบทคือ ระบบเศรษฐกิจสหกรณ์ภายใต้ปรัชญาการพึ่งตนเอง และความพอมีพอกินอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมในพื้นที่^{๑๔}

หลักแนวคิดของระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบ ๓ ประการ

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักที่ว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน มุ่งเน้นการผลิตพืชผล คือผลผลิตให้เพียงพอับความต้องการของครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงขาย ซึ่งเป็นการผลิตมาเพื่อการค้า หลักสำคัญคือลดค่าใช้จ่าย โดยใช้การผลิตผลที่ได้ในการบริโภคก่อน โดยการสร้างสิ่งอุปโภค บริโภคในที่ดินของตนเอง

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลายครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ เกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน องค์กรชาวบ้านต้องได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง มีเครือข่ายที่กว้างขวาง ชุมชนได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเศรษฐกิจระดับชุมชนเติบโต เศรษฐกิจระดับจังหวัด ระดับภาคก็จะเติบโต ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมระดับประเทศเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ หมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจ เพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงเกิดหลายมิติ ทั้งรายได้ของครอบครัว การสร้างความมั่นคงให้กับ

^{๑๓} ทัพบิม วงศ์ประยูร และคณะ, **มนุษย์กับเศรษฐกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ หน้า ๑๙-๒๐

^{๑๔} วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, **ระบบเศรษฐกิจคู่ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจไทยที่ประกันความพอเพียงและความยั่งยืนในวิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยมคืนสู่ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๗.

สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชาวไทย^{๑๕}

๒.๑.๕ ความพอเพียง หมายถึง ความมีพอสำหรับการดำรงชีวิต ดังเช่น หลายคนใช้ชีวิตแบบพอเพียง การผลิตแบบพอเพียงที่เราสามารถเลี้ยงตนเองได้ คำว่าพอเพียง จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ สวนดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา พระราชทานความหมายของคำว่าพอเพียงไว้ว่า “คำว่าพอเพียง มีความหมายกว้างออกไป ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมี พอกิน พอมีพอกินแฝงว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง” ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ หรือประเทศ ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ โดยการรู้จักพึ่งตนเองเป็นสำคัญ และไม่พึ่งพาปัจจัยการผลิตอื่นที่ตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของ อาจสรุปได้ว่าความพอเพียง คือความพอดีในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความอิสระ

ระดับของความเพียงพอ อาจแบ่งได้ ๓ ระดับ

๑) ความเพียงพอในระดับบุคคลและครอบครัว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ซึ่งเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำพึ่งพาน้ำฝนเสี่ยงต่อการที่น้ำไม่เพียงพอ แม้กระทั่งปลูกข้าวเพื่อบริโภคไม่มีน้ำ หากมีที่ดินเพียงพอต่อการขุดบ่อน้ำจะช่วยแก้ไขปัญหาระยะดังกล่าว เมื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคและยังชีพได้ การใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว และอาจมีส่วนที่เหลือนำไปขายเพื่อมีรายได้ใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้เป็นการชดเชย เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันอยู่ในตัว หรือในระบบ ระดับครอบครัว นอกจากนี้เกษตรกรอาจได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ องค์กรอื่น ๆ ตามความเหมาะสมที่จัดมาให้ สรุปก็คือ ครอบครัวมีลักษณะสามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน อาทิความต้องการด้านปัจจัยสี่

๒) ความพอเพียงระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เป็นเศรษฐกิจที่ครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เป็นการทำธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ เมื่อสมาชิกระดับครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐาน แล้วก็รวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่ม การรวมกลุ่มกันบนพื้นฐานที่จะไม่เบียดเบียนกัน มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลัง

^{๑๕}พระมหาศรีวิวัฒน์ อริยเมธี, วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา, (ศูนย์บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

และความสามารถที่จะทำได้ จะทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นเกิดความพอเพียงในวิถีทางการปฏิบัติอย่างแท้จริง

๓) ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่ครอบคลุมทุกชั้นใหม่ขั้นที่สาม ส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจ สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ อาทิความร่วมมือกับบริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร หรือสถาบันการศึกษาที่มีความต้องการศึกษา วิจัย เพื่อนำความรู้จากการวิจัยมาใช้พัฒนา มีการร่วมมือกันทั้งด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่ายและการบริหารจัดการเพื่อขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนาให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสามระดับ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเริ่มจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้ หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา (Dependent) มาฝึกหรือพัฒนาตนเองเป็นการพึ่งตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ แล้วจึงพัฒนา มาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มอาศัยกัน จนทำให้การพึ่งพาอาศัยกัน (Inter-dependent) สงเคราะห์เกื้อกูลร่วมมือกัน ประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒.๒ วิถีชีวิตชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิถีชีวิต หมายถึง แบบแผนของการดำเนินชีวิตทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมอันแตกต่างกันไป โดยมีเป้าหมายในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั่นเอง การดำเนินชีวิตอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นปรัชญาพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ด้วยความพอเหมาะพอดี มีเหตุผลต่อการพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ประยุกต์ใช้ได้ทุกมิติของการดำเนินชีวิตของเรา การปฏิบัติตามวิถีชีวิตพอเพียง ทำได้โดยยึดหลักทางสายกลาง ไม่ประหยัดจนถึงตระหนี่ถี่เหนียว ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินความจำเป็น ประหยัดทางที่ถูกต้อง ลดความฟุ้งเฟ้อ ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแม้เกิดภาวะขาดแคลนในการดำเนินชีวิต หาแนวทางหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายหาความรู้ให้เกิดมีรายได้ เพิ่มพูนจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมาย ไม่แก่งแย่งผลประโยชน์ ไม่แข่งขันทางค้าขายประกอบต่อสู้อย่างรุนแรง ลดละสิ่งไม่ดีงาม

๒.๒.๑ วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิตมีหลากหลายตามบริบทตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่นส่วนมากใช้แรงกายของตนเป็นสำคัญตามกำลังของบุคคลในครัวเรือน ตรงกับความพอประมาณการสนทนาด้านอาชีพได้ถามความเป็นอยู่ศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกันและการจัดทำบุญอันหรือความร่วมมือกันทำแลกเปลี่ยนความรู้ต่อกัน เรียนรู้สิ่งใหม่ ด้านคุณธรรมมีความซื่อสัตย์ต่อกันมุ่งมั่น

เลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ในนาหรือสระน้ำของตนเอง ปลุกพืชผักไว้กินเหลือกินก็ขาย หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้เสนอการดำเนินชีวิตโดยยึดหลัก ๕ ประการดังนี้^{๑๖}

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่ยิ่งของตน มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคม แต่ละครอบครัว แต่ประชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้และจัดการอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า ยึดหลักความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี ดำเนินการบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเรียกใช้ เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมและพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาเราเอง

๕. ด้านเศรษฐกิจ มุ่งเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายเป็นสำคัญ ยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรม หรืออาชีพใด ยึดหนทางสายกลางตามวิถีไทย อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตเจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ลงทุนโดยหวังความร่ำรวยในระยะเวลายาว การดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าทุกระดับทุกอาชีพสามารถนำไปปฏิบัติได้ พระองค์ทรงเตือนชาวไทย สังคมไทยโดยรวม ให้รู้จักคำว่าพอเพียงทำอะไรพอดี ทำด้วยสติรอบคอบ ระวังตัวระวัง คำนึงชีวิตอย่างสมถะ และสามัคคี จะนำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความมั่นคงและความสุข

๒.๒.๒ วิถีชีวิตชุมชน งานของส่วนรวม ชุมชนแต่ละครัวเรือนร่วมแรงรวมใจกันมาทำงานเตรียมการ อาทิ งานประเพณี งานอาสาสมัครกองอาเภอกบออกไม่ให้ขวางทางน้ำถือเป็นความพอประมาณ ครอบครัวที่ไม่ได้ช่วยแรงงาน แต่ก็ช่วยอาหารกลางวัน แต่ละครัวเรือนมีเหตุผลไม่มาร่วมงานและมีจิตสำนึกในการทำงานส่วนรวมร่วมกัน วิถีชุมชนต้องพึ่งพาความเชื่อมโยงเหล่านี้ด้วยความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

วิถีชีวิตชุมชนไทยอีสาน วิถีชีวิตของคนไทย ส่วนมากมีอาชีพทางการเกษตรกรรมและนับถือพุทธศาสนา ในที่นี้จะเน้นชาวอีสานที่มีวิถีชีวิตต่างจากคนภาคอื่นบ้างเล็กน้อย เป็นประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยหลายเผ่าชาติพันธุ์กระจายทั่วทุกจังหวัดของภาค ได้แก่ ไทยอีสาน ภูไท ไทกะโฮ่ ไทย้อ ไทกะเลิง ไทโย้ย ส่วย ไทกูย กาย เยอ ชะแมร์ ไทลาว ไทจีน ไทญวน ไท

^{๑๖} ปิยบุตร หล่อไกรเลิศ, เศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แม็ค จำกัด, ลาดพร้าว เขต จตุจักร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๕.

โคราช ไทข่า ไทยวน ไทพวน กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยตามภูมิสภาพ มีอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์นับถือธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน เลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพ ทำนาเลี้ยงสัตว์บางฤดู มักขึ้นต้นด้วย วัง ห้วย เลิง กุด หนอง และท่า บริเวณดอนเป็นโคก น้ำท่วมไม่ถึง ใช้ทำอะไร มีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ทั้งดอนริมน้ำ ที่ดอนริมป่าเขา มีน้ำซึ่งไหลมาบรรจบ มักขึ้นต้นด้วยคำว่า โคก ดอน โพน โนน สูง บริเวณป่า คงใช้ปลูกพืชหาของป่าล่าสัตว์ อพยพมาอยู่มากก็กลายเป็นหมู่บ้านต้นด้วย ดง ป่า เหล่า บริเวณที่ราบลุ่ม เหมาะทำนาข้าว ทุ่งเลี้ยงสัตว์ หมู่บ้าน ตั้งติดชายป่า น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝน เช่น ทุ่งนาป่าทาง ที่อยู่อาศัยยึดรูปแบบการเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ปลูกบ้านใช้วัสดุท้องถิ่น เรือนใต้ถุนสูง มีฝาสาวยับ หลังคาจั่ว ปัจจุบันใช้วัสดุทนทานราคาแพง รูปทรงสมัยใหม่ การแต่งกายนิยมทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าและเครื่องนอนเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ปัจจุบันแต่งกายพื้นเมืองเวลามีเทศกาล อาชีพด้านการเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้การจักสาน สามารถนำวัสดุท้องถิ่นมาผลิตได้ด้วยตนเอง ใช้เครื่องมือเครื่องใช้พวกภาชนะ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจาด เปลไม้ไผ่ กะติบข้าว กล่องข้าว เครื่องจับสัตว์น้ำ ไซ ช้อง สุ่มจับปลา ทอผ้า เลี้ยงไหม

๒.๓ บทสรุปแนวคิดและวิถีชีวิต ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

กำเนิดแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง ร.๙ ทรงจัดโครงการเพื่อให้พสกนิกรที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่เป็นเกษตรกรผู้ยากไร้ในชนบท ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อให้ “พออยู่ พอกิน พอเพียง และพอดี” เศรษฐกิจพอเพียงจะยึดหลักทางสายกลางในการดำเนินชีวิตพึ่งตนเอง มีคุณภาพของชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ แนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความพออยู่ พอกิน จะเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับจิตใจ จริยธรรม พุทธธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน เหมาะสมกับสังคมชนบท หรือระบบเศรษฐกิจสหกรณ์ด้วยการพึ่งตนเอง พอมีพอกินอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมในพื้นที่

วิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อม แต่เป้าหมายที่สำคัญคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เดินตามทางสายกลาง โดยมุ่งหมายให้พึ่งตนเองเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน หาความรู้ให้เกิดรายได้กินอยู่ตามฐานะ วิถีชีวิตชุมชนพิจารณาจากบทบาทหน้าที่ โครงสร้างหน้าที่สมาชิก ความสัมพันธ์ กฎเกณฑ์ทางสังคม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชนชาวอีสาน พิจารณาดังถิ่นฐานเพื่อให้ประกอบอาชีพได้ แต่งกายด้วยผ้าฝ้ายที่ทอเอง อาชีพเกษตรกรรม ทำเครื่องจักสาน ทำเครื่องใช้ เครื่องจับสัตว์น้ำ

บทที่ ๓

วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา

การวิจัยมุ่งศึกษา ความเป็นมาและบริบทพื้นที่วิจัยสภาพของชุมชน ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาประยุกต์ใช้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ สภาพบริบทพื้นที่วิจัย

๓.๑.๑ สภาพของชุมชนตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

สภาพของชุมชนตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตำบลขาวเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีผู้เฒ่าเล่าสืบกันมากรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมัยพระเพทราชาครองราชย์สมบัติ มีชนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากยโสธรเพื่อหาพื้นที่เลี้ยงช้าง ควบช้างซื้อควาญทอผ้า นำช้างมาเลี้ยงในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่คำหมากเว เขตเมืองสลภูมิ ที่มีต้นขาวเป็นจำนวนมาก เรียกว่า ดงขาว ซึ่งตั้งอยู่ใกล้หนองน้ำ เรียกหนองโนนแท่น ควาญทอผ้าเห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับเลี้ยงช้าง จึงพากันสร้างที่พักอาศัย ต่อมาจึงกลายมาเป็นหมู่บ้านโดยได้ตั้งชื่อตามดงต้นขาว ซึ่งเป็นต้นไม้คล้ายต้นสัก เรียกว่า หมู่บ้านขาว ขึ้นตรงต่อเมืองยโสธร ต่อมามีการตั้งหัวหน้าหมู่บ้านคนแรก คือ ขุนขาวขันธรักษ์^๑

พ.ศ. ๒๔๓๘ กรมหลวงสรรพสิทธิ ข้าหลวงต่างพระองค์ ประทับอยู่ที่มณฑลอุบล ได้กำหนดเขตหัวเมืองใหม่เพื่อความชัดเจนสะดวกต่อการปกครอง บ้านคำหมากเว (สลภูมิ) บ้านขาว ซึ่งอยู่ในการปกครองของเมืองยโสธร จึงถูกแยกไปอยู่ในการปกครองของเมืองมทสายน พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๕๖ เมืองสลภูมิขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์ บ้านขาวซึ่งมีความกึ่งฟ้าปกครองและอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองสลภูมิจึงต้องขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์ไปด้วย เมื่อควาญกึ่งฟ้าถึงแก่กรรม มีท้าวพรหมราช ท้าวกิตราข และท้าวศรีมหาราช ปกครองเป็นหัวหน้าหมู่บ้านตามลำดับ^๒

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงได้ยกเลิกการปกครองหัวเมืองแบบเก่า มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบการบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัด และอำเภอเมืองสลภูมิ และหมู่บ้านต่าง ๆ จึงอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัด

^๑สัมภาษณ์ นางสาวสุนทรา ศิริโท, ประชาชนบ้านโนนยาง ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑,

^๒สัมภาษณ์ นายไสว อาทิตยตั้ง, ประชาชนบ้านโนนแพ่ง ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ร้อยเอ็ดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ที่ตั้งของชุมชนตำบลขาว ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเสลภูมิไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๑๒ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ด ๓๘ กิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับตำบลนาเลิงตำบลกลาง ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ ทิศใต้ติดกับตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ ติดต่อกับตำบลเดิดอำเภอเมืองจังหวัดยโสธร ทิศตะวันตก ติดกับตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด^๙

๓.๑.๒ สภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลขาว

ชุมชนตำบลขาวเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้อำเภอเสลภูมิ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนค่อนข้างไปทางสังคมเมือง การคมนาคมสะดวก มีบ้านมีร้านค้าสะดวก มีตลาดนัดทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มน้ำขัง มีแม่น้ำยังกั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธร ทิศใต้มีแม่น้ำชี และเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างตำบลนาเลิงและตำบลนางาม ตอนกลางมีลำห้วยปลาโพงไหลผ่าน สภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินปนทรายและดินเหนียว ส่วนมากเป็นที่นาที่โปร่ง สภาพพื้นที่ชุมชนตำบลขาวเป็นเขตอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา มีน้ำเหมาะกับเกษตรกรรม ชาวบ้านในตำบลขาวเห็นความสำคัญของหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีผู้ยึดปฏิบัติเพิ่มขึ้น ประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก อาชีพรองลงมาคือกิจการค้าและบริการ มีจำนวนหมู่บ้านปัจจุบัน ๑๖ หมู่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านโนนยาง หมู่ที่ ๒ บ้านโนนแพง หมู่ที่ ๓ บ้านสะทอน หมู่ที่ ๔ บ้านทรายมูล หมู่ที่ ๕ บ้านหัน หมู่ที่ ๖ บ้านหนอง หมู่ที่ ๗ บ้านขาว หมู่ที่ ๘ บ้านขาว หมู่ที่ ๙ บ้านขาว หมู่ที่ ๑๐ บ้านโนนยาง หมู่ที่ ๑๑ บ้านขาว หมู่ที่ ๑๒ บ้านหนอง หมู่ที่ ๑๓ บ้านหัน หมู่ที่ ๑๔ บ้านสะทอน หมู่ที่ ๑๕ บ้านขาว หมู่ที่ ๑๖ บ้านขาว ตำบลขาวมีประชากรทั้งสิ้น ๙,๒๑๒ คน แยกเป็นชาย ๔,๕๖๑ คน หญิง ๔,๖๕๑ คน มีจำนวนครัวเรือน ๒,๐๑๘ ครัวเรือน ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีสถาบันการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๓ แห่ง ๑) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหันหนองอยู่หมู่ ๕ ๒) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านขาวอยู่หมู่ที่ ๙ ๓) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านโนนยางอยู่หมู่ที่ ๑๐ มีโรงเรียนประถมศึกษา ๕ แห่ง ๑) โรงเรียนบ้านโนนยางตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๑ ๒) โรงเรียนบ้านสะทอนโนนแพงประชาสรรค์ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๓ ๓) โรงเรียนบ้านทรายมูลตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๔ ๔) โรงเรียนบ้านหันหนองสามัคคีตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๕ ๕) โรงเรียนชุมชนบ้านขาวตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๘ โรงเรียนมัธยมศึกษา ๑ แห่ง คือ โรงเรียนขาววิทยาคาร ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๑๑ มีแหล่งเรียนรู้ชุมชน ๔ แห่ง ๑) ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ๒) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ๓) ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ๔) ศูนย์บริการอินเทอร์เน็ตตำบล วัดในตำบลขาวมี ๑๐ วัด ๑) วัดอินทรวินาส (วัดเหนือ) ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๘ บ้านขาว ๒) วัดสระโบสถ์ (วัดใต้) ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๙ บ้านขาว ๓) วัดธรรมประดิษฐาราม ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๑ บ้านโนนยาง ๔) วัดศีลสันตวันาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ บ้านโนนแพง ๕) วัดตาลตะนาวศรี ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓

^๙สัมภาษณ์ นายสถิตย์ สะเดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ บ้านสะทอน ตำบลขาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

บ้านสระ ๖) วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ บ้านทรายมูล ๗) วัดโพธารามตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๓ บ้านหัน ๘) วัดศรีวนาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๕ บ้านหัน ๙) วัดตาลวนาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๒ บ้านหนอง ๑๐) วัดป่าสันติ วิเวกวาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๑ บ้านขาว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สภาพพื้นที่ชุมชนตำบลขาวเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างมีความเจริญ การเดินทางสะดวก เทคโนโลยีมีความทันสมัย มีร้านค้าหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกได้ค่อนข้างง่าย มีตลาดนัดชุมชน พื้นที่เหมาะแก่การเกษตร เกษตรกรบางส่วนเลี้ยงสัตว์ ประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรมีความหนาแน่น ๒๓๐ คนต่อตาราง กิโลเมตร^๔

๓.๑.๓ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตำบลขาว

การคมนาคมมีถนนแจ้งสนิท รุดโดยสารวิ่งผ่านบ้านไผ่ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี เป็นถนนลาดยางวิ่งผ่านบ้านโนนยาง และถนนสายเสลภูมิ บ้านโนนสะอาด อำเภอลำทะเมนชัย สามารถวิ่งผ่านเขตเทศบาล มีถนนลาดยางเชื่อมต่อไปยังเทศบาลที่เป็นศูนย์กลางตำบลตามหมู่บ้านที่ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลาดยางเชื่อมต่อไปยังแต่ละหมู่บ้าน มีบางหมู่บ้าน เป็นถนนลูกรัง มีไฟฟ้าและประปา ครบทุกครัวเรือน สภาพเศรษฐกิจตำบลขาวพื้นที่ส่วนมากใช้ปลูกข้าว สืบค้นจากเทศบาลขาวปลูกข้าวประมาณ ๒๑,๔๐๑ ไร่ ทั้งปลูกข้าวนาปี ข้าวนาปรัง ปลูกมะม่วงพันธุ์น้ำดอกไม้ พันธุ์เขียวเสวย และมะม่วงพันธุ์โชคอนันต์ สัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ โค ไก่พื้นเมือง เป็ดเนื้อ เป็ดเทศ เลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงปลาได้แก่ ปลาดุก ปลานิล ปลาไหล ปลาตะเพียน ข้อมูลของเทศบาลตำบลขาว ประชาชนส่วนใหญ่อำชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือการค้าและบริการ มีจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชน เทศบาลจัดเก็บภาษี มีดังนี้ ๑) ร้านค้า ๖๔ แห่ง ๒) ร้านเสริมสวย ๘ แห่ง ๓) ร้านเชื่อมโลหะ ซ่อมรถ ๑๖ แห่ง ๔) ปั๊มน้ำมันหยอดเหรียญ ๖ แห่ง ๕) ร้านอาหาร ๒๒ แห่ง ๖) โรงสี ๑๓ แห่ง ๗) หล่อเสาปูน ขยายวัสดุก่อสร้าง ๒ แห่ง ๘) ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ๕ แห่ง ๙) บ้านรับซื้อของเก่า ๒ แห่ง ๑๐) คลินิก ๓ แห่ง ๑๑) วิทยุชุมชน ๑ แห่ง ๑๒) ร้านรับซื้อข้าว ๕ แห่ง ๑๓) บริการล้างรถ ๑ แห่ง ๑๔) บริการบ้านเช่า ๓ แห่ง ๑๕) บริการถ่ายเอกสาร ๑ แห่ง ๑๖) ผลิตน้ำดื่ม ตู้จำหน่ายหยอดเหรียญ ๓ แห่ง ข้อมูลจำเป็นพื้นฐานระดับครอบครัวจากฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนตำบลขาวมีรายได้เฉลี่ย ๓๒,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี กลุ่มคนชุมชนตำบลขาว สังคมอาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการเชื่อถือเคารพผู้มีอาวุโสคนในชุมชน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ศรัทธาความเชื่อ การงานมีความสนใจ ปฏิบัติตนในวิถีชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึงกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ผูกพันฉันท์พี่น้อง ผูกพันกับศาสนาพุทธ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี วัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจ ประกอบพิธีกรรมตาม

^๔สัมภาษณ์ นางจรรุณี ตีสงคราม, ประชาชนบ้านทรายมูล ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ประเพณี คนอีสานได้ชีวิตเรียบง่าย อยู่ง่าย กินง่าย ใช้เท่าที่มี ทำมาหากินอาหารตามธรรมชาติ ตามแม่น้ำ ตามป่า หมดฤดูทำนาทำอาชีพเสริม เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ จักสาน ทางดินรนต์ต่อสู้ชีวิต ท่ามกลางความเสี่ยงจากธรรมชาติ จึงต้องเป็นคนขยัน อดทนต่อความยากลำบาก เป็นคนมีน้ำใจ คนแปลกหน้าเดินผ่าน จะเชิญกินข้าวด้วยกันสืบทอดมาแต่โบราณ^๕

๓.๒ หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

พุทธธรรม คือ ธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีมากมายเป็นหลักความจริงตามธรรมชาติมนุษย์ ซึ่งมีทั้งความทุกข์และวิธีการดับทุกข์ พุทธธรรม หมายถึงหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นคว้าเป็นภูมิรู้ เป็นภูมิปัญญาโลก เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงมีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมเรียกว่าพระไตรปิฎก มีคำอธิบายจัดได้เป็นหมวดหมู่ หรือหมวด คัมภีร์ เรียกชื่อต่างกัน อาทิ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ย่อมหมายถึง ธรรมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่เดิม มีมาก่อนพระพุทธเจ้า ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมปกติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ กล่าวได้ว่าการเรียนรู้ธรรม คือการรับรู้ธรรมดาของโลก เรียนรู้สิ่งที่ เป็นปกติ เรียนรู้ความเป็นมา คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้เพราะความเพียรในการทำความดี ผู้ใส่ใจ ในธรรมเท่านั้น จึงจะรู้ถ่องแท้ หลักของพระพุทธธรรม ความจริงการดำรงตนอยู่ตามธรรมดาของมัน อย่างเป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วมาเปิดเผยไว้ สารของความจริง คือความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่ มองเห็นสิ่งทั้งหลายที่มันเป็น ไม่ใช่การมองความที่ตนอยากเป็นหรือไม่อยากให้เป็น จึงจะเข้าใจสิ่ง ที่มันเป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้าง ๆ ครอบคลุม ทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทางจิต คือ จิตหลุดพ้น จากสิ่งบีบคั้น ครอบงำที่เรียกว่า กิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบานเป็นสุข ด้วย ปัญญา คือหลุดพ้น ด้วยรู้เท่าทันธรรมตามองเห็นความจริงล้วนบริสุทธิ์ รู้ชัดแจ้ง เป็นความจริงโดยตรง ไม่มีกิเลสเคลือบแคลง หรือทำให้เอนเอียงพุทธธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวได้ครบถ้วน จึงยกเอาลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมขึ้นมากล่าวให้เข้าใจ ว่ามี ๒ ลักษณะ

๑) พุทธธรรมที่แสดงหลักความจริงสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมนธรรม หรือมัชฌิมนธรรม เทศนา ซึ่งเป็นหลักความจริงตามธรรมชาติ ตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่มีการส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจ

^๕สัมภาษณ์ นายนิกร สิทธิศาสตร์, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ธรรม ด้วยวิธีถกเถียง เพื่อสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้น แล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้น ๆ ด้วยการเก็บความจริงทางปรัชญา เช่น เบญจขันธ์ หรือขันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม เป็นต้น หลักความจริงเหล่านี้เปรียบได้กับทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ทางการปฏิบัติ

๒) พุทธธรรมที่แสดงข้อปฏิบัติ ทางสายกลาง หรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาดสว่าง สงบ เป็นอิสระ คือเป็นหลักปฏิบัติตามสภาพชีวิตของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์ หรือผู้ครองเรือน หรือบรรพชิตก็สามารถปฏิบัติได้ สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติตามเป็นกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ^๖

๓.๒.๑ เศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับ โอวาท ๓ ประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ข้อ^๗

๑) ไม่ทำชั่วทั้งปวงไม่ว่าจะด้วยทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นการปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม อบายมุข ๖ อกุศล ๓

๒) ทำแต่ความดี ทำความดีให้ถึงพร้อม เป็นการทำกุศลเป็นการกระทำดีทุกอย่าง เป็นการปฏิบัติตามหลัก เบญจศีล กุศล ๓ พละ ๔ คาราวะ ๖ กตัญญูกตเวที มงคล ๓๘ อาทิ มีวินัย การทำงานไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม

๓) ทำจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์ ถือศีลบำเพ็ญกุศลด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา จนถึงขั้นบรรลอรหัตผล อันเป็นความผ่องใสที่แท้จริง ปฏิบัติตามไตรสิกขา รักษาศีล ฝึกสมาธิตั้งมั่นแห่งจิตเกิดปัญญา ถือศีลบำเพ็ญกุศล ด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาจนถึงขั้นบรรลอรหัตผล อันเป็นความผ่องใสอย่างแท้จริง

โอวาท ๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับการละความชั่ว ๑

การละความชั่ว มุ่งให้มนุษย์จำกัดความต้องการของตน แทนการกระตุ้นปัญหาเพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น หรือบริโภคนิยม พุทธธรรมเห็นว่ามนุษย์มีความต้องการไม่มีขีดจำกัด แต่ทรัพยากรมีขีดจำกัด เมื่อไม่ประหยัดทรัพยากรจะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนจึงต้องจำกัดความอยาก ความต้องการ ให้เกิดความพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี ยึดเศรษฐกิจพอเพียงโดยแก้ไขตนเอง ลดการแก่งแย่งแข่งขัน ไม่เอาเปรียบ เบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ อีกทั้งไม่เบียดเบียนธรรมชาติและ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๗.

สิ่งแวดลอม ถือบปฏิบัติตามเศรษฐกิจสายกลาง ดำเนินชีวิตหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต รักษาศีล รักษาเบญจศีล เว้นจากอบายมุข ฝึกใจให้ละจากความชั่ว ด้านโลภะ โทสะ โมหะ เป็นอกุศล

การละความชั่ว ๑. เบญจศีล ศีล คือ ข้อห้าม ซึ่งหมายถึงความตั้งใจที่จะงดเว้นความชั่วและสิ่งไม่ดีทุกประการ ศีลเป็นเจตนาที่จะงดเว้นจากกายทุจริต ๓ : ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉิน ในกาม วชิทุจริต ๔ : ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ มโนสุจริต ๓ : ความโลภอยากได้ของผู้อื่น มีจิตคิดพยาบาท มีความเห็นผิด การอยู่ร่วมกันในสังคม แต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ต้องทำตนให้เต็มคนหรือมนุษย์ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีความสงบสุข เกิดสันติสุข ไม่มีเวรภัยต่อกัน คือ ข้อห้าม ๕ ประการ^๘

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต รวมถึงการทำร้ายสัตว์ หรือมนุษย์ด้วย แม้แต่คิด วางแผน ถือว่าผิดศีลข้อนี้แล้ว

๒) อทินนาทานา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบคนอื่น

๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการประพฤติดิฉินในกามทั้งหลาย ข้อนี้เพียงแค่วิจารณ์ก็ผิดแล้ว

๔) มุสาวาทา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการพูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด รวมถึงการพูดให้คนแตกสามัคคีกันด้วย

๕) สุราเมรยมชชพมาทานา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

อานิสส คือ ศีลนำผู้ประพฤดีไปสู่สถานที่ดี บุคคลสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ได้ด้วยศีล บุคคลถึงความเย็นใจได้ด้วยศีล พึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์^๙

การละความชั่ว ๒. อบายมุข ๖ ช่องทางความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อเยยับแห่งโภคทรัพย์^{๑๐} ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖ ประการนี้เสีย^{๑๑}

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^{๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า ๗๙-๘๒.

๑) ดิตสุราและของมีนเมา มีโทษ ๖ อย่าง เสียทรัพย์อันผู้ดื่มเห็นเอง ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เป็นเหตุเสียชื่อเสียง เป็นเหตุไม่รู้จักอาย ทอนกำลังปัญญา

๒) ขอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง ชื่อว่าไม่รักษาตน ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือเล้าลือ ได้รับความลำบากเดือดร้อนเป็นเหตุแห่งทุกข์

๓) ขอบเที่ยวดูการละเล่น : การงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวล คอยคิดจับจ้อง เสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง ๖ กรณี ราที่ไหนไปทีนั้น ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น ดิตสตีเป้าที่ไหนไปทีนั้น เสภาที่ไหนไปทีนั้น เพลงที่ไหนไปทีนั้น เถิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น

๔) เล่นการพนันมีโทษ ๖ สถานเมื่อชนะย่อมก่อเวร เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไปทรัพย์ย่อมฉิบหายไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำเป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนไม่เป็นที่ประสงค์จะเป็นคู่ครอง

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ตามบุคคลที่คบ ทำให้เป็นนักเลงการพนัน ทำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ ทำให้เป็นนักเลงเหล้า ทำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม ทำให้เป็นคนตกลงเขาซึ่งหน้า ทำให้เป็นคนหัวไม้

๖) เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ ๖ มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน มักอ้างว่า เย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน มักอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน มักอ้างว่า กระจายนัก แล้วไม่ทำงาน

การละความชั่ว ๓. อกุศล ๓ คือ รากเหง้าของความชั่วจนเป็นเหตุให้เกิดกิเลส เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส เป็นรากเหง้าของอกุศล เรียกอกุศลมูลมี ๓ อย่าง^{๑๒}

๑) โลภะ คือความอยากได้ อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น อยากคือใช้สติ รู้สึกรู้ในตน ซึ่งอยากได้ควรคิดทำนองครองธรรม

๒) โทสะ คือ ความคิดประทุษร้าย โหดร้าย ใจร้อน ความอาฆาต พยาบาท การอยากฆ่าอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ความหงุดหงิด ปากเคะ โทษะ ความโกรธ อุปาหะ ความผูกโกรธ คิดบอกร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทสะมาก ผู้นั้นจะเป็นคนชั่วคนพาล และเป็นภัยต่อสังคม วิธีแก้ไข คือ ใช้สติระงับตน ฝึกฝนให้เป็นผู้มีอโทสะ

๓) โมหะ คือ ความหลง ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลส ความโง่เขลาหลงใหลตามกระแสกิเลส ขาดการพิจารณาว่าถูกผิดชั่วดีมีประโยชน์ หรือไม่มี

^{๑๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระมหาวชิราวุธราชวรสาร, นวโกวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๘๓/๒๕๕๗, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย พุทธมณฑลนครปฐม, ๒๕๕๗), หน้า ๓๑-๓๒.

ประโยชน์ เช่น มักจะ ลบหลู่คุณท่าน ปลาละดีเสมอ มานะถือตัว ทะมะมัวเมา ปมาทะ เลินเล่อ โมหะ ทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทสะ วิธีนี้จะทำให้โมหะลดลงนั้น ต้องปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีอโมหะ ความไม่หลงงมงาย^{๑๓}

เศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับการละความชั่ว ความพอประมาณตรงกับความตั้งใจที่จะเว้น ทำชั่วสิ่งไม่ดีคือเบญจศีล เว้นจากกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต มีเหตุผลในการไม่ปฏิบัติตาม อบายมุขหก ซึ่งเป็นทางแห่งความเสื่อม โภคทรัพย์ย่อยยับหวังเจริญในโภคทรัพย์ มีภูมิคุ้มกันโดยไม่ ปฏิบัติตามอกุศลเพราะความโลภอยากได้ของคนอื่น ให้ตนมีสติ ไม่คิดประทุรร้ายอาฆาตพยาบาท ไม่ มีความหลง ประมาท ต้องรู้จักสิ่งถูกผิดชั่วดี หมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยความขยันในการหลีกเลี่ยงความ ชั่ว ยึดมั่นในคุณธรรม การรักษาเบญจศีล เว้นอบายมุข และไม่ปฏิบัติในสิ่งอกุศล เพื่อให้ตนเองปฏิบัติ ตนอยู่ได้ด้วยหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ควบคู่กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

โอวาท ๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับการทำความดีให้ถึงพร้อม

การประกอบอาชีพสุจริต ถูกต้อง ปฏิบัติตนในทางที่ดี ตามเบญจธรรม บรรณาให้ผู้อื่นมี ความสุข เลี้ยงชีพโดยสุจริตสำรวมอินทรีย์ มีกุศลมูลไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น มีพละ ๔ คารวะ ๖ กตัญญูทศเวทต่อผู้มีพระคุณ รักษามงคล มีวินัย ทำงานไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม เป็นรากฐานใน การดำเนินชีวิต เอื้ออาทรต่อกันนำมาซึ่งประโยชน์สุข สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันเศรษฐกิจพอเพียง

การทำความดี ๑. เบญจธรรม คือ ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษา เบญจศีล เป็นหลักธรรมที่ควรปฏิบัติ ๕ ประการ^{๑๔}

๑) เมตตาการุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญและความสงสารคิด ช่วยเหลือพ้นทุกข์ บุคคลใดที่มีเมตตา ย่อมไม่ฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนสัตว์ ด้วยรู้ว่าทุกชีวิตย่อมมีความ รักตัวกลัวตายเช่นเดียวกัน

๒) สัมมาอาชีวะ คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต เป็นการประกอบอาชีพสุจริต มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย และที่สำคัญรู้จักคำว่าพอดี และมีหิริโอตตปเป เป็นความละอาย เกรงกลัวต่อผลของบาป

๓) กามสังวร เป็นความสำรวมอินทรีย์ คือ จะมีระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ ความใคร่ในกามคุณ คือการติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลดน้อยลง เมื่อความสำรวมเกิดขึ้นจึงได้ผิด ศีลเป็นผู้รู้จักยับยั้ง ควบคุมตนในกามอารมณ์

๔) สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง เป็นการพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิด มุสาวาท

^{๑๓} ที.ป. ๑๑/๒๙๓/๒๙๑, ชุ.อิติ. ๒๕/๒๒๘/๒๖๔.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

๕) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมา ประมาท เป็นการรู้ฝึกตัว ทำให้ชีวิตไม่ประมาท รื้ออะไรดี รื้ออะไรชั่ว ไม่เผลอเผลอกลับกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ

การทำความดี ๒. กุศลมูล ๓ รากเหง้าของกุศล ต้นตอของความดี^{๑๕}

๑) อโลภะ ความไม่욕ได้ ความไม่โลภ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับโลภะ ความคิดเผื่อแผ่ จาคะ ความเป็นผู้ไม่ทะเยอทะยานอยาก เป็นผู้มีสติระลึกตัวอยู่เสมอว่าจะทำอะไร ๆ มีแต่ความยินดี และพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เท่านั้น การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโลภะนั้น ต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงข้ามกับโลภะ เช่น สันโดษ ความพอใจ ทาน การบริจาค จาคะ การเสียสละ ความไม่โลภไม่욕ได้ของผู้อื่น

๒) โทสะ ความไม่คิดประทุษร้าย ธรรมที่เป็นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับโทสะ เมตตา ไม่โกรธ ไม่ผู้พยาบาท จะทำอะไรก็ต้องมีสติ รู้สึกตัวอยู่เสมอ ใช้ปัญญาในทางประกอบการตัดสินใจต่าง ๆ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีโทสะนั้น ต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ อาทิ เมตตา ปราบปรามให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา ความสงสาร อโภชะ ความไม่โกรธ อพยาบาท ความไม่ปองร้ายผู้อื่น อวิสังหา ความไม่เบียดเบียน ตีติกา ขันติ ความอดทนต่อความเจ็บใจ

๓) อโมหะ ความไม่หลง ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับความหลง ปัญญา ไม่ประมาท อันเป็นสาเหตุให้เกิดความชั่วทั้งปวง ให้เป็นผู้มีสติปัญญามั่นคง มีการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองโดยยึดหลักเหตุผล ใช้พาหุสัจจะความเป็นผู้ศึกษารับฟังมาก วิมังสา หมั่นตรึกตรอง พิจารณาสัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โยนิโสมนสิการ การรับรู้^{๑๖}

การทำความดี ๓. พละ ๔ ธรรมอันเป็นกำลัง ธรรมอันเป็นพลัง ทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจไม่หวั่นต่อภัยทุกอย่าง^{๑๗}

๑) ปัญญาพละ กำลังปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เป็นกำลัง รู้มี รู้ชอบ รู้ถูกต้อง ปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควรทั้งกายและใจ เพื่อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข คนที่มีปัญญาดีมีโอกาสประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้มากกว่า คนปัญญาไม่ดีสะสมเพิ่มพูนปัญญาได้ จากการศึกษาเล่าเรียนได้รับการถ่ายทอดจากการฟัง การอ่าน ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ ฝึกอบรม สร้างสมประสบการณ์ด้วยตนเอง

๒) วิริยะพละ กำลังความเพียร ความเพียรพยายามที่เป็นพลัง ในการทำให้คนเราไปสู่จุดหมายที่ต้องการ โดยความเพียรนั้นต้องเป็นความเพียรชอบ เพียรพยายามไม่ให้เกิดความชั่ว เพียรพยายามละความชั่วที่มีอยู่แล้ว เพียรสร้างคุณดี ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี เพียรรักษาคุณดี

^{๑๕}ที.ป. ๑๑/๒๔๔/๒๔๒.

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๙.

๓) อนุวัชชพละ กำลังสุจริต กำลังการกระทำที่ไม่มีโทษ ทำในสิ่งที่เป็นมงคล ผู้กระทำความเจริญก้าวหน้า มีกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมบริสุทธิ์ ทำการด้วยเจตนาบริสุทธิ์

๔) สังคหะพละ กำลังการสงเคราะห์ คือ การยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ

ทาน การให้ปัน หมายถึง ช่วยเหลือด้านทุนและปัจจัยเครื่องยังชีพ

เปยยวัชชะ ปิยวาจา คือ พูดด้วยน้ำใจหวังมีมุ่งให้เป็นประโยชน์

อรรถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ คือ ช่วยเหลือรับใช้ ทำงานสร้างสรรค์

สมานัตตตา คือ เสมอภาค มีตนเสมอ ไม่เอาเปรียบ ไม่ถือสูงต่ำ

การทำความดี ๔. คารวะ ๖ ความเคารพ การถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจ และปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง ด้วยความจริงใจ แสดงว่าคารวะ คือความเคารพยกย่องเชิดชูให้ความสำคัญแก่สิ่งที่เคารพ^{๑๘}

๑) สัตถุคารวตา คือความเคารพในพระศาสดา หรือมีความเคารพในพระพุทธเจ้า

๒) อัมมคารวตา ความเคารพในพระธรรม หรือมีความเคารพหนักแน่นในพระธรรม

๓) สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ หรือมีความเคารพแก่กล้าในพระสงฆ์

๔) ลิกขาการวตา ความเคารพในการศึกษา หรือความเคารพในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ

ปัญญา

๕) อับปมาทการวตา ความเคารพในความไม่ประมาท มีสติรอบคอบ

๖) ปฏิสันถารการวตา ความเคารพในปฏิสันถาร คือ การต้อนรับปราศรัย มี ๒ อย่าง คือ อามิสปฏิสันถาร คือ ต้อนรับด้วยความวัตถุ สิ่งของ มีเครื่องดื่ม ข้าวปลาอาหาร และธรรมปฏิสันถาร คือ ต้อนรับให้เหมาะแก่ฐานะของแขกตลอดถึงการสนทนาธรรม มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์

การทำความดี ๕. กตัญญูกตเวทิตะ นิमित्त สาธูปานํ กตัญญูกตเวทิตา คนดีย่อมเป็นที่ยอมนับถือของคนทั่วไปเพราะอำนาจของความกตัญญูกตเวทิตะ กตัญญู หมายถึง บุคคลผู้รู้คุณของคนอื่น กตเวทิตะ หมายถึง บุคคลที่ตอบแทนผู้ที่มีคุณแก่ตน ดังนั้น กตัญญูกตเวทิตะจึงหมายถึงบุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้วและตอบแทน ความกตัญญูกตเวทิตะเป็นการรู้สึกในคุณด้วยการแสดงความเคารพ นับถือ เชื้อเฟื่อง ช่วยเหลือในกิจการงาน การกระทำเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี ลักษณะของคนมีความกตัญญูกตเวทิตะตามหลักพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะ ได้แก่ กตัญญูขั้นสามัญ เป็นกตัญญูสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการ

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๙.

คุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวที คือการตอบแทนคุณ เช่น ยอมรับว่าพ่อแม่มีพระคุณ เพราะเราได้เลี้ยงดูมา ยอมรับว่าครูมีพระคุณเพราะได้อบรมสั่งสอนมา ยอมรับญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะเอาให้ข้าวให้ขนม กตัญญูชั้นสัตบุรุษ เป็นกตัญญูชั้นสูง เป็นคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลอื่น รู้ว่าเขาเป็นคนดี ทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น แต่เป็นการตัดสินความดีด้วยความมีธรรมทั้งหลายมีคุณค่า พยายามถ่ายทอดความดีลักษณะนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อทำความดีตามแบบอย่างที่ดีเหมือนคนอื่นเขา การแสดงออกต่อผู้มีพระคุณ ควรดำเนินการดังนี้ ๑) ประกาศคุณ ประกาศความดีของผู้มีพระคุณ พูดถึงให้คนอื่นฟังถึงพฤติกรรมที่ดี ๒) ตอบแทนคุณ เมื่อมีคุณหรืออุปการะต้องตอบแทน เช่น ตอบแทนพ่อแม่ โดยเป็นเด็กดี ช่วยงานบ้าน ประพฤติตนเป็นลูกที่ดี ความกตัญญูมีความสำคัญที่ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม และเป็นเครื่องหมายของคนดี^{๑๙}

การทำความดี ๖. มงคล ๓๘ สิ่งที่ทำให้มีโชคดี ธรรมอันนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ เรียกเต็มว่า อุดมมงคล คือ มงคลอันสูงสุด^{๒๐}

- ๑) อเสวนา จ พาลานํ ไม่คบคนพาล
- ๒) ปณชิตานญจ เสวนา คบบัณฑิต
- ๓) ปูชา จ ปูชนียานํ บูชาคนที่ควรบูชา
- ๔) ปฏิรูปเทสวาโส จ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
- ๕) ปุพฺเพ จ กตปุญญตา ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน
- ๖) อตฺตสมมาปณฺธิ จ ตั้งตนชอบ
- ๗) พาหุสจฺจณฺจ เล่าเรียนศึกษามาก ใส่ใจสดับหรือฟังหาความรู้เสมอ
- ๘) สิปปญฺจ มีศิลปวิทยา ชำนาญในอาชีพของตน
- ๙) วินโย จ สุสิกฺขิตฺโต มีวินัย มีระเบียบ ได้ฝึกอบรมตนไว้ดี
- ๑๐) สุภาสิตา จ ยา วาจา วาจาสุภาสิต รู้จักใช้วาจาในการพูดให้เป็นผลดี
- ๑๑) มาตาปิตุอุภูฏฺฐานํ บำรุงบิดามารดา
- ๑๒) ปุตฺตทารสฺสี สงฺคโห = ปุตฺตสงฺคห สงเคราะห์บุตร
- ๑๓) และทารสงฺคห สงเคราะห์ภรรยา
- ๑๔) อนากุลา จ กมฺมมฺนตา การงานไม่อาภูล (คั่งค้าง ไม่เรียบร้อย)

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๕

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๗๔-๒๗๗.

- ๑๕) ทานญจ รู้จักให้ เพื่อแบ่งปัน บริจาคสงเคราะห์บำเพ็ญประโยชน์
- ๑๖) ฌมมจริยา จ ประพฤติธรรม ดำรงอยู่ในศีลธรรม
- ๑๗) ญัตกานญจ สงค์โท สงเคราะห์ญาติ
- ๑๘) อนุชชานิ กมmani การงานที่ไม่มีโทษ กิจกรรมที่ดีงาม
- ๑๙) อารตี วิรตี ปาปา เว้นจากความชั่ว
- ๒๐) มชชปาณา จ สณฺณโม เว้นจากการดื่มน้ำเมา
- ๒๑) อปปมาโท จ ฌเมสุ ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
- ๒๒) คารโว จ ความเคารพ ผู้รู้จักคุณค่าของบุคคล
- ๒๓) นิวาโต จ ความสุภาพอ่อนน้อม ถ่อมตน
- ๒๔) สนฺตุญฺฐี จ ความสันโดษ อิ่มเอิบพอใจในผลสำเร็จ
- ๒๕) กตญฺญตา มีความกตัญญู
- ๒๖) กาเลน ฌมมสฺสนํ ฟังธรรมตามกาล
- ๒๗) ขนฺตี จ มีความอดทน
- ๒๘) โสวจสฺสตา เป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย ฟังเหตุผล
- ๒๙) สมณานญจ ทสฺสนํ พอเห็นสมณะ เข้าหาท่านผู้สงบบิเลศ
- ๓๐) กาเลน ฌมมสากจฺฉา สนทนาธรรมตามกาล
- ๓๑) ตโป จ มีความเพียรเผากิเลส รู้จักบังคับควบคุมตน
- ๓๒) พรหมจริยญจ ประพฤติพรหมจรรย์ ควบคุมตนในทางเพศ
- ๓๓) อริยสจฺจาน ทสฺสนํ เข้าใจความจริงของชีวิต
- ๓๔) นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ ทำให้นิพพานให้แจ้ง บรรลุนิพพาน
- ๓๕) ฌญฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ จิตไม่หวั่นไหว
- ๓๖) อโสภํ จิตไร้เศร้า
- ๓๗) วิรชํ จิตปราศจากธุลี
- ๓๘) เขมํ จิตเกษม

การทำความดี **๗. ความมีวินัย** หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม จะได้อยู่ด้วยกันด้วยความสุขสบาย ช่วยให้คนในสังคมห่างความชั่ว คนมีส่วนประกอบ ๒ อย่าง ที่สำคัญ คือ ร่างกายกับจิตใจ ร่างกายขึ้นอยู่กับระบบโลก ต้องฟังโลก ร่างกายจึงจะเจริญ จิตใจขึ้นอยู่กับระบบธรรม ต้องฟังธรรม จิตใจจึงจะเจริญ ผู้ฉลาด ต้องศึกษาให้รู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้เป็น ทำให้ถูกต้อง ทั้งวินัยทางโลกและวินัยทางธรรม วินัยทางโลก เป็นระเบียบสำหรับควบคุมในสังคมแต่ละแห่ง เป็นข้อตกลงของคนในสังคมที่จะให้ทำ หรือไม่ให้ทำ เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ข้อบังคับ ระเบียบ ประเพณี ธรรม

เนียม คำสั่ง ประกาศ กติกา เหล่านี้เป็นวินัยทางโลกทั้งสิ้น วินัยทางธรรม มี ๒ ประเภท เป็นวินัยทางธรรมสำหรับบรรพชิต และวินัยทางธรรมสำหรับคฤหัสถ์ คือ ๑) วินัยสำหรับผู้ออกบวช เรียก อนาคาริกวินัย เป็นวินัยของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ๒) วินัยสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่า อาการิกวินัย เป็นวินัยชาวพุทธ ทั้งชายหญิงทั่วไป คุณลักษณะผู้มีวินัย มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบ เคารพในสิทธิ์ของผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคม ตรงต่อเวลา มีความเชื่อมั่นในตนเอง อดทน ขยันหมั่นเพียร เสียสละเห็นใจผู้อื่น^{๒๑}

การทำความดี ๘. การงานที่ไม่มีโทษ หมายถึง งานที่ดีพร้อมยุติธรรม ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนใคร งานไม่มีตำหนิ งานที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นงานที่ทำได้ดีกับทำได้ หมายถึง การทำงานสักแต่ให้เสร็จ ๆ ไป จะเกิดประโยชน์หรือไม่เพียงใด ไม่ต้องคำนึงถึง เป็นลักษณะของคนที่ไม่รับผิดชอบต่องาน การพิจารณาว่างานที่ไม่มีโทษ ใช้หลักทางโลก ๒ ประการ ทางธรรม ๒ ประการ รวม ๔ ประการด้วยกัน พิจารณา ๑) ไม่ผิดกฎหมาย การทำงานที่ผิดกฎหมายเป็นงานที่มีโทษทั้งสิ้น แม้บางอย่างไม่ผิดศีลธรรม ๒) งานที่ไม่ผิดประเพณี เป็นงานจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ หรือสังคมหนึ่ง ๓) งานที่ไม่ผิดศีล ศีลถือว่าเป็นพื้นฐานของการทำความดี ๔) งานที่ไม่ผิดธรรม เป็นงานที่ถูกต้องกับความดี งานแม้ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดประเพณี แต่อาจผิดหลักธรรม อาทิ ความเกียจคร้าน ผิดหลักอิทธิบาท การผูกโกรธ ผิดพยาบาท ผิดหลักกุศลกรรมบถ พุทธศาสนาห้ามอาชีพที่ไม่ควรประกอบ คือ ค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้ายาพิษ ค้าน้ำเมา ยาเสพติด ค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า อาชีพหรืองานที่ไม่มีโทษ เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน ค้าขาย หรือทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ สร้างสะพานข้ามคลอง ทำถนนทางเดิน สร้างศาลาที่พักอาศัยข้างทาง^{๒๒}

การทำความดี ๙. การไม่ประมาทในธรรม หมายถึง ไม่ประมาทในเหตุ ให้มีสติรอบคอบ ตั้งใจทำเหตุที่ต่ออย่างเต็มที่ เพื่อให้บังเกิดผลดีตามมานั่นเอง ความไม่ประมาทคือการมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะกระทำการใด ๆ ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่ง คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนให้เราไม่ประมาท ดังจะเห็นได้จากปัจฉิมโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราจะเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” ส่วนคำว่า ธรรม หมายถึง คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แปลเอาความว่า เหตุ หมายถึง ต้นเหตุ ข้อธรรมคำสอนล้วนแต่เป็นคำบอกเหตุทั้งสิ้น บอกเหตุแล้วจะเกิดผล อาทิ ความขยันหมั่นเพียร เป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ความเกียจคร้านเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม

^{๒๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (วินัย ๒), หน้า ๔๒.

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (มงคลชีวิต ๓๘ มงคลที่ ๑๘ การงานไม่มีโทษ และมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย), หน้า ๒๗๕.

เศรษฐกิจพอเพียงกับการทำความดีให้ถึงพร้อม ความพอประมาณตามพละสี่ ทั้งพลังปัญญาและความเพียรกำลังสุจริต การสงเคราะห์บุคคลอื่น การมีเหตุผล พิจารณาตามมงคล ๓๘ ความมีวินัยการทำงานไม่มีโทษและการไม่ประมาทในธรรม พิจารณาในภูมิคุ้มกันยึดปฏิบัติตามเบญจธรรม กุศล ๓ คารวะ ๖ มีความกตัญญูทวาทะ รวมทั้งศึกษาหาความรู้ถึงการประกอบอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและพุทธธรรมการทำความดีให้ถึงพร้อม อีกทั้งเมื่อเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวมีความสุขปกติ

โอวาท ๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับการทำจิตให้บริสุทธิ์

เศรษฐกิจพอเพียงสัมพันธ์กับการทำจิตให้บริสุทธิ์ มุ่งให้ทุกคนพึ่งพาตนเองได้ พัฒนาให้มีความพอประมาณ จิตบริสุทธิ์ จึงจะทำงานได้ดี พิจารณาการใช้จ่ายในครอบครัวอย่างเหมาะสม ไตร่ตรองหาเหตุผลการมีภูมิคุ้มกันจะพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้กับสิ่งใหม่ ด้านคุณธรรมปฏิบัติ ตามไตรสิกขา รักษากายวาจาใจเป็นปกติ ตั้งมั่นในสมาธิทำให้เกิดปัญญา ปฏิบัติตามบุญกิริยา ๑๐ หมั่นฝึกสมณะวิปัสสนา

ทำจิตให้บริสุทธิ์ ๑. ไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๓}

๑) ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เป็นปกติหรือไม่ให้บกพร่อง ซึ่งเป็นข้อฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ได้แก่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งกายและวาจา เช่น ประพฤติตนในสิ่งที่ดี พุดในสิ่งที่มีประโยชน์ ประกอบอาชีพสุจริต การรักษาศีลเป็นพื้นฐานของการฝึกสมาธิ ศีลเป็นพื้นฐานที่จะเกิดคุณธรรม ผู้ที่รักษาศีลบริสุทธิ์ จิตจะตั้งมั่นเป็นสมาธิได้ง่าย

๒) สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิตหรือการสำรวมใจให้แน่วแน่ ซึ่งฝึกอบรมได้ อาศัยเพ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือจิตระลึกละอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ ตั้งมั่นให้จิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสิ่งต่าง ๆ

๓) ปัญญา คือ ความฉลาดรอบรู้หรือความแจ่มกระจ่างในเหตุผล รู้และเห็น แนวทางแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้อง ปัญญาที่กล่าวในไตรสิกขา เป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัด ปฏิบัติอบรม เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นหลังจากการฝึกสมาธิ และเมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้วก็จะเกิดปัญญารู้แจ้งในสิ่งต่าง ๆ

ทำจิตให้บริสุทธิ์ ๒. การรักษาศีล ศีล แปลว่า ปกติ คือ สิ่งหรือกติกาที่บุคคลต้องระวังรักษาตามเพศและฐานะ การรักษาศีลเป็นการเพียรพยายาม โทษทางกายและวาจา เพื่อไม่ให้กิเลสกำเริบขึ้น เป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงขึ้น การรักษาศีลคือความประพฤติดี หรือปฏิบัติถูกต้องทางกายและวาจาอันเป็นพื้นฐานของการทำความดีทุกอย่างบุคคลควรมีการปฏิบัติควบคู่กับการรักษาศีล

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (ไตรสิกขา), หน้า ๑๐๗.

เพราะผู้มีศีลย่อมเป็นบ่อเกิดทางคุณธรรม นำพาเป็นแนวทางแห่งการทำความดี ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม อาานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ผู้รักษาศีลข้อ ๑ ด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง ปราศจากโรคภัยอายุยืนยาว ไม่มีอุบัติเหตุต่าง ๆ หรือสิ้นอายุก่อนวันอันสมควร ผู้รักษาศีลข้อ ๒ ด้วยการไม่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่เจ้าของมิได้เต็มใจให้ เมื่อเป็นมนุษย์เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย ทำมาค้าขึ้น มั่งมีทรัพย์สมบัติ ไม่มีวิบัติด้วยภัยต่าง ๆ ผู้รักษาศีลข้อ ๓ ด้วยการไม่ล่วงประเวณีในคูครองหรือคนในปกครองของผู้อื่น ผลบุญที่รักษาศีลข้อนี้ มนุษย์ประสบโชคดีในความรัก รักแท้ที่จริงจัง จริงใจ ไม่อกหัก มีบุตรธิดา มีความเชื่อฟัง เป็นอภิชาติบุตร ทำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่ตระกูล ผู้รักษาศีลข้อ ๔ ไม่กล่าวมุสา บุญที่รักษาศีลข้อนี้จะเป็นมนุษย์ที่มีสุ่มเสี่ยงไฟเพราะ พูดจาผิดเหตุผล เจรจามีผู้เชื่อถือ บุตรธิดาอยู่ในโอวาท ผู้รักษาศีลข้อ ๕ ไม่ดื่มสุราเมรัย เครื่องหมักดองของเมา บุญที่มีรักษาศีลข้อนี้ เป็นผู้ที่มีสมองปัญญา ความคิดแจ่มใส เล่าเรียนแตกฉาน จำได้ง่าย การรักษาศีลเป็นเพียงการรักษากายและวาจาให้สงบ ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ โทษทางกายและวาจาเท่านั้น หากต้องการควบคุมจิตหรือทำให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ต้องฝึกภาวนาเพื่อรักษาใจรักษาจิต^{๒๔}

การทำจิตให้บริสุทธิ์ ๓. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี หลักการทำความดี ทางทำความดี หรือการกระทำที่เกิดเป็นบุญ เป็นกุศล แก่ผู้กระทำได้ต่อไปนี้^{๒๕}

๑) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้สิ่งของ เป็นการเสียสละทรัพย์เงินทอง กำลังกาย สติปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยรวม

๒) สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัยปฏิบัติตนไม่ให้ละเมิดศีล เพื่อรักษากาย วาจา และใจให้สะอาดบริสุทธิ์ พ้นจากกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต

๓) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา ฝึกอบรมจิตใจ เจริญปัญญาการละกิเลส ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น โดยใช้สติปัญญา รู้ทางเจริญทางเสื่อม

๔) อปายณมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม การให้ความเคารพผู้ใหญ่ ผู้มีพระคุณ ผู้มีวิทยุฒิ ผู้มีคุณวุฒิหรือคุณสมบัติ (ครูอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์) ผู้มีชาติวุฒิ (พระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์)

๕) เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการชวนช่วยในกิจการที่ชอบ การกระทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สิ่งที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (ศีล), หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (บุญกิริยา ๑๐), หน้า

๖) ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแบ่งความดีให้แก่ผู้อื่น การอุทิศบุญกุศลที่ได้กระทำไว้ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย การบอกให้ผู้อื่นร่วมอนุโมทนาด้วย

๗) ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา

๘) ฌัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ คือการตั้งใจฟังธรรม บรรเทาความสงสัย และทำความเข้าใจให้ถูกต้องยิ่งขึ้น นำความรู้และธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์

๙) ฌัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสอนธรรมให้ความรู้ ตามรอยองค์พระศาสดา นำธรรมไปขัดเกลากิเลสเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์ ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง เข้าใจบาปบุญ คุณโทษ สิ่งที่เป็นและไม่เป็นแก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม

ทำจิตให้บริสุทธิ์ ๔. การฝึกสมาธิ

สมาธิ พจนานุกรม แปลว่า สิ่งที่ตั้งมั่นแห่งจิต คือ การที่จิตมุ่งอยู่ในอารมณ์เดียว การที่จิตจะตั้งมั่น เกิดขึ้นจากการเจริญสติ การฝึกสมาธิ มีความหมายของการฝึกปฏิบัติ เป็นการทำให้หนึ่งหากจิตหยุดนิ่งได้แล้วจะมีพลัง การเจริญสติ คือ การรู้ รู้ตัว รู้รอบ หรือสติตั้งมั่น สมาธิเกิด พระพุทธศาสนาสอนเรื่องมหาสติปัฏฐาน ๔ ให้มีสติรู้เรื่อง กาย เวทนา จิต ธรรม เริ่มต้นที่กาย เริ่มต้นจากลมหายใจ รู้ว่ามีลมหายใจอยู่ วิธีแรก คือ มีสติกำหนดลมอยู่ที่ลมหายใจ การฝึกสมาธิ หลวงปู่มั่น ฐิตัตโต ท่านเมตตาสอนว่า “นั่งขัดสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย วางบนตัก ตั้งกายตรง ไม่นั่งก้มหน้า ไม่นั่งเอียงซ้าย เอียงขวา ไมโยกหน้าไมโยกหลัง ไม่กอดและขมอ้วยวะในร่างกาย วางกายให้สบาย ๆ ตั้งจิตให้ตรงลงตรงหน้า ให้กำหนดรู้ซึ่งจิตเฉพาะหน้า ไม่ส่งจิตให้ฟุ้งซ่านไปในเบื้องหน้าและเบื้องหลัง (อนาคตและอดีต) ฟังเป็นผู้มีสติกำหนดจิตรวมเข้าตั้งไว้ในจิต บริกรรม พุทโธ จนกว่า เอกัคคตาจิต หมายถึง จิตที่เป็นอารมณ์เดียว”^{๒๖}

การทำสมาธิ อยู่ที่ต้องมีสติกับอากัปกริยาทั้ง ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน มีสติตรง รู้ได้ตลอด การปฏิบัติ คือ การกำหนดลมหายใจเข้าออก มีสติอยู่กับการเดินทางของลมหายใจ ตั้งแต่จมูกสุดลมหายใจ จะสังเกตเหมือนมีลมเข้า ขึ้นมาตรงกลางกระหม่อม เป็นความรู้สึก ลมจะไหลลงไปตามกระดูกต้นคอ ลงกระดูกสันหลัง ปอดขยายเต็มที่ ท้องก็จะขยายคล้ายท้องจะยุบแต่เป็นขยายมากกว่า เป็น การรู้ตาม และจิตจับอยู่ตลอด บางคนลมหายใจกำกပ်ด้วยพุท ลมหายใจออกกำกပ်ด้วยโธ บางคนกำกပ်ด้วยตัวเลขนับ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า ไปเรื่อย ๆ หายใจออกก็นับ พอจิตเป็นสมาธิ ตัวเลขนับจะน้อยลง น้อยลงเองไม่ได้บังคับ ผลของการทำสมาธิ ทำงานได้ดี ศักยภาพการทำงานดีขึ้น ละเอียดรอบคอบ ผิดพลาดน้อย เพราะรู้ตัว มีสติอยู่ตลอด

^{๒๖} พระธรรมมงคลญาณ (พระอาจารย์วิริยงค์ สิริธโร), **หลักสูตรครูสมาธิ เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑-๓๑.

ประโยชน์ของการฝึกสมาธิ

การฝึกสมาธิถือเป็นบุญใหญ่ มีพลังบุญมากส่งผลให้มีความทุกข์น้อยลง วาระจิตอยู่ในระดับสูงขึ้น สภาวะจิตสูงขึ้น มีความมั่นใจในตนเอง ภาวะผู้นำเพิ่มสูงขึ้น จิตใจหนักแน่นมากขึ้น มีสติสัมปชัญญะมากขึ้น คือ รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา บุญกุศลปกป้องคุ้มครองเรา ดลบันดาลให้คิดออก การทำงานดีขึ้น สมาธิทำให้จิตไม่ฟุ้งซ่าน ผลการเรียนรู้ดีขึ้น กระบวนการคิดเป็นระบบมากขึ้น ระดับการคิดเป็นระเบียบ การกระทำสิ่งใด ๆ ดีขึ้น เช่น เรียนภาษาต่างประเทศ สมาธิช่วยให้มีสติ คิดออก การคิดดี กล่าวคิดกล่าวพูด ฝึกขั้นตติวารมี การฝึกสมาธิเป็นการฝึกความอดทนเรื่องทุกขเวทนา สมาธิช่วยพ้นวิบากกรรม หรือลดให้เบาบาง ชีวิตมีทุกข์น้อยลงมีความสุขมากขึ้นก่อนฝึกสมาธิ ควรสวดมนต์ช่วยพ้นวิบากกรรม หรือลดให้เบาบาง ชีวิตมีทุกข์น้อยลงมีความสุขมากขึ้นก่อนฝึกสมาธิ ควรสวดมนต์ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เติบงกรรมเพื่อเป็นพื้นฐานการฝึกสมาธิ

ทำจิตให้บริสุทธิ์ ๕. สมถะและวิปัสสนา

สมถะ หมายถึง สภาพธรรมที่สงบ คือสงบจากกิเลส การทำให้ความสงบจากกิเลสมีมากขึ้น เจริญมากขึ้น การเจริญมากขึ้น เรียกว่า ภาวนา เพราะฉะนั้นการอบรมความสงบมากขึ้น คือ กุศลธรรมที่เกิดขึ้น เพียงเรียกว่า สมถภาวนา วิปัสสนา หมายถึง ความเห็นแจ้งในสังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตตา วิปัสสนา แปลว่า รู้แจ้งและเห็นจริง วิ แปลว่า วิเศษ แจ้งต่างและวิปัสสนา แปลว่า เห็นจริง วิปัสสนาที่แปลว่ารู้แจ้งเห็นจริงคือทั้งเห็นทั้งรู้ แต่ไม่มีญาณแยกแยะออกเป็นส่วน ๆ ตามที่รู้ที่เห็นนั้น ผู้มีญาณเท่านั้นจึงจะแยกแยะออกเป็นส่วน ๆ ได้ เรียกว่า วิปัสสนาญาณ คือความรู้สู่ความสำเร็จอย่างรู้แจ้งและเห็นจริง สามารถแยกแยะออกเป็นส่วน ๆ ได้ เช่น แยกร่างกายออกเป็นธาตุ ๔ เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อย่างไม่สงสัย ผู้แยกได้ดังนี้ จะมีจิตลดความกำหนัดยินดี ลดการยึดติดในร่างกายต่อไป ในที่สุดก็จะกำจัดความยึดติดในร่างกายได้ เพราะฉะนั้น คำว่าวิปัสสนา คือความรู้สู่ความสำเร็จ อย่างรู้แจ้งและเห็นจริง สามารถแยกแยะชั้นธำ อ้นเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ได้จริง^{๒๗}

เศรษฐกิจพอเพียงกับการทำจิตให้บริสุทธิ์ ความพอประมาณใช้ไตรสิกขา ใช้ศีลโดยไม่เบียดเบียนผู้ทั้งกายและวาจา ใช้ปัญญาตามแนวทางแห่งการปฏิบัติ ด้านเหตุผลใช้บุญกิริยา ๑๐ ด้าน ภูมิคุ้มกันใช้

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (ภาวนา ๒), หน้า ๗๐.

สมณะและวิปัสสนา พิจารณาเป็นส่วน ๆ ไตร่ตรองโดยใช้สมาธิกำหนดจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน ทำให้การคิดมีระเบียบ พิจารณาถึงการกระทำกิจการวิเคราะห์ความคั่งคั่ง ทำให้มีสติ คิดพิจารณาได้หลายอย่าง กำหนดจิตนำไปคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความรอบรู้ สามารถชี้แจงอธิบายคนอื่นให้เข้าใจได้อีกทั้งปฏิบัติตามคุณธรรมให้มีความถ่องแท้และสามารถปฏิบัติตามได้

๓.๒.๒ เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนาสอนมุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ สอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชาหรือความไม่รู้จริงในธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ

๓.๒.๒.๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับเบญจขันธ์ องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ที่ประกอบด้วยรูปและนาม คือ ส่วนที่มองเห็นหรือจิตใจ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ^{๒๘}

๑) รูปขันธ์ คือ ส่วนที่เป็นร่างกาย ประกอบด้วยธาตุ ๔ ได้แก่ ธาตุดิน เป็นส่วนของร่างกายที่เป็นของแข็ง เช่น เนื้อกระดูก ฝม ธาตุน้ำ เป็นส่วนที่เป็นของเหลวของร่างกาย เช่น เลือด น้ำลาย น้ำตา น้ำเหลือง ธาตุลม เป็นส่วนที่เป็นลมของร่างกาย ได้แก่ ลมหายใจเข้าออก ลมในกระเพาะอาหาร ธาตุไฟ เป็นส่วนที่เป็นอุณหภูมิของร่างกาย ได้แก่ ความร้อนในร่างกายมนุษย์

๒) เวทนา คือ ความรู้สึกที่เกิดจากประสาทสัมผัส อาการของความรู้สึก ทุกข์ และหรือเฉย ๆ เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เช่น สุข เวทนา ทุกข์เวทนา และอุเบกขาเวทนา ไม่ยินดียินร้าย

๓) สัญญา คือ การจำได้หมายรู้ เป็นความจำได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส หรือสิ่งที่จิตรับรู้ โดยอาศัยทวารทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เมื่อสัมผัสอีกครั้งก็สามารถบอกได้

๔) สังขาร คือ สภาพที่ปรุงแต่งจิตใจให้คิดดี คิดชั่ว หรือเป็นกลาง องค์ประกอบ/คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตที่มีเจตนาเป็นตัวนำ เรียกรวมว่า เครื่องปรุงของจิต/เครื่องปรุงของความคิด/เครื่องปรุงของกรรม สิ่งที่เข้ามาปรุงแต่งจิต ได้แก่ เจตนา ค่านิยม ความสนใจ ความโลภ ความหลง วัตถุ วิจารณ์ วิริยะ ฉันทะ ทิฐิ มานะ โทสะ โลภะ สติ ศรัทธา หิริโอตตปปะ

๕) วิญญาณ คือ การรับรู้ที่ผ่านอายตนะ ๖ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บางที่เรียกจิต ซึ่งสามารถแยกย่อยไปอีกเป็นร้อย ๆ ดวง

เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องเบญจขันธ์ มีความพอประมาณ ยึดทางสายกลาง ไม่โลภ โกรธ หลง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเหตุผลในการตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ ให้เกิดความพอเพียงมีภูมิคุ้มกัน เป็นการเตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ศึกษาให้เข้าใจในเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ด้านคุณธรรม มีความซื่อตรง มีจริยธรรม สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (ขันธ์ ๕), หน้า ๑๖๒.

๓.๒.๒.๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับอริยสัจ ๔ คือความจริงอันประเสริฐ เป็นความจริงของชีวิตที่ไม่มีผันแปรเกิดมิได้ทุกคนความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะคำสอนช่วยให้บุคคลพ้นทุกข์ คือ^{๒๙}

๑) ทุกข์ คือ ปัญหาของชีวิต หมายถึง สภาพที่ทนได้ยาก ทั้งร่างกายและจิตใจ สภาวะทุกข์ คือทุกข์ประจำ ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์พื้นฐาน ปกิณกทุกข์ หรือทุกข์จร เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นภายหลัง เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป และเกิดขึ้นเนื่อง ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ทราบวามนุษย์ทุกคน มีทุกข์เหมือนกัน คือทุกข์พื้นฐาน ทุกข์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พลัดพรากจากสิ่งที่รัก สิ่งที่ไม่เป็นที่รัก การไม่ได้ตามใจปรารถนา ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความเศร้าโศก ความคับแค้นใจ

๒) สมุทัย คือ เหตุแห่งปัญญา หมายถึงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ทุกข์ทั้งหมดล้วนมีเหตุ เหตุนั้นคือ ตัณหา ยึดมั่นอยากได้หรือตัณหา คือความทะยานอยาก

(๑) กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม ความกำหนัดยินดี ความอยากในรูป เสียงกลิ่น รส สัมผัส ที่ตนยังไม่มี อยากได้เพื่อสนองตอบความต้องการของประสาททั้งห้า อยากได้พอใจในสิ่งนั้นสิ่งนี้

(๒) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ คือ ความอยากมีอยากเป็น พอใจยินดีในรูปภพและอรูปรภพ อยากเป็นเช่นนั้นตลอดไป ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้ จะเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง อยากเป็นอยากคงที่ตลอดไป

(๓) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ ตัณหาในการปราศจากภพ คือ ความไม่อยากมีไม่อยากเป็น เป็นสภาพที่ไม่ต้องการ ความอยากในความพรากพ้นไป แห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ

๓) นิโรธ ความดับทุกข์ คือ ให้ดับที่เหตุ เป็นการแก้ปัญหาได้ ทุกข์ คือปัญหาของชีวิตทั้งหมดสามารถแก้ไขได้ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา ตัณหาสิ้นแล้ว หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือนิพพาน การดับปัญหาได้สิ้นเชิงได้ชื่อว่า นิโรธ

๔) มรรค ทางหรือวิธีการแก้ปัญหา ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ปฏิบัติเพื่อจำกัดความทุกข์ เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ ปัญญาอันเห็นชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ สิ่งนี้ความดับทุกข์ เป็นทางให้ถึงความดับทุกข์ได้ชื่อว่ามรรค เรียกอีกอย่างว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอริยสัจสี่ พิจารณาได้ คือ ทุกข์ เป็นปัญหาของชีวิตความยากจนไม่มีเงินทองทนอยู่ได้ยาก ทั้งกายและใจ สมุทัยเป็นเหตุแห่งปัญหา การใช้เงินไม่คุ้มค่า

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (อริยสัจ ๔), หน้า ๑๕๕.

สุรุษสุรายไม่ประหยัดและอดอดอมขาดความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีความอยาก อยากมี อยากเป็น นิโรธ เป็นความดับทุกข์ ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงทางสายกลาง ทำงานหารายได้ปลูกพืชผักแบ่งกินกับเพื่อนบ้าน แบ่งขายหารายได้ มรรค ตัดความฟุ่มเฟือย ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นใช้สิ่งของอย่างประหยัด คู้มค่า ราคา

๓.๒.๒.๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับโยนิโสมนสิการ โยนิโส มาจากคำว่า โยนิ หมายถึง เหตุ ต้นเหตุ จุดเกิดแห่งเหตุ มนสิการ แปลว่า การคิด การวิเคราะห์ การพิจารณา ดังนั้นโยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิด พิจารณา สืบค้น ถึงต้นเค้า สืบหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบ และโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ดังนั้นโยนิโสมนสิการ แปลว่า ใส่ใจความคิดหาจนถึงเหตุ คือ นำไว้ในใจโดยแยบคาย ข้อสำคัญให้รู้จริงไม่ใช่ว่าหลง คือ ยังมีความสงสัยในสิ่งที่รู้ ค้นคว้าหาความรู้จริงต่อไปจนรู้จริงมิใช่รู้เพียงรู้ตามคนอื่นแล้วคิดว่าตัวเองรู้แล้วจนถูกล่อลวงไป

คัมภีร์ในพระไตรปิฎก ได้แสดงไวพจน์แจกแจงความหมายในแง่ต่าง ๆ ของโยนิโสมนสิการ อุบายมนสิกา เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ การคิดอย่างมีวิธี ถูกวิธี เป็นการเข้าถึงความจริง ปณมสิกา เป็นการคิดถูกทางต่อเนื่องเป็นลำดับ หมายถึง ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล จิตไม่คิดติดพัน แต่คิดไปอีกทางหนึ่ง ทั้งมีความสามารถในการชัก ความนึกคิดไปอยู่ในทางที่ถูกต้อง การณมนสิกา เป็นการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้น ตามแนวทางความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบหาสาเหตุให้เข้าถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มาส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ อุปปราทกมนสิกา การคิดและพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เป็นการพิจารณาทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง ความทั้งสี่ข้อนี้เป็นการแสดงข้อลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดแบบโยนิโสมนสิการ เขียนได้ว่า **คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล**

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามโยนิโสมนสิการ องค์ประกอบในฐานะที่เป็นเครื่องอำนวย ที่สนับสนุนการพัฒนาคน เป็นเรื่องของความคิด พิจารณาสืบหาสาเหตุ ตลอดจนให้เห็นกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะความพอเพียง ความพอประมาณ และความมีเหตุผล เป็นการตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล มีหลักการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม วัฒนธรรม คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓.๒.๒.๔ เศรษฐกิจพอเพียงกับมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางไม่ยึดสุด ๒ ทางได้แก่ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และพัวพันในกาม ทางพุทธศาสนา เรียก มัชฌิมาปฏิปทาว่า คือ อริยมรรคมีองค์แปดโดยมุ่งเน้นให้มีความสุขกายสุขใจ ไม่ยึดถือสุดทางทั้งสอง ได้แก่ ๑) กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข ๒) อตตกิลมณานุโยค คือการประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่

ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน การไม่เอนเอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ก่อให้เกิดจักขุ
ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามมัชฌิมาปฏิปทา ความพอประมาณมีปัญญาเห็นชอบ ปฏิบัติ
เหมาะสมตามความเป็นจริง ดำริชอบ คิดพิจารณา ความมีเหตุผล ทำมาหากิจอย่างสุจริตไม่คดโกงไม่
เอาเปรียบ มีอุตสาหะและพยายาม ภูมิคุ้มกันปฏิบัติด้วยสติดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัว ผูกสติดังมั่นสงบ
หมั่นหาความรู้ปฏิบัติตามคุณธรรมที่ดงาม ทางกาย กิจกรรมดี

๓.๒.๒.๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับมรรคมืองค์แปด

๑) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ปัญญาชอบ เห็นอริยสัจสี่
๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ดำริออกจากกาม ดำริไม่พยาบาท ดำริไม่เบียดเบียน คิด
ไม่โลภ ไม่อาฆาตผู้อื่น

๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ เว้นจากวจีหุจรีต ๔

๔) สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ เว้นจากกายหุจรีต ๓

๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ เว้นจากเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด

๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ ความเพียรทำสิ่งที่ถูกต้อง ความเพียรรักษาความดี

๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ เห็นสิ่งทั้งหลายตามสภาพจริง

๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ จิตแน่วแน่อยู่นิ่งกับสิ่งหนึ่งชอบ

ข้อที่ ๑ การกำหนดเป้าหมายด้วยความคิดคิดว่าถูกต้องที่สุดสัมมาทิฐิปฏิบัติตามปฏิบัติตน
เหมาะสมตามความเป็นจริงการดำเนินชีวิตตามแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นแต่ละคนหรือแต่ละ
ครัวเรือนมีความเห็นที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในตัวเอง

ข้อที่ ๒ การคิดพิจารณาแต่ในทางดีงามสัมมาสังกัปปะที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจ
พอเพียงนั้นอยู่ที่ทำความดำริจะสรรเสริญ ตั้งการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ซื่อตรง
สุจริตเที่ยงธรรมในเบียดเบียนไม่เอาัดเอาเปรียบประกอบต้องมีความเพียรมีสติใช้สติและปัญญาใน
การดำเนินชีวิตปฏิบัติตามทางสายกลางที่เน้นตามพอเพียงความพอประมาณความไม่ประมาท
เสริมสร้างภูมิคุ้มกันใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ข้อ ๓ การพูดจาไพเราะหรือเจรจาชอบสัมมาวาจาการพูดจาต้องสุภาพพูดแต่สิ่งที่
สร้างสรรค์ดีงามไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระพูดสิ่งที่จริงพูดด้วยวาจาอ่อนหวานพูดด้วยความเมตตา
กรุณาพูดให้มีจุดหมายไม่พูดดูหมิ่นพูด และไม่พูดด้วยความเขาไม่พูดวาจาเบียดเบียนให้เข้าใจผิดไม่พูด
เท็จพูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบไม่พูดเพื่อเจ้า สัมมาวาจาที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่
การใช้วาจาในทางที่ถูกต้องชอบธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ข้อที่ ๔ การมีความประพฤติดีงามอยู่ในทำนองคลองธรรม สัมมากัมมันตะทำงานถูกต้อง
งานที่ทำเป็นไปตามระเบียบแบบแผนไม่ก่อกรรมชั่วสัมมากัมมันตะที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจ

พอเพียงอยู่ที่การสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นคือความเมตตาความไม่โลภเห็นแก่ตัวความเป็นผู้ไม่มาก ๆ ในการทำให้ไม่หว่าดระแวงภัยอันเกิดจากการข่มเหงเบียดเบียนซึ่งกันและกันทำให้มนุษย์ได้รับความสุขในการอยู่ร่วมกันสังคมสงบสุข

ข้อที่ ๕ การเลี้ยงชีพชอบเป็นการทำมาหากินด้วยอาชีพสุจริตสม่ำเสมอใช้ชีวิตไม่คิดโกรธไม่คิดโกงผู้อื่นอาชีพไม่เบียดเบียนสัตว์ เว้นมิฉฉาชีพคือการเลี้ยงชีพสุจริตมีสติเน้นความสุขแบบพอเพียงในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องด้วยอาชีพที่ดีที่สุดการดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องเช่นกลางวันมีอาชีพที่ดีมากแต่ตกกลางคืนไปเล่นอบายมุข

ข้อที่ ๖ ความอดุสาหะ พยายามมีความอดทนต่อการปฏิบัติงานสม่ำเสมอ ความเพียรพยายามทำในสิ่งที่ถูกต้องได้แก่ความเพียรพยายามระมัดระวังมิให้ทำความชั่วเพียรพยายามละความชั่วที่เกิดขึ้นในตนเพียรพยายามทำความดีให้เกิดขึ้นสม่ำเสมอที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่กับการดำรงชีวิต ตามหลักสม่ำเสมอคือเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหรือหน้าที่ในชีวิตประจำวันในทางที่ถูกต้องชอบธรรมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อตนและผู้อื่น

ข้อที่ ๗ การมีสติ มีสติอยู่ตลอดเวลาไม่ทำจิตให้เลื่อนลอยดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติคือการมีสติชอบสมาสติเป็นการระลึกรู้ถูกต้องมีสติคอยควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันไม่เผลอไม่เลินเล่อการมีสติรักษาใจตนเองอยู่ได้ทุกสถานการณ์เพื่อให้การกระทำหน้าที่บรรลุเป้าหมายสมาสติที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การดำรงชีวิตด้วยการมีสติ ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้จิตหวั่นไหวต่อโลกกระทำทั้งการได้ลาภการได้ยศการได้วัย สรรเสริญและการได้สุข

ข้อที่ ๘ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นสมาธิสงบสงัดจากกิเลสนิวรณ์อยู่เป็นปกติตั้งจิตให้แน่วแน่อยู่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งไม่ฟุ้งซ่านเพื่่อมุ่งมั่นกระทำความดีการตั้งจิตให้ถูกต้องมีจิตใจจดจ่อกับจิตที่อ่านตนทำไม่คิดเรื่องอื่น สมาธิที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การดำรงชีวิตโดยใช้สมาธิขั้นต้นขณิกสมาธิซึ่งสามารถใช้ได้ผลดีในการปฏิบัติภารกิจในชีวิตประจำวันพิจารณารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของจิตและชีวิตรู้ถึงการดำเนินชีวิตตามความจริงของธรรมชาติ

เศรษฐกิจพอเพียงตามมรรคมีองค์ ๘ ความพอประมาณคือความเห็นชอบ ปัญญาชอบความมีเหตุผลเป็นสม่ำเสมอ ภูมิคุ้มกันคือสมาธิหรือความระลึกรู้ชอบตั้งมั่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยชอบศึกษาหาความรู้ สัมมาวาจาและมีคุณธรรม หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความพอประมาณ ปัญญาเห็นชอบปฏิบัติเหมาะสม ความมีเหตุผลทำมาหากินสุจริต อดุสาหะ พยายาม การมีภูมิคุ้มกันปฏิบัติด้วยสติ ฝึกฝนตั้งมั่นสงบหมั่นศึกษาหาความรู้ด้านคุณธรรมปฏิบัติดีทางกาย กิจกรรมดี

๓.๒.๒.๖ เศรษฐกิจพอเพียงกับสัปปริสธรรม ๗ คือธรรมของสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี

๑) ฉัณฺณญตา ความรู้จักเหตุผล รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้เหตุผล

๒) อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย รู้ความหมาย รู้ประโยชน์ที่พึงประสงค์

- ๓) อัตตัญญูตา ความรู้จักตน ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม
- ๔) มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ การใช้จ่ายบริโภค รับและบริโภคปัจจัยสี่
- ๕) กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักการ เวลาเหมาะสม เวลาประกอบกิจการงาน
- ๖) ปริสสัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน ที่ประชุม บริษัท รู้กิริยาประพฤติต่อชุมชน
- ๗) ปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล ความแตกต่าง อหิงสา ความสามารถ

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ความพอประมาณ สัมพันธ์กันมัตตัญญูตา ผู้รู้จักประมาณ อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน ความมีเหตุผลสัมพันธ์กับอัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล การมีภูมิคุ้มกันสัมพันธ์กับกาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักการ ปริสสัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน ปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรู้ วิชาการต่างๆ ความรู้เชื่อมโยงกัน เชื่อมวางแผนแต่ให้ระมัดระวังขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้าง และตระหนักความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาดำเนินชีวิต

๓.๒.๒.๗ เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีธัมมิกัตถะ หลักธรรมที่นำไปใช้แล้วได้ประโยชน์ หรือเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ อู อา กะ สะ

๑) อุฏฐานสัมปทา (อุ) ถึงพร้อมด้วยความใหม่ ปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพสุจริต ใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการ

๒) อารักขสัมปทา (อา) ถึงพร้อมด้วยการรักษา คุ้มครอง รักษาโภคทรัพย์ ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓) กัลยาณมิตตตา (กะ) คบคนดีเป็นมิตร เลือกละอาย กำหนดบุคคล ถิ่นที่อยู่อาศัย มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔) สมชีวิตา (สะ) มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกำหนดรายได้ และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคือง หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดและเก็บ

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ความพอประมาณ เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ เหลือเก็บไว้ ตรงกับ สมชีวิตา มีเหตุผลใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรงกับอุฏฐานสัมปทาภูมิคุ้มกัน ปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์ ตรงกับอารักขสัมปทา เงื่อนไขความรู้คบคนดีเป็นมิตร หาความรู้ทันต่อเหตุการณ์ตรงกับอารักขสัมปทา ด้านคุณธรรม อดทนละอ่อนอบายมุขใช้สติปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง สัมพันธ์กับ ทฤษฎีธัมมิกัตถะ เริ่มจากพัฒนาคน เพื่อให้บุคคลอยู่ได้อย่างดี การประกอบอาชีพสุจริต พัฒนาเศรษฐกิจได้

๓.๒.๒.๘ เศรษฐกิจพอเพียงกับหิริโอตตปปะ หิริคือความละอายต่อบาปโอตตปปะ^{๓๐}คือ ความเกรงกลัวต่อบาป การมีหิริทำให้คนมีความละอายแก่ใจไม่คิดชั่วทำชั่วส่วนการมีโอตตปปะเป็นการ

^{๓๐}อง. พก. ๒๐/๒๕๕/๖๕ พ.อติ๒๕/๒๒๐/๒๕๗.

กลัวโทษที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่วซึ่งต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูสอนสั่งให้รู้จักให้รับผิดชอบชั่วดีรู้จักเคารพตนเคารพความถูกต้องถือเป็นธรรมะที่สำคัญเมื่อมีหิริโอตตัปปะ

ความละอายใจ ซึ่งธรรมหิริโอตตัปปะ ได้เตือนไว้ ทำให้ไม่กล้าทำชั่ว จะทำให้ตนเองเดือดร้อน คนอื่นเดือดร้อนตาม ทำให้การดำเนินชีวิตเกิดความสุข

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักหิริโอตตัปปะ ต้องประมาณตนเอง ในการกระทำการงาน ต้องไม่เกิดหิริ และโอตตัปปะ พร้อมทั้งมีเหตุผล การมีหิริโอตตัปปะจะมีภูมิคุ้มกัน ทำให้มีสุขภาพกายใจ และจิตสมบูรณ์ สามารถเรียนรู้ในวิชาการ และสร้างคุณธรรมให้เกิดกับตนได้

๓.๒.๒.๙ เศรษฐกิจพอเพียงกับตนเป็นที่พึ่งแห่งตน แบ่งออกเป็นกาย กับใจ เป็นความรู้สึกรู้จักคิด กายเป็นผู้กระทำตาม เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงสอนให้ฝึกจิต อบรมจิต ให้ตั้งมั่นอยู่กับคุณงามความดี อบรมบ่มนิสัยของตนด้วยตน เพราะตนเท่านั้นเป็นที่พึ่งของตนได้ ไม่ว่าจะทำการใด ๆ ควรคิดด้วยตนเอง ก่อนจะทำ หรือความช่วยเหลือจากคนอื่น ตนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีที่สุด ไม่ว่าจะในสถานการณ์ใด ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนคือการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทำให้เกิดความภูมิใจ สามารถแบ่งเบาภาระคนอื่นได้ พึ่งตนเองได้ในเรื่อง การศึกษา การเงิน การงาน การครองชีวิต

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ด้านพอประมาณตนต้องประมาณการกระทำการและค่าใช้จ่าย ต้องคำนึงเสมอว่ากิจการนั้นต้องสมเหตุผลผลและตนต้องวิเคราะห์ถึงภูมิคุ้มกันในการทำมาหาเลี้ยงชีพการสร้างฐานะวิเคราะห์การใช้จ่าย อีกทั้งหาความรู้เพื่อสร้างรายได้เสริมโดยปฏิบัติตามคุณธรรม มุ่งเน้นการผลิตพืชผลด้วยตนเองให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน ส่วนเกินจึงนำออกสู่ตลาด

๓.๒.๒.๑๐ เศรษฐกิจพอเพียงกับอิทธิบาท ๔ คุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่ใฝ่ใจรัก และกระทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ประารถนาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น มีความเต็มใจทำ มีใฝ่รักที่จะทำ ใฝ่รักมุ่งมั่นอยู่เสมอ

๒) วิริยะ ความเพียร คือความขยัน หมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย ขยันทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยความเต็มใจ

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ ทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝั อุทิศตัวอุทิศใจในสิ่งที่ทำ ตั้งใจทำมีใจจดจ่อ ทำด้วยความฝึกฝั ใส่ใจ จดจ่อเป็นสมาธิ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล ตรวจสอบ วางแผน วัตถุประสงค์ วิเคราะห์แก้ไขปรับปรุง เข้าใจ มีความรู้ความสามารถในสิ่งที่ทำ

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักอิทธิบาท ๔ มุ่งเน้น ยึดมั่นทางสายกลาง มีความตั้งใจปฏิบัติทุกสิ่งพอประมาณตามอัตภาพของตนคิดด้วยเหตุผลรอบคอบ ซึ่งสัมพันธ์กับ จิตตะ วิมังสา คำนึงถึงภูมิคุ้มกัน เพราะมีการไตร่ตรองใคร่ครวญ อีกทั้งหาความรู้เพิ่มเติมและยึดมั่นในคุณธรรม มุ่งมั่นปฏิบัติ

ยึดมั่นทางสายกลางมีความพอเพียง ความรอบรู้ มีความตั้งใจ ปฏิบัติเหมาะสมตามอัตภาพช่วยให้ชีวิตพบความสุข

๓.๒.๒.๑๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับสังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจ บุคคลประสานหมู่ชนในความสามัคคี ตามหลักการสงเคราะห์ ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล

๑) ทาน การให้ หรือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ ไม่เห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว สิ่งของที่หามาได้ ไม่จรัญยังยืน

๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก ดุดติ่ม ซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะ สมานสามัคคีเกิดไมตรี รักใคร่นับถือ จูงใจให้นิยมยินดี ไม่พูดคำหยาบ ไม่ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์

๓) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือชวนชววยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย เสมอในทุกข์ สุข โดยร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมเนียม

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ความพอดี การเสียสละ แบ่งปัน (ทาน) ให้แก่บุคคลอื่นสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนให้ความรู้ คำแนะนำสั่งสอน อีกทั้งการกล่าวคำไพเราะ (ปิยวาจา) ก่อให้เกิดสมานสามัคคี เกิดไมตรีรักใคร่กัน ทั้งการช่วยเหลือกัน แก้ไขปรับปรุง (อุตถจริยา) เป็นการส่งเสริมการทำงาน ก่อเกิดจริยธรรม การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) สิ่งเหล่านี้ล้วนมีเหตุผลและเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันช่วยกันในด้านความรู้และคุณธรรม

๓.๒.๒.๑๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับสันโดษ คือความยินดี ความพอใจ รู้จักพอเพียงรู้จักพอดี พอใจในสิ่งที่หามาได้ด้วยกำลังของตนโดยชอบธรรม ไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังฝ่ายเดียว

๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ ยินดีตามสิ่งที่ตนมีของตน หาสิ่งใดมาด้วยความเพียรอันชอบธรรม เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าหายาหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกปัจจัยสิ่งของต่าง ๆ ที่ตนเองหามาได้จากการทำหน้าที่การงานทั้งในเวลาว่าง เวลาใช้สอยก็ยินดีด้วยความรู้สึกที่เรามีมาได้มาเป็นสมบัติของเราโดยถูกต้องมาด้วยศีลธรรม ถูกกฎหมายของบ้านเมืองและอาศัยและจารีตประเพณี ไม่ริษยาคนอื่นเขา ไม่เพ่งเล็งตามความปรารถนาของคนอื่น

๒) ยกถาภะสันโดษ ยินดีตามกำลัง ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ คือตนทำเต็มที่ตามศักยภาพที่มีอยู่ และได้มาแค่ไหนก็ยินดีแค่นั้น ไม่ยินดีอยากได้เกิน กล่าวคือ มีตามความพอใจยินดีในปัจจัยสิ่งของทรัพย์สินเงินทองที่หามาแล้วโดยปราศจากความรู้สึกลึกซึ้งมาก เสียใจมีอยู่เท่าไรก็พอใจเท่านั้น ไม่ทะเยอทะยานอยากได้ในสิ่งที่มิได้และไม่ได้มี ไม่ปรารถนามากเกินกำลังความสามารถของตน ไม่มีความทะเยอทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นการรู้จักพอประมาณ ยินดีแต่พอกำลังร่างกาย

สุขภาพ และวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับร่างกายหรือสุขภาพ ก็ไม่หวงแหนเสียตายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ รับเอาแต่ที่พอแต่กำลังการบริโภคที่ใช้สอยของตน

๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ยินดีด้วยใจที่เสมอเป็นการยินดีตามที่เหมาะสมกับตนทั้งเพศสภาวะฐานะทางสังคมเป็นการรับจากความรู้สึกยินดียินดีร้ายในสิ่งที่ชอบใจ นำปรารถนาและในสิ่งที่ไม่น่าชอบใจ ไม่นำปรารถนา เป็นการมุ่งถึงการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ ยินดีในแนวทางชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน ความสันโดษมุ่งถึงการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ อันเป็นเรื่องของโลกธรรม ๘ คือ ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ไม่เอนเอียงในจิตใจ เกิดจากการพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เมื่อมีโอกาสจะได้ลาภตนก็รับเอาสิ่งที่เหมาะสมกับตน จิตใจที่สม่ำเสมอกับทุกอารมณ์ที่มากระทบจิต จะมีทัศนคติเห็นภาพรวมของสรรพสิ่งเสมอกัน ไม่เดือดร้อนกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ถึงโลดใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา เป็นผู้สันโดษด้วยใจที่เสมอ ความสันโดษที่สัมพันธ์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมากมายเพราะขาดความสันโดษแต่มีฝ่ายตรงข้ามเข้าแทนที่คือตัณหา ซึ่งเป็นอุปสรรคของการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพยายามทำความเข้าใจเรื่องสันโดษในสังคมไทยเป็นเรื่องของสภาพจิตที่ยอมรับความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่การอยู่เฉย ๆ เกียจคร้าน ไม่ทำงาน งอมืองอเท้าอย่างที่ไม่เข้าใจกันโดยมาก เป็นเรื่องที่มีความจำเป็น ต้องตระหนักเสมอว่าสันโดษให้มีความเพียรพยายามกำกับในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เสมอหลักสันโดษจึงสามารถส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักสันโดษ ปัญหาเกิดขึ้นเพราะบุคคลมีตัณหาเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตจึงควรทำความเข้าใจเรื่องสันโดษพระพุทธองค์ตรัสย้ำการมีความสันโดษในวัตถุที่เกินความจำเป็น ให้มีความเพียร พยายามในกิจกรรม ดำเนินชีวิตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมมุ่งให้มีความสุขตามอัตภาพ หากเกิดปัญหา เช่นความขัดแย้ง หรือความแตกต่างทางเศรษฐกิจสังคมทางแก้คือการฝึกตนให้มีความสันโดษหมายถึงมีเท่าที่จำเป็น

๓.๒.๒.๑๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักโกควิภาค ๔

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค กล่าวไว้ว่า คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็น ๔ ส่วน ใช้สอย โภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการทำงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่ ๔ ไว้ด้วย จากข้อความดังกล่าวพิจารณาได้ว่า วิธีการจัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน เรียกว่า โภควิภาค ๔ แบ่งเป็นหนึ่งส่วนสำหรับใช้สอย ๒ ส่วน สำหรับใช้ประกอบการทำงาน และอีกหนึ่งส่วนเก็บไว้ใช้ยามจำเป็น

๑) แบ่ง ๑ ส่วน สำหรับใช้สอย การใช้สอยหมายถึงการเอามาทำให้เกิดประโยชน์จับจ่าย การให้ช่วยทำงานเป็นการใช้เงินที่มักจะหมดกับการเดินซื้อของ หลายคนมองว่ามันไร้สาระสิ้นเปลือง หากมีการพิจารณาจะเริ่มที่การเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นการซื้อในสิ่งที่ตัวเองไม่เคยมี รวมไปถึงการใช้สอยที่คำนึงถึงประโยชน์การใช้สอย เช่น เลือกซื้อเสื้อผ้า หากมีแล้วหรือมีใกล้เคียงกันจะไม่ซื้อซ้ำอีก เพราะเป็นการสิ้นเปลือง แม้จะเดินซื้อสิ่งของแต่คำนึงถึงการเก็บออมด้วย การใช้สอยคำนึงถึงความเหมาะสม การใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกสบาย เช่น การออกแบบโต๊ะมานั่งทำงานต้องแข็งแรงทนทาน สีสันสวยงามน่ามอง หากโต๊ะไม่แข็งแรง หักง่าย ๆ จะทำให้เสียค่าแรงงาน เสียค่าวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งเป็นการเสียเงินทุนเสียเวลา อีกทั้งเสียสติปัญญา มีผลกระทบต่อกิจใจ หรือการตกแต่งบ้านต้องคำนึงถึงประโยชน์การใช้สอยของบุคคลในบ้าน ใช้งานง่าย บ้านเป็นสัดส่วน ประโยชน์ของการใช้สอยจะโยงไปถึงคุณค่าแห่งจิตใจ เกิดความรักและความห่วงหาอาทรความงดงามในของใช้สอยในแต่ละชิ้นงาน

๒) แบ่ง ๒ ส่วน สำหรับใช้ประกอบภาระงานหรือการลงทุน หมายถึง เงินที่แบ่งออกมา ๒ ใน ๔ ส่วน นำมาใช้ในการประกอบอาชีพ อาทิ ประกอบอาชีพปลูกพืชผัก ปลูกผัก ปลูกถั่ว เลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ ปลูกพืชผักสวนครัว ทำนา ปลูกมะม่วง เลี้ยงปลาตก เลี้ยงไก่พื้นบ้าน เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ เลี้ยงปลาในสระน้ำ ทำนา เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงปลา ตะเพียน ปลานิล ปลาหมอ ปลูกต้นกล้วย มะม่วง พืชผักสวนครัว ตะไคร้ โหระพา กบ ปลูกพืช หอม กระเทียม ถั่วฝักยาว พริก เป็นต้น การนำเงินมาใช้ลงทุนในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่การวางแผนพื้นที่ จัดซื้อเมล็ดพันธุ์ การไถ การทำแปลง เครื่องมือทางเกษตร การปลูก การบำรุง การจัดหาปุ๋ยอินทรีย์ มีมาใช้จ่ายหรือไม่ การเก็บผลผลิต การนำเสนอสินค้า การขนส่งหรือการเก็บรักษา สินค้าที่ผลิตในฟาร์ม การแปรรูปสินค้า การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไก่เนื้อ ไก่ไข่ เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ สุกร เลี้ยงกบ เลี้ยงโคนม โคเนื้อ นับตั้งแต่สถานที่เลี้ยงพันธุ์สัตว์ การเลี้ยง การบำรุง อาทิ วัคซีน สิ่งเหล่านี้ต้องพิจารณาถึงการลงทุน สิ่งดังกล่าวล้วนแต่ต้องใช้เงินในการลงทุน

๓) แบ่ง ๑ ส่วน เก็บเงินออมไว้ใช้ยามจำเป็น หมายถึง เงินที่เก็บไว้ใช้เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย นั่นคือเงินออม เป็นสิ่งที่ช่วยให้คนลดความกดดันในช่วงเวลาตกงานลงไปได้อย่างมาก ดังนั้นในช่วงเวลาที่ทำงานมีเงินเดือน อยู่มาวันใช้เงินจนเพลินจนลืมเก็บออมเงินไว้ใช้ยามฉุกเฉิน หากเป็นบุคคลที่ไม่ได้ทำงานมีเงินเดือน นั่นหมายถึงเวลาที่มีเงินที่เป็นรายรับจากการขายผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรที่ยึดหลักตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ก็ให้แบ่งเงินตามหลักโภควิภาคธรรม เก็บเงินออมไว้ ซึ่งมีวิธีเก็บเงินออม ดังนี้ ๑) กำหนดเป้าหมาย บางคนเก็บ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ๒) เก็บออมก่อนใช้ ๓) เปิดบัญชีเงินฝาก ฝาก ๒๕ เปอร์เซ็นต์ของยอดขาย ๔) เงินฝากกระปุก เก็บเศษเงินหยอดกระปุก ๕) ทำบัญชีรายรับรายจ่าย

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักโศกวิภาค ๔ มีส่วนคล้ายคลึงกัน คือจำแนกทรัพย์เป็นส่วน ๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานที่แตกต่างคือ โศกวิภาคต้องนำหลักพุทธธรรมหลายประการมาประยุกต์ใช้ ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดพื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจนแล้วดำเนินตามนั้น ด้านเป้าหมายมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือมุ่งให้เกิดคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่มั่นคง ให้รู้เท่าทันเป็นอิสระ แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงกับโศกวิภาค ๔ มีหลักการและเป้าหมายคล้ายคลึงกัน

๓.๒.๒.๑๔ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักโศกอาทียธรรม

เมื่อมีทรัพย์สิ้นหรือแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ขยันอดทนหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริตชอบธรรม ควรนำทรัพย์สิ้นมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประกอบด้วย

๑) ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง มารดา บิดา เลี้ยงดูครอบครัว คนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข หมายความว่า บิดามารดาให้ความอุปการะเลี้ยงดูทะนุถนอมอบรมสั่งสอน ปลูกฝังกิริยามารยาท ให้ความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมแก่ลูก เป็นต้นแบบทางกาย อบรมเลี้ยงดู เป็นต้นแบบทางใจ ถือได้ว่าพ่อแม่เป็นพรหมของลูก ลูกจึงต้องกตัญญูกตเวที คุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นลูกเมื่อยังมีชีวิตอยู่ช่วยเหลือการงานเลี้ยงดูท่านตบยามท่านชรา ประณินบัติการกินการอยู่ช่วยเหลือยามเจ็บป่วย เมื่อล่วงลับก็จัดพิธีศพทำบุญอุทิศกุศลให้ นอกจากนี้ยังเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัว คนในปกครองให้มีความสุข เพราะผู้มีพระคุณจะไม่ถือสาในความผิด แม้บางครั้งจะพลาดพลั้งล่วงเกิน ก็ให้อภัยเสมอ เป็นผู้ปรารถนาอันมีประโยชน์ หวังให้มีความสุข

๒) ใช้ทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหายผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข หมายความว่ามิตรสหายเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นผู้คอยช่วยเหลือในยามประสบปัญหาและอุปสรรค คอยช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นผู้ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะทุกด้าน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน วางตนสม่ำเสมอต่อกัน ไม่ข่มเหงรังแกมิตร ช่วยเหลือเมื่อตกทุกข์ได้ยาก ให้ความเป็นมิตรที่จริงใจทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อนผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน ผู้มีไมตรีเยื่อใยต่อกัน มาด้วยกันไปด้วยกัน กระทำร่วมกัน รักษาความลับของเพื่อน การบำรุงเลี้ยงมิตรสหายเป็นแนวทางปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างอย่างเหมาะสม ในชีวิตจริงบางครั้งยากจะหาคนที่สมบูรณ์พร้อมไปเสียทั้งหมด อาจเจอมิตรที่ดีแต่ไม่ได้ปฏิบัติให้ครบดีทุกอย่าง มีบางช่วงเวลาที่คุณพยายามรักษาสິงเหล่านี้ไว้ วันหนึ่งชีวิตมีปัญหาเรื่องหน้าที่การงาน บุคคลเหล่านี้คือกำลังใจที่พร้อมจะช่วยเหลือคุณได้อย่างแน่นอน

๓) ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ หมายถึง การป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุโดยการจัดหาหมวกนิรภัยเพื่อสวมเมื่อขับขี่รถมอเตอร์ไซด์ ศึกษากฎจราจร ตรวจสอบสภาพรถ ขับขี่ทางซ้าย ไม่ดื่มสุราแล้วขับรด ด้านอาชญากรรม จัดสร้างรั้วบ้าน ประตูหน้าต่างบ้านให้แน่นหนา ติดตั้งกล้องวงจรปิด กลางคืนประตูหน้าต่างปิดให้มิดชิด กระเป๋าเงินเก็บไว้ในที่ปลอดภัย ไม่นำทรัพย์สิ้นสิ่งมีค่าพกติดตัว ผากบ้านไว้กับสถานีตำรวจเมื่อไม่ได้อยู่บ้านหลายวัน หรือติดตั้งกล้องแดงประจำหมู่บ้านด้านยาเสพติด

ติด ร่วมกิจกรรมจัดตั้งสมาชิกเครือข่ายต่อต้านยาเสพติด เข้าร่วมจัดตั้งจิตอาสาพัฒนาหมู่บ้าน ป้องกัน
อัคคีภัยโจรผู้ร้าย ต่อต้านยาเสพติดร่วมบริจาคโลหิตรพียใน การจัดกิจกรรมใช้ป้องกันภัยอันตราย

๔) ทำพลี ๕ อย่าง ญาติพลี คือ สงเคราะห์ญาติ จัดหาสิ่งของมอบให้ สงเคราะห์โรคทรัพย์
ยามขัดสน สิ่งอื่น เมื่อพิจารณาว่าเห็นสมควร อดิพลี คือ ต้อนรับแขก การพาไปรับประทานอาหาร
การมีของฝาก การโอภาปราศรัยด้วยมิตรไมตรี มีน้ำใจอันดีงามต่อผู้มาเยือน บุพเพตพลี คือ ทำบุญ
อุทิศแก่บรรพบุรุษ ปกติทำบุญวันสำคัญ อาทิช่วงสงกรานต์ ทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสอง ราชพลี คือ
บำรุงราชการโดยการเสียภาษี ร่วมมือกับทางราชการ ร่วมทำความสะอาดหมู่บ้าน ช่วยเก็บผักตบชวา
เทวดาพลี คือ ถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควร อาทิ เลี้ยงเจ้าปู่หมู่บ้าน

๕) บำรุงสมณะ ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ อาทิ จัดหาอาหารถวาย
พระภิกษุสงฆ์ ช่วยบริจาคในการก่อสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ บริจาคเพื่อบำรุงพุทธศาสนา เมื่อใช้
โรคทรัพย์ทำประโยชน์ ถึงโรคจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โรคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้อง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักโรคอาทียธรรม ตั้งอยู่บนฐานความจริงและเกณฑ์คุณค่า
๓ ประการ ๑. สำนึกความเป็นชุมชนและสังคม ๒. ความประสานกลมกลืนของเสรีภาพ กับหลักเป็น
ธรรม ๓. คุณค่าศักยภาพพัฒนาตนเอง ยึดถือคนกับคุณค่าชีวิตและสังคมเป็นที่พึ่ง เป้าหมายของ
เศรษฐกิจพอเพียงคือความสงบสุขของสังคม ส่วนของโรคอาทียเป็นหลักการใช้ทรัพย์เพื่อให้เกิด
ประโยชน์ ดำเนินชีวิตถูกต้อง ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอ

๓.๒.๒.๑๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับกามโรคีสุข/สุขของคฤหัสถ์/คิหิสุข^{๓๑}

หลักการครองเรือนของคฤหัสถ์ เบื้องต้นต้องทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเพื่อใช้ในการ
ดำเนินชีวิต จัดสรรทรัพย์ให้สามารถเลี้ยงตนเองและผู้อื่น ทรัพย์เพื่อเป็นทุนประกอบการทำงานเก็บไว้
ใช้คราวจำเป็น เมื่อแยกประเภทครองเรือนหรือกามโรคี คือ

๑) กามโรคีบุคคลที่ควรสรรเสริญ

- (๑) ผู้แสวงหาทรัพย์เป็นบุคคลโดยชอบธรรมไม่ทารุณ
- (๒) การเลี้ยงตนให้เป็นสุขจากทรัพย์ที่หามาได้ ให้มีหนำใจจ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์
- (๓) นำทรัพย์ที่แสวงหามาได้แจกจ่ายทำบุญ อาทิ นำภัตตาหารอุทิศกุศลแด่บรรพบุรุษ
ทำบุญโดยการบริจาคเพื่อการกุศล

(๔) จิตใจดีเมื่อมีทรัพย์อบอุ่นใจ การใช้ทรัพย์นั้นเป็นผู้กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อเห็น
โทษ มีปัญญาในการบริโภครทรัพย์นั้น ใช้ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากบริโภครทรัพย์นั้น

^{๓๑}อง. จตุกก. ๒๑/๖๒/๙๐

๒) กามโกศิบุคคลที่ควรเตือน

- (๑) บุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมโดยทารุณ
- (๒) ครั้นแสวงหาโภคทรัพย์ได้แล้วไม่เลิยงตนให้เป็นสุขอันหนาไม่มีความภูมิใจไม่เอิบอิ่มใจ
- (๓) เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์ได้แล้ว ไม่แจกจ่ายทำบุญ อาทิ ไม่มีการบริจาคเพื่อการกุศล
- (๔) เป็นผู้มีการหมกหมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ มีปัญหาในการบริโภคทรัพย์ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากบริโภคทรัพย์นั้น

สุขของคฤหัสถ์หรือคิหิสุข เป็นสุขของชาวบ้าน สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้ สม่าเสมอ สุขอันชอบธรรมมีผู้ครองเรือนควรมี ทั้งนี้ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระพุทธรองค์ได้เคยตรัสกับเศรษฐีชื่อนาถปิณฑิกเศรษฐี ว่าด้วยความสุขของคฤหัสถ์ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ อตติสุข คือความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ โภคสุข คือ ความสุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์ อนนสุข คือ ความสุขจากการไม่มีหนี้ และ อนวัชสุข คือ ความสุขจากการทำงานที่ไม่มีโทษ มีรายละเอียดดังนี้

๑) อตติสุข ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ หมายถึง ความสุขจากการมีทรัพย์ที่ได้หามาได้ด้วยความชอบธรรม มีความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียร บุคคลที่ขยันทำงานเก็บเงินทองไว้ได้เป็นจำนวนพอเพียงย่อมมีความสุขใจภูมิใจในความพยายามของตน ไม่ได้มาจากการประกอบอาชีพที่ต้องห้าม หรือจากการทำความเดือดร้อนให้คนอื่น

๒) โภคทรัพย์ สุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์ หมายถึง การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง นำเป็นมาบำเพ็ญประโยชน์ด้วยความภาคภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสม กับทรัพย์ที่มีอยู่ นั่นคือไม่ฟุ่มเฟือยหรือใช้ไปในสิ่งที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเอง เช่น สุรายาเสพติด แต่ใช้จ่ายอย่างมีประโยชน์ต่อสุขภาพ รวมทั้งเพื่อแบ่งปันช่วยบุคคลอื่น ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตของตนและสังคม ทำให้เกิดความสุข

๓) อนนสุข สุขที่เกิดจากการไม่มีหนี้ หมายถึง ความสุขของบุคคลที่ไม่มีหนี้ เพราะการเป็นหนี้เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง หากเป็นหนี้จะเกิดความทุกข์ ต้องชวนหาเงินมาใช้หนี้เขา จะหาความสุขได้อย่างไร ยิ่งเวลาที่ต้องส่งเงินต้นหรือดอกเบี้ยแต่ไม่มีจะส่งยิ่งเป็นทุกข์ใจมาก ดังนั้นการไม่มีหนี้จึงถือเป็นโชคดีของบุคคลทั้งหลาย มีวิธีการที่จะไม่ให้หนี้ต้องพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะสมกับฐานะไม่จ่ายเกินตัวจนต้องเป็นหนี้เป็นสินเขา ความไม่มีหนี้เป็นสุขอย่างไรรู้สึกรู้สีกว่าทุกข์ในความรู้สึกของตนที่รู้สึกได้ ความเป็นหนี้เป็นทุกข์อย่างใดคนที่หนี้เท่านี้ที่รู้สึกรู้สีกว่าทุกข์ในความรู้สึกของตน เพราะฉะนั้นความไม่มีหนี้จึงเป็นความสุขของผู้ครองเรือนถือว่ามีความสุขมาก

๔) อนวัชสุข สุขอันเกิดจากการทำงานหรือประพฤติที่ไม่มีโทษ หมายถึง การประพฤติตนสุจริตเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ไม่ทำความเดือดร้อนหรือเป็นพิษภัยต่อบุคคลอื่น เพราะยึดมั่นในศีล ๕ เป็นเบื้องต้น ประพฤติปฏิบัติดีทั้งกาย วาจา ใจ ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ตีเตือนไม่ได้ ทำให้เกิดความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ดังนั้นคนเราจึงต้องทำงานที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย

งานที่ไม่เป็นที่ครหาใด ๆ การประกอบกิจการงานและการประพจน์ที่ประกอบด้วย กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ดีบริสุทธิ์ จะไม่มีโทษด้วยประการทั้งปวง ทำให้บุคคลผู้นั้นมีความสุขจากการทำงาน ในการบรรเทาความสุขทั้ง ๔ อย่างนี้ ถือว่าอนวัชสุขมีค่ามากที่สุด เมื่อเกิดความสุขแล้วไม่มีโทษ

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักสุขของคฤหัสถ์ เมื่อนำไปใช้คู่กันทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุข เพราะสุขจากการใช้ทรัพย์ ที่ทำงานหามาได้ สุขจากการเลี้ยงชีพ สุขจากการไม่เป็นหนี้ สุขจากการ ประพจน์สุจริต เมื่อปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงสุขเหล่านี้ทำให้เกิดความภูมิใจและสุขใจ เป็น ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือน หรือประชาชนทั่วไปควรมี และควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตน เสมอ

๓.๒.๒.๑๖ เศรษฐกิจพอเพียงกับพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร คือ ธรรมของพรหม หรือธรรมของผู้ใหญ่ ผู้บริหาร ผู้ปกครอง หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐ หรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุด ช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ อธิบายได้ว่า พรหมวิหาร ๔ มีดังนี้

๑) **เมตตา** เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เป็น สิ่งจำเป็นมากในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขด้วยกันทั้งนั้น ความ เป็นจริงมนุษย์จะมีความสุขตลอดเวลาคงเป็นไปได้ แต่ก็พบกับความสุขอยู่เสมอ สังคมปัจจุบัน ต้องการให้มนุษย์มีความสุขทุกคน พยายามที่จะช่วยให้เพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมงาน คนในครอบครัวมี ความสุขเท่าที่สามารถช่วยเหลือได้

๒) **กรุณา** เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ทั้งปวง มนุษย์มักจะพบกับความทุกข์ มากกว่าความสุข ดังนั้นเมื่อเรามีความสุขมากควรที่จะแบ่งปันความสุขให้กับผู้ที่มีความทุกข์บ้าง เพื่อ ช่วยให้อีกคนมีความสุขบ้างตามอัตภาพ พระพุทธองค์สรุปความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ

(๑) ทุกข์โดยสภาวะ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโดยตามธรรมชาติของร่างกาย อาทิ การเกิด การเจ็บไข้ การแก่ และความตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้องประสบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

(๒) ทุกข์ทางใจ อันเป็นทุกข์จรเกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา อาทิ ปรารถนาแล้วไม่ สมหวังก็เป็นทุกข์ ประสพกับสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์ พลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์

๓) **มฤติตา** ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความ เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แสดงความบริสุทธิ์ใจเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี เราก็นิยมดีด้วยแสดงออกจากใจ เป็นการ สร้างความสุขร่วมกัน ช่วยให้การดำรงชีวิตของคนมีความสุขไม่เกิดปัญหา หากมีความริษยาจะเกิดขึ้น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่าตน จึงเกิดความทุกข์ ไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่าน เมื่อเห็นเพื่อนกระทำ ความดีได้รับการยกย่อง ได้รับรางวัลต้องแสดงความยินดีกับเพื่อนด้วยความบริสุทธิ์ใจ จะช่วยทำให้ ความสัมพันธ์ภาพแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุขด้วยกัน

๔) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย ความวางใจเป็นกลาง หมายถึง เมื่อเห็นคนอื่นมีทุกข์ หรือได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษ ไม่ควรคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ วางตนให้เหมาะสม เพื่อสังคมมีความสุข ควรดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาด้วยปัญญา ให้มีจิตที่เรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความรักและชัง วางเฉยสงบใจมองดู ไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขา รับกรรม รับผิดชอบตน เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง ควรช่วยเหลือในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านเมตตาผู้มีโอกาสก็สนับสนุนให้มีมากยิ่งขึ้น ทั้งการลงทุน กิจการ ประมาณการใช้เงินทุนตามที่มีอยู่ด้านกรุณาช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส มุทิตาให้กำลังใจให้ทำงานประสบผลสำเร็จ อุเบกขา ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่อคติ ไม่โลภ โกรธ หลง ไม่เลือกปฏิบัติ ข้อความดังกล่าวจะสอดคล้องกันทั้งพรหมวิหาร ๔ และเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งเรื่องหลักธรรมที่ช่วยในการอยู่ร่วมกันในสังคม มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นทางสายกลาง มีความพอเพียง รอบรู้ ตั้งใจ ปฏิบัติทุกสิ่ง

๓.๒.๒.๑๗ เศรษฐกิจพอเพียงกับฆราวาสธรรม ๔

ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เป็นหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความสงบสุขในสังคม หากทุกคนในสังคมปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ย่อมอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติตาม ก่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์ มีความราบรื่นในการดำเนินชีวิต ฆราวาสธรรม ๔ ประกอบด้วย

๑) สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ต้องมีความจริงใจ ความซื่อตรงต่อกัน พูดจริงทำจริง มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน มีความซื่อสัตย์ต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน ร่วมมือกันพัฒนาองค์กรให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อเราเป็นสมาชิกในครอบครัวควรซื่อสัตย์ต่อพ่อแม่พี่น้อง ซื่อสัตย์ต่อทุกคนในบ้าน อาทิ ไม่พูดปด มีความตั้งใจที่จะทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ เพื่อปลูกนิสัยให้เกิดขึ้นในตัว ฝึกเป็นคนหนักแน่นมั่นคง เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ได้รับการเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือยำเกรง ครอบครัวมีความมั่นคง ได้รับเกียรติยศชื่อเสียง

๒) ทมะ คือ ความข่มใจ การฝึกฝนฝึกนิสัยปรับตัวรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกนิสัยแก้ไขข้อบกพร่องปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้า เป็นการฝึกตนเองไม่ให้ประพฤติดชั่ว คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันย่อมมีความขัดแย้งกัน สิ่งใดที่ไม่ตรงกับความคิดของเรา ควรพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ไม่ควรแสดงกิริยาอาการโต้แย้งออกมาทันที หากสามารถข่มใจและพิจารณาปัญหาให้เข้าใจได้แล้ว ก็สามารถแก้ปัญหาด้วยความสงบเรียบร้อย การมีธรรมะเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้นในตัว ทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน ไม่มีเวรกับใคร มีการยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไหลไปทำผิดได้ มีความสามารถตั้งตัวได้ มีความคิดไตร่ตรอง พิจารณารอบคอบ

๓) **ขันติ** คือ ความอดทน หมายถึงตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย มีความอดทนต่อความยากลำบากทางกาย อดทนต่อการพุดจาไม่สุภาพ อดกลั้นจิตใจให้อยู่ในความสงบ ไม่โกรธไม่โอ้อวดริษยาผู้อื่น เมื่อมีขันติทำให้เราอยู่ได้อย่างมีความสุข การมีขันติจะช่วยปลูกฝังนิสัยการอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ช่วยทำงานให้ได้ผลดี สามารถเป็นหลักของครอบครัวได้ สามารถเป็นหลักให้กับบริวารได้ มักไม่มีเรื่องวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่ว หากมีความขยันอดทนจะทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์จากผลผลิตที่ได้กระทำ หากไม่มีขันติจะไม่สามารถอดทนต่อปัญหาอุปสรรค การทำงานจะคั่งค้าง ไม่สามารถเป็นหลักให้กับครอบครัวได้ หลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากคนอื่น ขาดความเจริญก้าวหน้า และทำให้เสื่อมจากทรัพย์

๔) **จาคะ** หรือการเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น ความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว หรือเอาแต่ใจตัว หากเป็นองค์กรหรือครอบครัวเดียวกันควรสละสิ่งของ แบ่งปันของกินของใช้ให้กันและกันตามสมควรแก่ฐานะ การแบ่งปันจะสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ หากมีการปลูกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิด จะเป็นการสร้างความปลอดภัยแก่ตน เป็นที่นับถือหน้าตาของคนทั่วไป องค์กรครอบครัวและสังคมเป็นสุข

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักทวารวดีธรรม ๔ ๑) การมีสัจจะ ซื่อสัตย์ ด้านเศรษฐกิจพอเพียงทำให้มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์ ทำด้วยความซื่อสัตย์ ทำให้มีคนเชื่อถือเกรงใจเคารพยกย่อง รักใคร่นิยม ๒) การมีธรรมะ ช่มใจ ปรับตัวฝึกฝนตนด้านเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคนมีความสามารถในการทำงาน ไม่มีศัตรู ไม่มีความแค้นกับใครยังตนไม่ให้หลงผิด ควบคุมอารมณ์ได้ ๓) การมีขันติ ความอดทนอดกลั้นด้านเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ทนต่อปัญหาอุปสรรคเป็นที่พึ่งของตนและเป็นหลักของครอบครัวรวมทั้งเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ไซ้เหตุผลในการตัดสินใจ ขันติจึงเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ๔) การมีจาคะ การเสียสละ ด้านเศรษฐกิจพอเพียงเสียสละแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น รักคนอื่น ทำให้ตนเองปลอดภัย มีเพื่อนดี จิตใจมีสุข อารมณ์ผ่องใส

๓.๓ หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน

การใช้ชีวิตทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาวัฒนธรรมเศรษฐกิจแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและสังคมโดยเฉพาะผู้ใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องนำทาง จะช่วยให้เป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขบรรลุเป้าหมายสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย ด้วยเหตุแห่งพุทธธรรมเป็นเรื่องกำหนดให้คนประพฤติและปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมและช่วยทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ หลักมัชฌิมาปฏิปทา กับชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ พอประมาณเป็นความพอดี ที่ไม่มากไม่น้อยเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผลเป็นการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องพิจารณาถึงผลที่จะเกิดขึ้น เป็นการคาดคะเนภูมิคุ้มกัน เป็นการเตรียมความพร้อมว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคตพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ มีสถานการณ์อย่างไรบ้าง ส่วนความรู้เป็นการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่จะกระทำดำเนินการ เช่น การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน เลี้ยงหมู การเลี้ยงต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง การเตรียมสิ่งที่เลี้ยง เช่น อาหารหาจากแหล่งใด เตรียมไว้ตั้งแต่เริ่มเลี้ยง ขณะที่สัตว์กำลังเจริญเติบโตจนกระทั่งขาย นำความรู้มาวางแผน ระวังระวังในการดำเนินการ คุณธรรมหรือพุทธธรรมที่นำมาเป็นหลักควบคู่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักพุทธธรรมที่สำคัญอันหนึ่ง คือ ความเป็นกลางหรือทางสายกลาง จากการค้นหาความหมายคือการปฏิบัติตนในทางสายกลาง หรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการไม่ยึดถือสุดทางทั้ง ๒ ด้าน ได้แก่ อัตตถิลมถานุโยค เป็นการประกอบตนเองให้ลำบากเกินไปหรือน้อยเกินไปและกามสุขัลลิกานุโยค เป็นการพัวพันในกาม ในความสบาย หรือทำอะไรที่มากเกินไป หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับพุทธธรรมคือทางสายกลาง การครองชีวิตโดยฝึกรบมตน ไม่ให้ทำอะไรมากเกินไปหรือน้อยเกินไป ทำให้รู้เท่าทันชีวิต การทำงานต้องไม่ตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป เรียนหนังสือไม่ขี้เกียจเกินไปไม่ขยันจนถึงขั้นหักโหม เรียกได้ว่าทางสายกลางเป็นทางที่ถูกต้อง ทางสายกลางที่ควรนำไปใช้ในการทำงานการใช้ชีวิตทั่วไป หากทำงานหนักคร่ำเครียด ทำงานไม่มีเวลาพักผ่อนอาจเจ็บป่วย หรือเสียสุขภาพได้ ทำให้ขาดสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นกลุ่มที่ทำอะไรมากเกินไป ส่วนพวกเลี้ยงงานทำงานน้อยหรือไม่ต้องทำงานอะไร ชอบเที่ยวเล่นสนุก เสี่ยงการเสี่ยง เป็นกลุ่มที่น้อยเกินไปหรือหย่อนเกินไป การทำงานหรือประกอบอาชีพไม่ลงทุนมากเกินไป คิดกิจการใหญ่เกินไป จนต้องเป็นหนี้สิน เพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ^{๓๒}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทางสายกลางคือการปฏิบัติที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง การปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดหรือการปฏิบัติที่ไม่หย่อนเกินไป มีการปฏิบัติให้เป็นไปแบบกลางกลาง ประนีประนอม ทางสายกลางในการใช้ชีวิตประจำวันคือการระวังสำรวมกายใจไม่ประมาท ตั้งใจตั้งมั่น เป็นกลาง ใคร่ครวญทุกสิ่งให้รอบครอบ ใช้เหตุผล ใช้สติปัญญา ไม่ยึดมั่นอะไรเกินไปจริง ปล่อยวางให้เป็นปกติ เป็นทางปฏิบัติที่ไม่สุดโต่ง เน้นการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เพื่อให้เป็นความสมดุลเหมาะสม ความเสมอความพอดีสอดคล้องกับข้อปฏิบัติปลีกย่อย ด้านการกิน กินอย่างพิจารณาไม่แพง

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา ศรีโยธี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ บ้านหนอง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

เกินไปประหยัดเกินไป ของไม่ดีของเสียของหมดอายุ การนอนที่ไม่มากเกินไปเสียงานเสียการ ด้านการใช้จ่าย เก็บออมทรัพย์ ไม่มีน้อยแต่ใช้มาก พิจารณาความเหมาะสม

๓.๓.๒ หลักสัปปุริสธรรม ๗ กับชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรม (สัปปุริสธรรม ๗) ได้ดังนี้ ความมีเหตุผล เป็นผู้รู้จักเหตุเป็นผู้รู้จักผล ความพอประมาณ เป็นผู้รู้จักประมาณ เป็นผู้รู้จักตน การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เป็นผู้รู้จักกาล เป็นผู้รู้จักชุมชน เป็นผู้รู้จักบุคคล หลักพุทธธรรมสัปปุริสธรรมประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ ความพอประมาณคือความพอดี ไม่มากหรือไม่น้อยเกินไป ความมีเหตุผลคือการพิจารณาในเรื่องที่ต้องตัดสินใจมีสติรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันคือการรู้จักตนเอง เตรียมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ จะเห็นว่า (๑) คุณสมบัติของความมีเหตุผลตรงหลักธรรมเรื่องการรู้จัก เหตุการณ์รู้จักผลการมีเหตุมีผล ในการดำเนินชีวิตย่อมสามารถหาต้นตอของปัญหาและแก้ไขได้ (๒) ข้อความของความพอประมาณจะสอดคล้องกับการรู้จักตนเอง ความสามารถ ความถนัด รู้จักประมาณความพอดี ประมาณการบริโภค (๓) การมีภูมิคุ้มกันในตนเองสอดคล้องกับการรู้จักตนเองถึง ความรู้ความสามารถ ความรู้จักชุมชน ความรู้จักบุคคล และการรู้จักกาลเทศะ^{๓๓}

หลักพุทธธรรม (สัปปุริสธรรม ๗) ที่ประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ของ ประชาชนชาวบ้าน จัดแยกตามความสอดคล้อง ดังตาราง ดังนี้^{๓๔}

แผนภูมิที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่ใช้กับวิถีชีวิตแบบกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียง	สัปปุริสธรรม ๗
๑. ความมีเหตุผล	๑) อัมมัญญตา (เหตุ) คือ รู้จักธรรม รู้จักเหตุ รู้จักความจริง รู้จักหลักการ รู้จักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้หลักเกณฑ์แห่งเหตุผล ๒) อัตถัญญตา (ผล) ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่พึงประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ รู้เป้าหมายของการกระทำ การมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตไม่ทำให้เรามีหลักยึดไม่เดินหลงทาง แม้อาจเกิดปัญหา เมื่อมีหลักการดำเนินชีวิตย่อมสามารถหาต้นตอของปัญหาและแก้ปัญหาได้

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายศุภชัย พันธัง, ประชาชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายอุเทน วารินทร์, ประชาชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๒. ความพอประมาณ	๓) อัตตัญญูตา (ตน) คือ การรู้จักตนเอง การรู้จักลักษณะทางกายภาพ เพศ วัย กำลังความสามารถ ความถนัด คุณธรรม ทำให้มีการบริโภคที่เหมาะสม รู้จักความสามารถในการพัฒนาตนเอง ทำให้รู้จักประมาณตนในการตั้งเป้าหมายชีวิต ไม่ให้สูงเกินไป ๔) มัตตัญญูตา (ประมาณ) คือ ความรู้จักประมาณ เป็นความพอดี รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการกระทำทุกอย่าง ทำให้ลดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง	๕) กาลัญญูตา (กาล) ความรู้จักกาล เวลาอันเหมาะสม ระยะเวลาที่ใช้ในกาทำหน้าที่ การงาน หรือปฏิบัติการต่าง ๆ ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา สอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม ๗ ๖) ปริสัณญูตา(ชุมชน) คือ ความรู้จักบริษัท รู้จักชุมชน รู้จักสังคม รู้จักธรรมชาติของคนในสังคม รู้จักที่ประชุม รู้กิจริยาที่จะแสดงต่อชุมชน ๗) บุคคลโลปรปริญญูตา (บุคคล) คือ ความรู้จักบุคคล ความแตกต่าง นิสัยคนแต่ละคน โดยอาศัยความสามารถ คุณธรรม รู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นด้วยดี

๓.๓.๓ พิณฐธัมมิกัตถะ กับชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

พิณฐธัมมิกัตถะ (อุ อา กะ สะ) การใช้หลักธรรมกับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ๑) ใช้หลักพอเพียงเรียบง่าย ดำรงตนตามสภาพพอมีพอกิน ไม่คิดถึงความร่ำรวย เพียงแต่มีกินมีใช้ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มซื้อเท่าที่จำเป็น ใช้ชีวิตง่าย ๆ ๒) ใช้ความขยันในการทำงานในหลักเศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงปลาเลี้ยงไก่ ปลุกพืชผัก ปลุกไม้ยืนต้น มะม่วง ตะไคร้ ผักผักบุ้ง กระเพรา กระน้ำ ใช้แรงงานในครอบครัวไม่จ้างแรงงาน ๓) มีความประหยัดและอดออม พยายามไม่ซื้ออาหาร

บริโภค ใช้พืชผักสวนครัว ปลาที่ลูกขายไปหามาได้จากคลอง บางส่วนเก็บขังไว้มีต่อไป บางครั้งหาได้มากนำไปขายที่ตลาดชุมชนของหมู่บ้านเก็บเงินไว้ ๔) หากความรู้กับบุคคลผู้ที่ทำเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกัน ปรึกษาหารือกัน ตนเองพยายามเรียน กศ.น. ขึ้นมัธยมศึกษาตอนปลายพร้อมกับบุตรชาย การใช้หลักการดังกล่าวช่วยให้วิถีชีวิตดีขึ้นไม่ต้องไปรับจ้างทำงานทั่วไป สมัยหนุ่มสาวเคยไปทำงานรับจ้างทั่วไปถึงกรุงเทพ แต่วิถีชีวิตลำบาก ประเพณีบ้านเช่าข้าวซื้อ เมื่อหักรายจ่ายแล้วเหลือเงินแต่ละเดือนเพียงไม่กี่พันบาท แต่ปัจจุบันมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้วิถีชีวิตมีความสุขเพราะได้อยู่กับหมู่บ้านของตนเอง ไม่ต้องเร่ร่อนเดินทางไกล หลักพุทธธรรมกับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ ๑) ขยันหมั่นเพียรในการทำงานหมั่นเพียรการทำธุรกิจใช้สติปัญญาและความสามารถทำเต็มที่ เริ่มทำงานตั้งแต่เช้า ถ้าเห็นว่าตนเองขาดความรู้ด้านไหน หมั่นหาความรู้โดยเข้าอบรมเมื่อมีโอกาส สอบถามจากผู้ที่อยู่ในกลุ่มอาชีพเดียวกัน ต้องการนำสินค้าไปขายตลาดชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ตนเองทำเศรษฐกิจพอเพียงทั้งปลูกพืชผัก ปลูกถั่ว เลี้ยงปลาตก ในบ่อซีเมนต์เลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้ออีกทางค้าขายตลาดนัดชุมชน ๒) เงินที่หามาได้ นำฝากส่วนหนึ่ง ส่วนใช้จ่ายค่าน้ำมันค่าน้ำค่าไฟฟ้าค่าโทรศัพท์ ส่วนหนึ่งนำมาเป็นทุนซื้อของไปขายเพิ่มเติมจากตนเองเก็บผลผลิตจากเศรษฐกิจพอเพียง ตะไคร้ หัวหอม ผัก ถั่วเขียว ปลาตก กบ เนื้อไก่ อีกส่วนรักษาเวลาเจ็บป่วยเล็กน้อย ๓) คบกับกลุ่มทำเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกันเพื่อสอบถามแลกเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ ปลูกพืชผัก เช่น การฉีดยาป้องกันไก่เป็นโรค การป้องกันโรคของการเลี้ยงปลา โรคที่เกิดจากเลี้ยงกบ เพื่อป้องกันการเป็นโรค กลุ่มคนเหล่านี้มุ่งทำงานหาเงินเลี้ยงชีพจึงเป็นคนดี เป็นมิตร ได้เรียนรู้สิ่งที่ได้จากสมาชิกกลุ่มทำให้มีความรู้ด้วย ๔) ชีวิตประจำวันใช้จ่ายอย่างประหยัด มีความสมถะไม่ฟุ้งเฟ้อ เพื่อเลือกใช้สิ่งที่จำเป็นจริง ๆ ใช้ชีวิตตามฐานะ ใช้สอยตามสมควรที่จะใช้ ไม่ใช่จ่ายมากเพราะเกรงว่าจะไม่มีเงินใช้สอย จึงต้องมองเห็นคุณค่าการใช้จ่าย พยายามไม่สร้างหนี้ การใช้จ่ายทรัพย์จึงต้องประมาณการ เพื่อดำรงชีพให้ได้ตามฐานะของตนเอง

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเพิ่มเติมว่า หลักธรรมในพุทธธรรมคือประโยชน์ปัจจุบัน ๔ อย่าง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุ อา กะ สะ หรือเรียกว่า ทิฏฐิธัมมิกัตถะ เป็นหลักธรรมข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผลดีเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง ๑) อุฏฐานสัมปทา ขยันหา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประกอบอาชีพสุจริต รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาอุปาย วิธีที่สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี สรุปล ขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพ ๒) อารักขสัมปทา ขยันเก็บ ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์สินที่หามาได้ โดยชอบธรรม ผลงานที่ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ๓) กัลยาณมิตตตา เลือกคน คบคนดีเป็นมิตร รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกคบคนดี มีศีลธรรม ซื่อสัตย์ มีปัญญาแนะนำตักเตือนเรา คนที่คิดดีพูดดี ทำดี คบหาคนมีคุณธรรม ๔) สมชีวิตา เลือกใช้ มีความเป็นอยู่เหมาะสม รู้จักกำหนดรายได้และ

รายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ดำรงชีวิตไม่ประมาท^{๓๕}

สรุปการสัมภาษณ์ได้ว่า ๑) การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ ใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดสร้างสรรค์รู้จักคิด รู้ทำ รู้ดำเนินงานด้านเศรษฐกิจประกอบอาชีพให้ได้ผล ๒) การเก็บรักษาเงินไม่ให้เงินรั่วไหลเก็บเล็กผสมน้อยพยายามเก็บหอมรอมริบ เพื่อเก็บรักษาเงินเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้สุขภาพกาย สุขภาพใจ รู้คุณค่าของเงินทุกบาททุกสตางค์ที่หามาได้ ๓) การมีเพื่อนเป็นคนดี มีน้ำใจ ให้คำแนะนำไม่เกรงใจ เคียงข้างเวลาที่ทุกข์ ไม่นินทา ไม่เอาความลับไปเล่าต่อ จริงใจกับเพื่อน ไม่โกหกมองเพื่อนตามจริง ๔) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงก่อนใช้ คิดให้ดีเพื่อให้เงิน เมื่อใช้เงินให้คุ้มค่า พร้อมเงินเอาไว้ยามฉุกเฉิน ตอบแทนอุปถัมภ์ต่อพ่อแม่ยามแก่เฒ่า^{๓๖}

๓.๓.๔ อริยมรรคมีองค์แปด กับวิถีชีวิตพอเพียง คือหนทางแห่งความดับทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ คือ หนทาง ๘ ประการ

๑) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ปัญญาชอบ เห็นอริยสัจสี่เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ การใช้สมองความคิด พิจารณาแต่ในทางกุศลเพื่อความดีงาม ดำริออกจากกาม ดำริไม่พยาบาท ดำริไม่เบียดเบียน คิดไม่โลภ ไม่อาฆาตผู้อื่น

๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือการพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม เว้นจากวจีทุจริต^๔

๔) สัมมากัมมันตะ คือการทำงานชอบ คือการประพฤติดีงามทางกาย หรือกิจการทางกาย ทั้งปวง เว้นจากกายทุจริต ๓

๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือการทำมาหากินอย่างสุจริต เว้นจากเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด

๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือความอุตสาหะพยายามประกอบความเพียรในทางกุศลกรรม ความเพียรทำสิ่งที่ถูกต้อง ความเพียรรักษาความดี

^{๓๕}สัมภาษณ์ นายศุภฤกษ์ รูปงาม, ประชาชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖}สัมภาษณ์ นายประมวล เอกภูธ, ครูโรงเรียนชุมชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ คือการไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอยดำรงอยู่ได้ด้วยความรู้ตัวเป็นปกติ เห็นสิ่งทั้งหลายตามสภาพจริง

๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบจากกิเลสนิวรณ์อยู่เป็นปกติ จิตแน่วแน่อยู่กับสิ่งหนึ่งชอบ

การใช้พุทธธรรมประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น การพูดจา^{๓๗} ต้องไพเราะ สุภาพใช้สมองในการคิดพิจารณาแต่งเรื่องที่ฟัง มีความประพฤติดำรงครองธรรม ประเพณี ขุมชนของหมู่บ้าน ทำมาหากินอย่างสุจริตชนไม่เอาเปรียบคนอื่นการประกอบอาชีพต้องขยันมีความอดสาหัสประกอบด้วยความตั้งใจ มีการกำหนดขั้นตอนการทำงานไว้อย่างชัดเจน และการทำงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ให้สำเร็จลุล่วง ส่วนตัวใช้เมตตา ทำเป็นประจำเพราะต้องเผชิญกับอารมณ์ที่ขัดเคืองใจอยู่เป็นประจำ จึงต้องปรับใจด้วยเมตตาเพื่อไม่ให้จิตคิดเบียดเบียน การเบียดเบียนทางกายทางวาจาไม่ดี ปฏิบัติตามศีลธรรมให้จิตไม่คิดเบียดเบียนจึงปรับจิตขึ้นไปทางที่ดีงาม การใช้พุทธธรรมประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ความคิดใช้สติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เพราะหลายครั้งจิตเลื่อนลอยจิตใจพลั้งเผลอ คิดไปเรื่อยเหมือนคบคิดมากทำให้มีเวลาน้อย เมื่อมีการจัดอบรมธรรมะจึงเข้าอบรม เพื่อให้มีสมาธิจิตตั้งมั่น ทำให้มีความเพียร ความตั้งใจในการทำงาน ปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่นเหมาะสมตามความคิดของตน การอยู่การกิน กินอย่างพิจารณาว่าไม่จำเป็นต้องแพง ไม่กินมากจนเกินไป ไม่กินน้อยจนเกินไป อย่าอดจากการนอน ไม่นอนมากหรือน้อยวันละ ๗ ถึง ๘ ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย การทำงานใช้ชีวิตทั่วไป ไม่ทำงานหนักจนไม่มีเวลาพักผ่อน ส่วนการใช้จ่ายทรัพย์สิน ไม่ใช้จ่ายจนไม่มีเงินเก็บ เมื่อรับเงินมา ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ค่าน้ำค่าไฟ ส่วนที่เหลือใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อีกส่วนนำฝากเก็บเอาไว้ใช้ยามจำเป็น^{๓๘}

หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความพอประมาณ ปัญญาเห็นชอบปฏิบัติเหมาะสม ความมีเหตุผลทำมาหากินสุจริต อดสาหัส พยายาม การมีภูมิคุ้มกันปฏิบัติด้วยสติ ฝึกฝนตั้งมั่นสงบหมั่นศึกษาหาความรู้ด้านคุณธรรมปฏิบัติดีงาม ทางกาย จิกรรณดี ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจะนำความสุขมาให้กับชีวิต คือ หนทาง ๘ ประการ เรื่องของความคิดคือปัญญา เรื่องของการกระทำคือศีล เรื่องของการมุ่งใจคือสมาธิ

^{๓๗} สัมภาษณ์นางบานเย็น ทรายาง, ประชาชนบ้านโนนยาง ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์นายสมพงษ์ พันธัง, ประชาชนบ้านโนนยาง ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๓.๓.๕ หิริ โอตตปปะ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

การจะทำบาปหรือทำความชั่วจะเกิดความละอายแก่ใจตนเองจึงไม่ทำชั่ว สิ่งนี้เรียกว่า หิริ คนสมัยโบราณอบรมเลี้ยงดูลูกหลานให้เกรงกลัวต่อบาปต่อความชั่ว เชื่อว่าทำให้ตนรกร ฤกลงทัณฑ์ อาจไม่ได้เกิดเป็นคนอีก จึงทำให้คนสมัยก่อนเกรงกลัวกันมาก หากทำในสิ่งที่ไม่ดีงาม บางคนต่อหน้าคนอื่นไม่กล้าทำความชั่วเกิดความละอาย และกลัวคนในสังคมจะรับรู้ ตินินินทา แต่พอลับหลังก็สามารถทำชั่วได้ทุกอย่าง เพราะตนเองไม่มีคุณธรรมเป็นหลักประจำใจ จึงมีแต่ความทุกข์กายทุกข์ใจตลอดเวลา ด้วยเหตุดังกล่าว จึงยึดถือหิริเป็นหลักในการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อมีหิริต้องมีโอตตปปะเป็นความเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว มีความเข้าใจในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าเมื่อกระทำความชั่วย่อมต้องได้ดี กระทำความชั่วย่อมต้องได้ชั่ว เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วจะส่งผลให้ผู้นั้นได้รับผลของการกระทำ โอตตปปะไม่กล้าทำชั่วเพราะกลัวบาปกลัวโทษที่จะเกิดขึ้น กลัวความทุกข์ที่เกิดขึ้น และยึดโอตตปปะเป็นหลักในวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วย หิริเป็นธรรมคัมครองโลก เพราะความละอายต่อบาปทำให้โลกเกิดสันติ เมื่อไม่ทำบาปคนจะอยู่แบบสงบสุข เพราะไม่ต้องเข่นฆ่าเป็นศัตรูกัน ประเทศที่คนขาดหิริจะมีการฆ่ากัน จะขาดความสงบสุข ทำให้สรรพสัตว์และโลกเดือดร้อน ยิ่งถ้าแต่ละคนมีโอตตปปะ จะเป็นคนดีทั้งกาย วาจา และจิตใจ พยายามทำความดี เพื่อให้ตนพ้นภัย ชีวิตจะมีความสุขเนื่องจากไม่ต้องกังวลกับความทุกข์ และโอตตปปะจะคุ้มครองจิตใจของเราเอง โดยตั้งใจทำตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า จะช่วยนำความเจริญรุ่งเรืองความสุขมาสู่ตนเองตามอรรถาพของครุฑเรือน^{๓๔}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การใช้หลักธรรมหิริโอตตปปะในการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพราะว่าหิริคือความละอายแก่ใจ ละอายใจต่อการทำความชั่วความผิดร้ายต่อการประพฤติทุจริตละอายแก่ใจในการทำบาปละอายแก่ใจที่จะคิดพูดกระทำความชั่วทั้งปวง หิริเกิดขึ้นจากครอบครัวเพราะเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูลูกหลานและสั่งสอนไปพร้อมกัน ห้ามมิให้ลูกหลานกระทำความชั่วหรือสิ่งไม่ดี ส่วนที่ง่ายเริ่มจากการปฏิบัติตามศีล ๕ ฝึกให้ลูกหลานคำนึงถึงวงศ์ตระกูลของตนเอง อย่าให้เขาเล่าขานเป็นลูกหลานที่ไม่ดี ประพฤติเสียหยาต่อครอบครัว การมีโอตตปปะคือความเกรงกลัวต่อบาป กลัวต่อผลของความชั่วที่จะเกิดขึ้น กลัวความผิดที่จะให้ผลในภายหลัง เมื่อคิดถึงโทษหรือผลของความทุกข์ที่เกิดจากความชั่วจึงเกรงกลัว ผู้ที่ไม่มีคุณธรรมเรื่องหิริโอตตปปะจะไม่มีชีวิตจึงมีแต่ความทุกข์ บุคคลที่ทำผิดศีลธรรม ผิดครองครองธรรม ผิดจารีตประเพณี ผิดกฎหมาย

^{๓๔} สัมภาษณ์นายประจวบ เนตรพนา, ประชาชนบ้านหนอง ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

เมื่อได้สิ่งที่ต้องการมาแล้วก็ไม่มีอะไรพอเพียง กลับมีความโลภ ต้องการได้ทุกอย่างให้มากยิ่งขึ้น ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อไม่ได้ตามต้องการจะเกิดความโกรธความอาฆาตพยาบาท เกิดความอิจฉาริษยา บุคคลใดที่มีคุณธรรมด้านหิริโอตตปปะจะสามารถยับยั้งความหลง ความโลภ ความโกรธ กิเลสไว้ได้ ไม่พากาย วาจาใจไปทำความชั่ว ผิดครองครองธรรม ผิดจารีตประเพณี ผิดกฎหมาย มีความสำรวมกายวาจาใจ เป็นที่น่าเคารพนับถือของคนทั่วไป อยู่อย่างมีความสุขเพราะมีหิริโอตตปปะอยู่ในใจตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า นำความเจริญมาสู่ตนเอง จึงควรใช้หิริโอตตปปะมาใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๓.๖ แนวคิดการพึ่งตนเอง วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

การพึ่งพาตนเองในการประยุกต์กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือการพึ่งตนเอง เริ่มตั้งแต่รายรับรายจ่ายในครอบครัว รักษาระดับการจ่ายของตนเพื่อไม่ให้เกินหนี้ พยายามจะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ตั้งแต่การไถนา หว่านข้าว ปลุกพืชผัก ดอกไม้ มะม่วง มะละกอ มะเขือ ถั่วฝักยาว หอม ตะไคร้ มะกรูด กะเพรา การเก็บผลผลิตมาบริโภค และที่เหลือนำส่งขายโดยใช้แรงงานในครอบครัว ช่วยกัน โดยมีลูกชาย ภรรยา และหลานอีก ๒ คน เป็นกำลังหลักช่วยกันทำงาน การช่วยเหลือตนเอง ทำให้มีความสุข ไม่ต้องว่าจ้างแรงงาน สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดความประหยัด ลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพ ตัดทอนรายจ่าย ยึดถือการประกอบอาชีพอย่างสุจริต ถูกต้อง มุ่งเน้นหาข้าวปลาอาหารก่อน หากมีเหลือจึงนำไปขาย มีแนวทางในการใช้ชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงโดยการพยายามเพิ่มรายได้ ควบคุมรายจ่าย กำหนดรายการสินค้าที่จำเป็นต้องซื้อ เช่น เสื้อผ้า เลือกสินค้าเนื้อดีคุ้มค่า มีการจดบัญชีรายรับรายจ่ายเป็นประจำ วางแผนทางการเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายเจ็บป่วย จึงต้องประหยัดโดยใช้จ่ายน้อยกว่ารายรับ

หลักการพึ่งตนเองเป็นหลักในการใช้ชีวิตวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ครอบครัวประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกชาย ๒ คน ขณะรับประทานอาหารด้วยกัน จะปรึกษาหารือกันเป็นประจำในเรื่องราวและเหตุการณ์ประจำวัน การสนทนาจับใจความได้ว่าการปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ ๑ อย่าง คือ การยึดความประหยัด ซึ่งต้องตัดทอนรายจ่ายในทุกด้าน และลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง จึงเกิดแนวคิดว่า การลดรายจ่ายนั้นเราต้องกระทำเองในทุกด้าน ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดการพึ่งพาตนเอง จะสามารถลดรายจ่ายลงได้ การทำนาจึงไถนาด้วยตนเอง หว่านข้าว การดูแลต้นข้าวจนกระทั่งเก็บเกี่ยว การปลุกพืชผัก การเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ ทำอาหาร การปลุกพืชผักสวนครัว ปลุกไม้ยืนต้นที่มีผลไว้กิน เมื่อมีเวลาก็ออกไปทอดแหหาปลาตามลำคลองหนองน้ำ ได้ปลามาปรุงเป็นอาหาร หากมีเหลือก็นำไปขายในตลาดของหมู่บ้าน เก็บพืชผักที่ปลูกไว้มาปรุงอาหาร ไปซื้อลูกปลาจากประมงจังหวัดมาปล่อยในสระน้ำ เมื่อปลาโตก็นำมาปรุงอาหารและนำไปขาย ครอบครัวจึงไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน บริโภคตามความจำเป็น ดังนั้นจึงมีสถานะการเงินเพียงพอเพื่อ

ตอบสนองต่อความต้องการของการใช้ มีการจดบัญชีรายรับรายจ่ายทุกครั้ง ทุกคนในครอบครัวมีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความจริงใจที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ มีความอดทนอดกลั้น ไม่ประพฤตสิ่งที่ไม่ดีงาม สร้างความเดือดร้อน สร้างความร่วมมือของตนในครอบครัว ไปทำบุญตามประเพณีที่วัด รวมทั้งงานแต่งงาน งานประเพณี^{๔๐}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หลักการพึ่งพาตนเองเป็นคำสอนให้พึ่งตนเองซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางให้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหาเลี้ยงชีพในการสร้างฐานะและการเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามจำเป็น นอกจากเป็นที่พึ่งแห่งตนแล้วจะต้องเป็นที่พึ่งแห่งบุคคลอื่นด้วย นอกจากระดับบุคคลแล้วยังมุ่งเน้นให้การพัฒนาประเทศชาติให้พึ่งตนเองเป็นในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งพาตนเองอีกระดับคือชุมชนพึ่งตนเอง พิจารณาได้จากชุมชนต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีจิตใจที่พร้อมที่จะเรียนรู้ไปตลอดชีวิต ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตัวเองอีกทั้งเป็นชุมชนรู้จักคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระไม่พึ่งข้อมูลความเห็น คำแนะนำจากคนอื่น เป็นชุมชนที่จัดการทุนของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งเป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล มีกระบวนการตัดสินใจ การบริหารจัดการโปร่งใส กระจายอำนาจตรวจสอบได้ ทำมาหากินแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพึ่งพาอาศัยกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ พันธุ์ธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งจะสามารถอยู่ได้และมีกินตลอดชีวิต ทำให้มีกินมีใช้ ทำให้ชีวิตมั่นคง มีของฝากแบ่งปันพี่น้อง มีของไปทำบุญที่วัด ที่บ้านงานบวช งานศพ งานแต่งงาน ได้อาหารและของใช้ปลอดสารพิษ ได้สุขภาพดี มีความสัมพันธ์อันดีกับคนอื่นกับธรรมชาติ และชุมชน ได้ความรู้ ได้ปัญญา วิสาหกิจชุมชนมีการเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ขยายโอกาส อีกทั้งได้ขาย มีเงินมีสวัสดิการยามแก่เฒ่า การพาตนเองของบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนา คนเราย่อมควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ คิดและตัดสินใจรวมทั้งปฏิบัติงานด้วยตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น มีแนวทางที่ต้องพึ่งตนเองในเรื่องต่อไปนี้ ๑) การศึกษา เป็นการหาความรู้ จำเป็นต้องพึ่งตนเอง ไม่ต้องพึ่งเพื่อน พึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พุทธศาสนาสอนเรื่องขยันหมั่นเพียร ต้องลงมือทำด้วยตนเอง ผู้เรียนที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจะเกิดปัญญาความรู้ ความรู้ที่ได้รับช่วยให้สามารถพึ่งตนเองได้ ๒) การงาน การหาทำงานและทำงานเป็นก็ต้องฝึกฝนการทำงานอย่างมีฝีมือเป็นศิลปะ ช่วยให้งานประโยชน์ให้สำเร็จได้ อีกทั้งการคบผู้รู้หรือบัณฑิตจะช่วย แนะนำให้ทางที่เหมาะสม ไม่เลือกงานและปล่อยเวลาให้ล่วงเลย ๓) การเงิน ต้องขยันหมั่นเพียรในการหาเงิน รู้จักเก็บเงินไว้ใช้จ่าย ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดำรงชีวิตด้วยความพอดี ๔) การครองชีวิต เป็นผู้มี ความประพฤติดี มีความรู้มีความเข้าใจกัน เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน หากครองที่เป็นคนดีเหมือนเป็นเพื่อนและให้ข้อคิดในการปฏิบัติหน้าที่ ๕) ความประพฤติปฏิบัติ สร้างคุณงามความดีด้วยตนเอง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

^{๔๐} สัมภาษณ์นายทองสุข พันธัง, ประชาชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ขยันหมั่นเพียรและความรับผิดชอบยึดหลักพุทธธรรมเพื่อความก้าวหน้าสงบสุขสรุป หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้มุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมไม่ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นทั้งดีและไม่ดี เราก็สามารถปฏิบัติตนอยู่ได้ด้วยตนเอง

หลักการพึ่งพาตนเองตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรมีดังนี้ ๑) การพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ ดำเนินชีวิตปฏิบัติจิตทางพระพุทธศาสนา ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน มีจิตใจสำนึกที่ดีพร้อมกับปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรม ยึดเป็นวินัยในการดำเนินชีวิต ไม่น้อมเอียงตามกระแสบริโภคนิยมและโฆษณาตามสื่อ สร้างสรรค์ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทรประนีประนอม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ๒) การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ บนพื้นฐานคน ความรู้ และทรัพยากร ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า ยึดหลักการของการยั่งยืน พัฒนาศักยภาพของคนท้องถิ่นชุมชน ค้นหาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ท้องถิ่น มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด บนฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น อาทิการเลี้ยงโคเนื้อโคนม การปลูกต้นไม้พืช เศรษฐกิจ ปลูกยางพารา การลงทุนต่ำ พัฒนาอุตสาหกรรมและบริการ ไม่เน้นเงินลงทุนจากต่างชาติ โดยใช้ทุนและฐานทรัพยากรภายในประเทศ ๓) การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ มุ่งลดรายจ่ายเป็นสำคัญ ยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้ มีข้าวปลาผักผลไม้ในท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ นำแนวทางปฏิบัติโดยใช้เกษตรอินทรีย์วิถีชีวิตชุมชน หรือเกษตรอินทรีย์วิถีชีวิตพอเพียง เป็นแนวทางปฏิบัติเป็นรูปธรรมเพื่อให้ขยายตัวในพื้นที่ของชุมชนให้ทั่วประเทศ พยายามเพิ่มรายได้และดำรงชีวิตอย่างง่าย ๔) การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี ต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน เลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาจากภูมิปัญญาของเราเอง อาทิสมุนไพรป้องกันไข้หวัดนกของไก่ ๕) การพึ่งพาตนเองด้านสังคม เสริมสร้างให้แต่ละชุมชนร่วมมือกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พัฒนาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง อาทิผลิตน้ำปลาให้พอบริโภคในชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด ให้พอบริโภคในชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงชุมชนหนึ่งไปอีกชุมชนหนึ่งในเรื่องอุปโภคบริโภค^{๔๑}

๓.๓.๗ อธิธิบาท ๔ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

หลักธรรมที่นำมาใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ใช้หลักของอธิธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ๑) ใช้ความรักความพอใจหรือฉันทะ ซึ่งมีความฝักใฝ่ในงาน การทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกมะกรูด มะนาว ชมพู่ ลำไย มะม่วง ค่ะน้า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา เลี้ยงไก่พื้นบ้าน เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงปลาตุ๋กในสระน้ำ ๒) สละ ครอบรอบปีจะ

^{๔๑}สัมภาษณ์นายสมพร จันทะพงษ์, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๓.๓.๗ อธิธิบาท ๔ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

หลักธรรมที่นำมาใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ใช้หลักของอธิธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ๑) ใช้ความรักความพอใจหรือฉันทะ ซึ่งมีความผูกพันในงาน การทำนา ปลุกพืชผักสวนครัว ปลุกมะกรูด มะนาว ชมพู ลำไย มะม่วง คื่นหะเฒ่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา เลี้ยงไก่พื้นบ้าน เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงปลาในสระน้ำ ๒) สละ ครบรอบปีจะสูบน้ำจากสระหนึ่งไปยังอีกสระหนึ่งแล้วเก็บปลา ปลอยทิ้งไว้ ๑ สัปดาห์แล้วปล่อยน้ำจากสระที่สองคืนมายังสระแรก เมื่อถึงเดือนพฤศจิกายนจะซื้อลูกปลามาปล่อยในสระน้ำ เป็นงานที่ตนรักจึงทุ่มเท ๒) มีความอดสาหะมานะบากบั่นเพียรพยายามทำให้ดีที่สุด เมื่อพบอุปสรรคอาทิปลาตายก็ศึกษาวิธีแก้ไขจากเอกสารหนังสือ ไปศึกษาจากประมงหรือผู้มีความรู้ในการเลี้ยงปลา จนมีความรู้ความเข้าใจ งานส่วนมากร่างเวลาคิดแต่มีความยุ่งยากช่วงเวลาลงมือทำ ความเพียรพยายามจึงมีความจำเป็นต้องปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามเหตุผล ภายใต้พื้นฐานตามหลักคุณงามความดี ๓) มีความสนใจในสิ่งที่ทำหรือมีใจจดจ่อ เอาใจใส่ต่อการปลุกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ จิตมุ่งมั่นต่อการกระทำ เพราะเศรษฐกิจแบบพอเพียงช่วยให้มีเงินทองพอใช้จ่ายในครอบครัว จิตตะเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่สะท้อนออกมาทางจิตของบุคคลนั้น ๆ ทั้งความเข้มแข็ง ความมั่นคง ความมุ่งมั่นใจจดจ่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำอยู่นั้น ๔) การไตร่ตรอง สอบสวนเมื่อพิจารณาตรวจสอบสิ่งที่กระทำนั้น หากบกพร่องก็คิดปรับปรุงงานที่ทำอยู่นั้นให้ก้าวหน้าพัฒนาอยู่เสมอ

อธิธิบาท ๔ เป็นหลักในการใช้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวปฏิบัติดังนี้ ๑) ฉันทะ คือความรักและความพอใจในสิ่งนั้น ทำทุกสิ่งด้วยความพอใจด้วยความรักในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ รักใคร่ในสิ่งที่ทำหรือสิ่งที่ทำอยู่ ไม่มีความเบื่อหน่ายในการกิจ คนที่ไม่มีฉันทะจะไม่พอใจงานของตนที่ทำ ทำด้วยความไม่เต็มใจจึงทำให้การทำงานเกิดความเหน็ดเหนื่อย อีกทั้งจับจดงานคั่งค้างและทิ้งงาน ๒) วิริยะ คือความเพียร ความขยัน ทำงานอย่างต่อเนื่องจนงานสำเร็จ งานที่ได้รับมอบหมายต้องมีความมานะ ต้องขยันทุ่มเทตั้งใจ เอาใจใส่ในงานที่ทำ อาทิดำนา ๕ ไร่ เราต้องใส่ใจ

ในการดำนาทั้ง ๕ ไร่ การดำนาจึงจะสำเร็จ หากไม่แข็งแรง หากขาดความอดสาหะจะทำให้การดำนา ๕ ไร่ ไม่แล้วเสร็จ ดังนั้นจึงต้องอดทนต่อความยากลำบาก วิริยะหรือความเพียรมีองค์ประกอบ คือ การกระทำนั้นในทางที่ถูกตามเหตุและผลตามหลักความดี มีความแน่วแน่ต่อสิ่งที่จะทำ ไม่ละทิ้งสิ่งที่กำลังทำอยู่ และมีความอดสาหะ อาทิมมีความขยันหมั่นเพียรต่อการดูแลบำรุงพืชผักที่ปลุก เพื่อดูโรคแมลงที่จะมารบกวนพืชผัก ๓) จิตตะ คือความตั้งใจ เป็นการเอาใจใส่ต่องานที่กำลังทำ และทำอย่างกระตือรือร้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ มีความสนใจในสิ่งที่ทำอย่างจริงจัง เอาใจใส่ต่องานที่ทำ มีสมาธิ ขณะที่กระทำสิ่งนั้นมีจิตมุ่งมั่นทำให้มีประสิทธิภาพต่อการกระทำสิ่งนั้นให้ประสบผลสำเร็จ อาทิกการดูแลการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เมื่อมีความแน่วแน่กับสิ่งที่ทำ จิตใจจะไม่เกิดความฟุ้งซ่าน จึงทำให้การเฝ้าระวังปลา ไก่ ไม่ให้เกิดโรคถือว่างานสำเร็จ ๔) วิมังสา คือการไตร่ตรอง เป็น

การใช้ปัญญาที่มีอยู่อย่างเต็มที่ เสาะหาข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด อาทิแสวงหาความรู้การเลี้ยงปลา ความรู้เรื่องการเลี้ยงไก่ เพื่อให้ได้กำลัง ความสามารถในการดูแลปลา การเลี้ยงไก่ ไม่ควรทำงานแบบหยาบ ผิวเฟิน ทำให้งานมีประสิทธิภาพน้อย ทำให้เสียเวลา เสียโอกาส เสียเงินลงทุนในการเลี้ยงครั้งใหม่^{๔๒}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามจะช่วยให้การทำงานหรือปฏิบัติการกิจใด ๆ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ พบกับความสำเร็จ ซึ่งอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และสามารถประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้ ๑) ฉันทะเป็นความพอใจรักใคร่ในสิ่งที่คิดจะทำ กำลังกระทำอยู่ รู้สึกพึงพอใจกับงานนั้น ทำงานนั้นให้เต็มที่ เต็มกำลังสติปัญญา เต็มความสามารถ เต็มเวลา ความฝึกฝนหรือความอยากเป็นความอยากที่เกิดจากฉันทะ เป็นความอยากในทางสุจริตที่ต้องมีการทุ่มเทกำลังกายกำลังใจเพื่อให้สิ่งนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมาย ภายใต้พื้นฐานทางคุณธรรม ไม่ใช่ความอยากทางตัณหา ฉันทะจะช่วยให้งานที่ทำประสบความสำเร็จได้ตามที่ตั้งใจไว้ ๒) วิริยะ เป็นความขยันหมั่นเพียร ที่สำเร็จคือพึงพอใจต่องานที่รับมอบหมายให้ทำ ต้องมีความเพียรพยายามมุ่งมั่น ทุ่มเทร่างกายแรงใจความคิด ต้องไม่ทอดธุระ เป็นเครื่องพุงความพอใจไม่ให้ทอดถอย การปฏิบัติการกระทำไม่มีวันหยุด ซึ่งต้องรู้พื้นฐานของตนเอง มีหลักธรรม คติวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล ๓) จิตตะเป็นความตั้งใจต่อการทำงาน เอาใจใส่มุ่งมั่นทุ่มเทให้กับงานที่ทำ แสวงหาข้อมูลเพื่อที่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อดีต ในอนาคต จิตใจทำหน้าที่รู้สำนึกรู้คิดที่เกิดจากจิตใจเป็นส่วนความรู้ที่ฝังในจิต เพื่อที่จะทำในงานมีภารกิจที่รับมอบหมายให้ประสบความสำเร็จ ๔) วิมังสา เป็นความไตร่ตรอง เป็นเรื่องต้องหมั่นตรวจสอบ มีเหตุผลกับการทำงาน ต้องพยายามใช้ปัญญาก่อนที่จะทำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปตามเป้าหมาย ไม่เกิดปัญหาอุปสรรค เกิดประสิทธิภาพในสิ่งนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

ความสัมพันธ์หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับอิทธิบาท ๔ ที่มุ่งมั่นให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในทางสายกลางมีความพอเพียง มีความรอบรู้ มีความตั้งใจ ปฏิบัติทุกสิ่งเหมาะสมตามอัตภาพของตน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตพบกับความสุขได้ สังคมเราก็จะมีแต่ความสุข เพราะอิทธิบาท ๔ เป็นพุทธธรรมที่เราต้องพอใจในงานที่ทำ มีความเพียรพยายามในการเอาใจใส่ในหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง พิจารณาอย่างรอบคอบงานนั้นจะประสบผลสำเร็จจะช่วยให้ชีวิตพบกับความสุขได้ สังคมเราก็จะมีแต่ความสุข เพราะอิทธิบาท ๔ เป็นพุทธธรรมที่เราต้องพอใจในงานที่ทำ มีความเพียรพยายามในการเอาใจใส่ในหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องพิจารณาอย่างรอบคอบงานนั้นจะประสบผลสำเร็จ

^{๔๒}สัมภาษณ์นางจรรุวรรณ สร้อยทอง, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๓.๓.๘ สังคหวัตถุ ๔ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

การให้ทานเป็นการให้สิ่งของที่ปลูกได้แบ่งปันแก่เพื่อนบ้านและตนเองเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงมีความจำเป็นที่ต้องพูดกับสมาชิกหรือลูกบ้านแต่ละครอบครัวด้วยคำพูดที่ไพเราะพูดตามความเป็นจริง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่บ้าน ช่วยเหลือกัน ทั้งทางวัตถุ ให้กำลังใจกัน ทักทายเยี่ยมเยื่อนถามไถ่ครวัรเรือนเป็นประจำเพื่อให้ทราบปัญหาและหาวิธีทางในการแก้ไขปัญหทั้งส่วนตัวและครัวเรือนโดยมีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกครัวเรือนในหมู่บ้านมีสันติมีความสุขดังนั้นหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนควรศึกษาและนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อความพอเพียง อันจะก่อให้เกิดความสุข^{๔๓}

การกล่าวถ้อยคำด้วยคำไพเราะกับคนทุกคนในหมู่บ้านเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดการเป็นมิตร ของคนในชุมชนการกล่าวถ้อยคำที่อ่อนหวานจะเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน ทำให้การติดต่อสื่อสารในเรื่องต่าง ๆ เป็นไปได้โดยง่ายเกิดความประทับใจเป็นการไม่สร้างศัตรูเป็นพฤติกรรมที่ดีงามในความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมทำให้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ดี เกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดหาเมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูกจัดหาพันธุ์ไม้ผลมาปลูก โดยประสานหน่วยงานเพื่อจัดหาไก่เปิดสุกร และโคมาเลี้ยงจัดหาพันธุ์ปลาปล่อยในสระน้ำสาธารณะครอบรอบปีมีการจับสัตว์น้ำโดยมีการบริจาคเงินติดตามอุปกรณ์ที่นำมาใช้จับสัตว์น้ำของแต่ละคนนำเงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมมาใช้เพื่อสาธารณประโยชน์การให้ทานแก่ผู้ที่ประสบภัย ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติ ปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยความจริงใจ มีเจตนาบริสุทธิ์เพื่อการอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดสันติสุขต้องอาศัยการพัฒนาหลายด้านเพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนได้ง่ายขึ้น การร่วมกิจกรรมการให้เป็นการขจัดความตระหนี่ความโลภในการให้นั้นมีทั้งให้แรงงาน รวมถึงการให้แรงใจ ซึ่งวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามักจัดให้มีการทำบุญให้ทานอยู่เป็นประจำการทำความดีกับทุกคนอย่างสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลังเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลตามแต่ละอาชีพที่แตกต่างกันตามความถนัดที่เคยปฏิบัติต่อกันเช่นไรก็กระทำเช่นนั้นปฏิบัติต่อทุกคนตามสถานะจะทำให้เกิดความช่วยเหลือที่พึ่งพาอาศัยกัน และสามารถนำไปสู่ความสามัคคีของชุมชนได้^{๔๔}

สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นการแบ่งปันของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสข้อความไว้ ๕ ประการ ๑. ทานคือการให้วัตถุทานได้แก่การให้สิ่งของนอกจากกายหรือสิ่งที่หามาได้และธรรมทานเป็นทานที่ให้แนวคิดสติปัญญาแนวทางในการทำงานตามปัญหาทางปัญญาของพื้นฐานปานกลางและปัญญารุ่งเรือง เป็นระดับจิตที่เป็นมรรคผล

^{๔๓} สัมภาษณ์นายอำนาจ ทรงศาศรี, ประชาชนบ้านสะทอน ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์นางเพ็ญสวาท ไทยลา, ประชาชนบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

พระนิพพานทานจัดแบ่งโดยทั่วไปเป็น ๒ ประเภท ๑) ทานที่เป็นบุญพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกุศลได้แก่การถวายสังฆทาน ๒) ทานที่ให้คุณเป็นทานที่ให้แก่ญาติสนิทมิตรสหาย ชุมชนและบุคคลทั่วไป ตลอดจนผู้ตกทุกข์ได้ยากอาทิ ผู้ประสบเหตุแผ่นดินไหว น้ำท่วม และอัคคีภัย ๒. ปิยะ ปิยวาจาการพูดจาไพเราะกับคนทุกคนในหมู่บ้าน เป็นการกระทำเพื่อให้เกิดการเป็นมิตรแนะนำประโยชน์ให้มีความรักใคร่แสดงความจริงใจเพื่อให้เป็นสมาชิกเพื่อเป็นคนดีของชุมชนการให้ปิยวาจาประกอบด้วยทำให้คำพูดที่เป็นความจริงเหมาะสมกับกาลเทศะมีประโยชน์อ่อนโยนไม่พูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบ พูดพอเหมาะพอควรไม่พูดเพ้อเจ้อไม่พูดเรื่องไร้สาระไม่มีประโยชน์พูดเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีไม่กระทบกระเทือนจิตใจผู้อื่น ๓. อตถจริยาคือการทำงานให้เป็นประโยชน์การประพฤติตนช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมบางกรณีขาดแคลนวัตถุทรัพย์สินขาดแคลนกำลังใจบางครั้งขาดแคลนทั้งวัตถุทรัพย์สินและกำลังใจหรือมีทั้งสองอย่างแต่ขาดแคลนแรงงานอตถจริยาจึงเป็นการให้แรงช่วยเหลือกันพระพุทธเจ้าแบ่งอตถจริยาเป็น ๔ ประเภท ๑) อตถจริยาเป็นผู้ที่สร้างประโยชน์ทั้งประโยชน์งานประโยชน์ทานเป็นบุคคลน่าสรรเสริญ ๒) โมฆะบุรุษ ผู้ที่ไม่ทำอะไรเลยไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นบุคคลที่ไม่น่าสรรเสริญควรปรับปรุงตน ๓) อนัตถกัตตจารีบุคคลที่ไม่ประพฤติประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์งาน นอกจากนี้ ยังประพฤตสิ่งชั่วร้ายเลวทรามในสังคมอีกด้วยถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ดีบุคคลประเภทนี้ จะชอบทำเป็นอย่างยิ่ง ๔) สมานัตตตาประพฤติตนให้เสมอดันเสมอปลายเป็นหัวข้อธรรมที่ใช้แก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนความจริงใจตลอดจนบุคคลที่ประพฤติตนตามหน้าที่ที่สมควรเช่นบิดาต้องทำหน้าที่ของพ่อมารดาต้องทำหน้าที่ของแม่ให้สมบูรณ์และบุตรหลานก็ทำหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียนให้โดยมีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขทั้งระดับจุลภาคและมหภาคกล่าวคือ ในระดับครอบครัวตลอดจนระดับประเทศและระดับโลกหลักธรรมนี้เรียกว่าสังคหวัตถุ ๔

๓.๔ สรุปวิถีชีวิตตามหลักพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๔.๑. สภาพบริบทพื้นที่วิจัย

ตำบลขาวเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีผู้เฒ่าเล่าสืบกันมากรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมัยพระเทพราชครองราชย์สมบัติ มีชนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากยโสธรเพื่อหาพื้นที่เลี้ยงช้าง ควาญช้างซื้อควาญทอฟ้า นำช้างมาเลี้ยงในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่คำหมากเว เขตเมืองเสลภูมิ ที่มีต้นขาวเป็นจำนวนมาก เรียกว่า ดงขาว ซึ่งตั้งอยู่ใกล้หนองน้ำ เรียกหนองโนนแท่น ควาญทอฟ้าเห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับเลี้ยงช้างจึงพากันสร้างที่พักอาศัย ต่อมาจึงกลายมาเป็นหมู่บ้านโดยได้ตั้งชื่อตามดงต้นขาว ซึ่งเป็นต้นไม้คล้ายต้นสัก เรียกว่า หมู่บ้านขาว ขึ้นตรงต่อเมืองยโสธร ต่อมามีการตั้งหัวหน้าหมู่บ้านคนแรก คือ ขุนขาวขันธรักษ์ พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๕๖ เมืองเสลภูมิขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์ บ้านขาวซึ่งมีควาญกึ่งฟ้าปกครองและอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองเสลภูมิจึงต้องขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์

ไปด้วย เมื่อความยุ่งยากถึงแก่กรรม มีท้าวพรหมราช ท้าวกิตราข และท้าวศรีมหาพรตปกครอง เป็นหัวหน้าหมู่บ้านตามลำดับ พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบการบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัด และอำเภอ เมืองเสลภูมิและหมู่บ้านต่าง ๆ จึงอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัดร้อยเอ็ดมาจนถึงปัจจุบัน ที่ตั้งของชุมชนตำบลขวาว ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเสลภูมิไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๑๒ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ด ๓๘ กิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับตำบลนาเลิงตำบลกลาง ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ ทิศใต้ติดกับตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ ติดต่อกับตำบลเดิด อำเภอเมืองจังหวัดยโสธร ทิศตะวันตก ติดกับตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๔.๒. สภาพของชุมชนตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑. ภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลขวาว

ชุมชนตำบลขวาวเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้อำเภอเสลภูมิสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนค่อนข้างไปทางสังคมเมืองการคมนาคมสะดวกมีบ้านมีร้านค้าสะดวกมีตลาดนัดทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มน้ำขังมีแม่น้ำยัง กั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธรด้านใต้มีแม่น้ำชี และเป็นแหล่ง แนวแบ่งเขตระหว่างตำบลนาเลิงและตำบลนางามเป็นที่ราบลุ่มดินเป็นดิน พันทรายและดินเหนียวส่วนมากเป็นที่นาที่โปร่ง สภาพพื้นที่ชุมชนตำบลขวาวเป็นเขตอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนามีน้ำเหมาะกับเกษตรกรรมประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก อาชีพรองลงมาคือ กิจการค้าและบริการมีจำนวนหมู่บ้านปัจจุบัน ๑๖ หมู่บ้าน ตำบลขวาวมีประชากรทั้งสิ้น ๙,๒๑๒ คน แยกเป็นชาย ๔,๕๖๑ คน หญิง ๔,๖๕๑ คน มีจำนวนครัวเรือน ๒,๐๑๘ ครัวเรือน สภาพพื้นที่ชุมชนตำบลขวาวมีความเจริญการคมนาคมในการเดินทางสะดวกเทคโนโลยีมีความทันสมัย ความหนาแน่น ๒๓๐ คน ทั้บตารางกิโลเมตร

๒ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตำบลขวาว

การคมนาคมมีถนนแจ้งสนิท รถโดยสารวิ่งผ่านบ้านไผ่มหาสารคามร้อยเอ็ดยโสธร อุบลราชธานี เป็นถนนลาดยางวิ่งผ่านบ้านโนนยางและถนนสายเสลภูมิบ้านโนนสะอาดอำเภอ อาจสามารถวิ่งผ่านเขตเทศบาลมีถนนลาดยางเชื่อมต่อไปยังเทศบาลที่เป็นศูนย์กลางตำบลตามหมู่บ้านที่ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลาดยางเชื่อมต่อไปยังแต่ละหมู่บ้าน มีบางหมู่บ้าน เป็นถนนลูกรัง มีไฟฟ้าและประปา ครบทุกครัวเรือน สภาพเศรษฐกิจตำบลขวาวพื้นที่ส่วนมากใช้ปลูกข้าว สืบค้นจากเทศบาลขวาวปลูกข้าวประมาณ ๒๑,๔๐๑ ไร่ชุมชนเทศบาลจัดเก็บภาษีมีดังนี้ ๑ ร้านค้า ๖๔ แห่ง ๒ ร้านเสริมสวย ๘ แห่ง ๓ ร้านเชื่อมโลหะ ซ่อมรถ ๑๖ แห่ง ๔ ปั่นน้ำมันหยอดเหรียญ ๖ แห่ง ๕ ร้านอาหาร ๒๒ แห่ง ๖ โรงสี ๑๓ แห่ง ๗ หล่อเสาปูน ขายวัสดุก่อสร้าง ๒ แห่ง ๘ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ๕ แห่ง ๙ บ้านรับซื้อของเก่า ๒ แห่ง ๑๐ คลินิก ๓ แห่ง ๑๑ วิทยุชุมชน ๑ แห่ง ๑๒ ร้านรับซื้อข้าว ๕ แห่ง ๑๓ บริการล้างรถ ๑ แห่ง ๑๔ บริการบ้านเช่า ๓ แห่ง ๑๕ บริการถ่ายเอกสาร ๑ แห่ง ๑๖ ผลิต

น้ำดิบตุน้ำหยอดเหรียญ ๓ แผ่นข้อมูลจำเป็นพื้นฐานระดับครอบครัวจากฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนตำบลขามมีรายได้เฉลี่ย ๓๒,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี กลุ่มคนชุมชนตำบลขามสังคมอาศัยอยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันวิถีชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึงกันมีความเอื้ออาทรต่อกันผูกพันฉันพี่น้องผูกพันกับศาสนาพุทธยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจประกอบพิธีกรรมตามประเพณีคนอีสานได้ชีวิตเรียบง่ายอยู่อย่างง่ายใช้เท่าที่มีทำมาหากินอาหารกลางการกินตามธรรมชาติน้ำเฒ่าตามป่าหิมตฤทุทำนาทำอาชีพเสริมเช่นเลี้ยงปลาเลี้ยงไก่จกสาน ทางเดินร่นต่อสู้ชีวิตท่ามกลางความเสี่ยง จากธรรมชาติจึงต้องเป็นคนขยันอดทนต่อความยากลำบากเป็นคนมีน้ำใจ คนแปลกหน้าเดินทางผ่านจะเชิญกินข้าวด้วยกันสืบทอดมาแต่โบราณ

๓.๔.๓ สรุป หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขาม

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านตำบลขามอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังนี้

๑ สรุป หลักมัชฌิมาปฏิปทากับการชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้สรุปผู้วิจัยสรุปได้ว่าทางสายกลางคือการปฏิบัติที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง การปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดหรือการปฏิบัติที่ไม่หย่อนเกินไปมีการปฏิบัติให้เป็นไปแบบกลางกลาง ประนีประนอมทางสายกลางในการใช้ชีวิตประจำวันคือการระวังสำรวมกาย ใจไม่ประมาทตั้งใจตั้งมั่นเป็นกลางใคร่ครวญทุกสิ่งให้รอบครอบใช้เหตุผลใช้สติปัญญาไม่ยึดมั่นอะไรเกินจริงปล่อยวางให้เป็นปกติเป็นทางปฏิบัติที่ไม่สุดโต่งเน้นการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาเพื่อให้เป็นความสมดุลเหมาะสมความเสมอความพอดีสอดคล้องกับข้อปฏิบัติปลีกย่อย ๆ ด้านการกิน กินอย่างพิจารณาไม่แพงเกินไปประหยัดกินของไม่ดีของเสียของหมดอายุการนอนที่ไม่มากเกินไป เสียงานเสียการด้านการใช้จ่ายเก็บออมทรัพย์ ไม่มีน้อยแต่ใช้มากพิจารณาความเหมาะสม

๒ สรุป หลักสัปปริสธรรม ๗ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ความมีเหตุผลเศรษฐกิจพอเพียงใช้พุทธธรรมเป็นผู้รู้จักเหตุเป็นผู้รู้จักผลความพอประมาณเศรษฐกิจพอเพียงใช้หลักพุทธธรรมเป็นผู้รู้จักประมาณเป็นผู้รู้จักตนการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเศรษฐกิจพอเพียงใช้หลักพุทธธรรมเป็นผู้รู้จักการเป็นผู้รู้จักชุมชนเป็นผู้รู้จัก หลักพุทธธรรมสัปปริสธรรมประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ความพอประมาณคือความพอดีไม่มากหรือน้อยเกินไปความมีเหตุผลคือการพิจารณาในเรื่องที่ต้องตัดสินใจมีสติรอบคอบการมีภูมิคุ้มกันคือการรู้จักตนเองเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ จะเห็นว่า ๑) คุณสมบัติของความมีเหตุผลตรงหลักธรรมเรื่องการรู้จักเหตุการณั้รู้จักผลการมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตย่อมสามารถหาต้นตอของปัญหาและแก้ไขได้ ๒) ข้อความของความพอประมาณจะสอดคล้องกับความรู้จักประมาณการรู้จักตนเอง การรู้จักกาลเวลา

อันเหมาะสม ๓) การมีภูมิคุ้มกันในตนเองสอดคล้องกับการรู้จักตนเองถึงความรู้ความสามารถและการรู้จักกาลเทศะ

๓ สรุป ทัศนคติที่มีกตัญญู กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

๑) การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ ใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดสร้างสรรค์รู้จักคิด รู้ทำ รู้ดำเนินงานด้านเศรษฐกิจประกอบอาชีพให้ได้ผล ๒) การเก็บรักษาเงินไม่ให้เงินรั่วไหลเก็บเล็กผสมน้อยพยายามเก็บหอมรอมริบเพื่อเก็บรักษาเงินเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้สุขภาพกาย สุขกายสุขใจรู้คุณค่าของเงินทุกบาททุกสตางค์ที่หามาได้ ๓) การมีเพื่อนเป็นคนดีมีน้ำใจให้คำแนะนำไม่เกรงใจ เคียงข้างเวลาที่ทุกข์ไม่หนีหนีไม่เอาความลับไปเล่าต่อจริงใจกับเพื่อนไม่โกหก มองเพื่อนตามจริง ๔) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงก่อนใช้คิดให้ดีเพื่อให้เงิน เมื่อใช้เงินให้คุ้มค่าพร้อมเงินเอาไว้มากินลูกกินหลานตอบแทนอุปถัมภ์ต่อพ่อแม่ยามแก่เฒ่า

๔ สรุป มรรคมืองค์แปด กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

มรรคมืองค์ ๘ เป็นทางสายกลางเป็นทางที่ควรนำไปใช้ควบคู่กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชีวิตมีความสุข

ข้อที่ ๑ การกำหนดเป้าหมายด้วยความคิดคิดว่าถูกต้องที่สุดสัมมาทิฐิปฏิบัติตามปฏิบัติตนเหมาะสมตามความเป็นจริงการดำเนินชีวิตตามแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นแต่ละคนหรือแต่ละครัวเรือนมีความเห็นที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในตัวเอง

ข้อที่ ๒ การคิดพิจารณาแต่ในทางดีงามสัมมาสังกัปปะที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่ที่ทำความดีจะสรรเสริญ ตั้งการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ซื่อตรงสุจริตเที่ยงธรรมไม่เบียดเบียนไม่เอารัดเอาเปรียบประกอบต้องมีความเพียรมีสติใช้สติและปัญญาในการดำเนินชีวิตปฏิบัติตามทางสายกลางที่เน้นตามพอเพียงความพอประมาณความไม่ประมาทเสริมสร้างภูมิคุ้มกันใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ข้อ ๓ การพูดจาไพเราะหรือเจรจาชอบสัมมาวาจาจากการพูดจาต้องสุภาพพูดแต่สิ่งที่สร้างสรรค์ดีงามไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระพูดสิ่งที่จริงพูดด้วยวาจาอ่อนหวานพูดด้วยความเมตตากรุณาพูดให้มีจุดหมายไม่พูดดูหมิ่นพูดและ ไม่พูดด้วยความเขาไม่พูดวาจาปิดเบียนให้เข้าใจผิดไม่พูดเท็จพูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบไม่พูดเพื่อเจ้าสัมมาวาจาที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การใช้วาจาในทางที่ถูกต้องชอบธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ข้อที่ ๔ การมีความประพฤติดีงามอยู่ในทำนองคลองธรรม สัมมากัมมันตะทำงานถูกต้องงานที่ทำเป็นไปตามระเบียบแบบแผนไม่ก่อกรรมชั่วสัมมากัมมันตะที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นคือความเมตตาความไม่โลภเห็นแก่ตัวความเป็นผู้ไม่มาก ๆ

ในการทำให้ไม่หว่าดระแวงภัยอันเกิดจากการข่มเหงเบียดเบียนซึ่งกันและกันทำให้มนุษย์ได้รับความสุขในการอยู่ร่วมกันสังคมสงบสุข

ข้อที่ ๕ การเลี้ยงชีพชอบเป็นการทำมาหากินด้วยอาชีพสุจริตสัมมาอาชีพะไม่คิดโกงไม่คิดโกงผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสัตว์ เว้นมีจนาชีพคือการเลี้ยงชีพสุจริตมีสติเน้นความสุขแบบพอเพียงในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องด้วยอาชีพที่ดีที่สุดการดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องเช่นกลางวันมีอาชีพที่ดีมากแต่ตกกลางคืนไปเล่นอบายมุข

ข้อที่ ๖ ความอดุสาหะ พยายามมีความอดทนต่อการปฏิบัติงานสัมมาวายามะ ความเพียรพยายามทำในสิ่งที่ถูกต้องได้แก่ความเพียรพยายามระมัดระวังมิให้ทำความชั่วเพียรพยายามละความชั่วที่เกิดขึ้นในตนเพียรพยายามทำความดีให้เกิดขึ้นสัมมาวายามะที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่กับการดำรงชีวิต ตามหลักสัมมาวายามะคือเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหรือหน้าที่ในชีวิตประจำวันในทางที่ถูกต้องชอบธรรมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อตนและผู้อื่น

ข้อที่ ๗ การมีสติ มีสติอยู่ตลอดเวลาไม่ทำจิตให้เลื่อนลอยดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติคือการมีสติชอบสมาสติเป็นการระลึกรู้ถูกต้องมีสติคอยควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันไม่เผลอไม่เลินเล่อการมีสติรักษาใจตนเองอยู่ได้ทุกสถานการณ์เพื่อให้การกระทำหน้าที่บรรลุปาหมายสมาสติที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การดำรงชีวิตด้วยการมีสติ ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้จิตหวั่นไหวต่อโลกกระทำทั้งการได้ลาภการได้ยศการได้รับสรรเสริญและการได้สุข

ข้อที่ ๘ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นสมาสมาธิสงบสงัดจากกิเลสนิวรณ์อยู่เป็นปกติตั้งจิตให้แน่วแน้อยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งไม่ฟุ้งซ่านเพื่องามันกระทำความดีการตั้งจิตให้ถูกต้องมีจิตจดจ่อกับจิตที่อ่านตนทำไม่คิดเรื่องอื่น สมาสมาธิที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การดำรงชีวิตโดยใช้สมาธิขั้นต้นจนสมาธิซึ่งสามารถใช้ได้ผลดีในการปฏิบัติภารกิจในชีวิตประจำวันพิจารณารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของจิตและชีวิตรู้ถึงการดำเนินชีวิตตามความจริงของธรรมชาติ

๕ สรุป หิริ โอตตปัปะ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

การใช้หลักธรรมหิริโอตตปัปะในการประยุกต์ใช้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพราะว่าหิริ คือ ความละอายแก่ใจละอายใจต่อการทำความชั่วความผิดร้ายต่อการประพฤติทุจริตละอายแก่ใจในการทำบาปละอายแก่ใจที่จะคิดพูดกระทำความชั่วทั้งปวงหิริเกิดขึ้นจากครอบครัวเพราะเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูลูกหลานและสั่งสอนไปพร้อมกันห้ามมิให้ลูกหลานกระทำความชั่วหรือสิ่งไม่ดีส่วนที่ง่ายเริ่มจากการปฏิบัติตามศีล ๕ บุคคลที่ทำผิดศีลธรรมผิดครรลองคลองธรรมผิดจารีตประเพณีผิดกฎหมายเพราะเป็นโทษของกิเลสคือความหลงความโลภความโกรธไม่มีความ ละอายต่อบาปเกรงกลัวต่อบาปประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านำความเจริญมาสู่ตนเองจึงควรใช้หิริโอตตปัปะมาใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

๖ สรุป ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางให้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหากินชีพในการสร้างฐานะและการเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามจำเป็นนอกจากเป็นที่พึ่งแห่งตนแล้วจะต้องเป็นที่พึ่งของบุคคลอื่นด้วยนอกจากกระตือรือร้นแล้วยังมุ่งเน้นให้การพัฒนาประเทศชาติให้พึ่งตนเองในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงการพึ่งตนเองอีกระดับคือชุมชนพึ่งตนเองพิจารณาได้จากเป็นชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเองและมีจิตใจที่พร้อมที่จะเรียนรู้ไปตลอดชีวิตใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตัวเองอีกครั้งเป็นชุมชนรู้จักคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระไม่พึ่งข้อมูลความเห็น ทำมาหากินแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยการพึ่งตนเองพึ่งพาอาศัยกันพึ่งพาอาศัยธรรมชาติพื้นฟูธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ซึ่งจะสามารถอยู่ได้และมีกินตลอดชีวิตการหาเงินรู้จักเก็บเงินไว้ใช้จ่ายไม่สุรุ่ยสุร่ายไม่ฟุ้งเฟ้อดำรงชีวิตด้วยความพอดี

๗ สรุป อิทธิบาท ๔ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามจะช่วยให้การทำงานหรือปฏิบัติภารกิจใด ๆ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ พอกับความสำเร็จ ซึ่งอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และสามารถประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ความสัมพันธ์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงและอิทธิบาท ๔ ที่มุ่งมั่น ให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในทางสายกลางมีความพอเพียงมีความรอบรู้มีความตั้งใจปฏิบัติทุกสิ่งเหมาะสมตามอัตภาพ ความมุนานะสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตพบกับความสุขได้สังคมเราก็จะมีแต่ความสุขเพราะอิทธิบาทเป็นพุทธธรรมที่เราต้องมีความเพียรพยายามในการเอาใจใส่ในหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องพิจารณาอย่างรอบคอบงานนั้นจะประสบผลสำเร็จ

๘ สรุป สังคหะวัตถุ ๔ กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สังคหะวัตถุ ๔ เป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นการแบ่งปันของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสข้อความไว้ ๕ ประการ ได้แก่

๑) ทาน คือ การให้วัตถุทาน ได้แก่การให้สิ่งของนอกจากกายหรือสิ่งที่หามาได้และธรรมทานเป็นทานที่ให้แนวคิดสติปัญญาแนวทางในการทำงานตามปัญหาทางปัญญาของพื้นฐานปานกลางและปัญญาขั้นสูง เป็นระดับจิตที่เป็นมรรคผล

๒) ปิยวาจา การพูดวาจาไพเราะกับคนทุกคนในหมู่บ้าน ไม่พูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบ พูดพอเหมาะพอควรไม่พูดเพ้อเจ้อไม่พูดเรื่องไร้สาระไม่มีประโยชน์พูดเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีไม่กระทบกระเทือนจิตใจผู้อื่น

๓) อตถจริยา คือ การทำงานให้เป็นประโยชน์การประพฤติตนช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

๔) สมานัตตตา ประพฤติตนให้เสมอต้นเสมอปลายเป็นหัวข้อธรรมที่ใช้แก้ปัญหาในเรื่อง

การขาดแคลนความจริงใจตลอดจนบุคคลที่ประพฤติตนตามหน้าที่ที่สมควรเช่นบิดาต้องทำหน้าที่ของพ่อมารดาต้องทำหน้าที่ของแม่ให้สมบูรณ์

แนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม ได้มุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรม ไม่ว่าจะเป็นความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น ทั้งดีและไม่ดี เราก็สามารถปฏิบัติตนอยู่ได้ด้วยตนเอง และการพึ่งพาตนเองตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรมี ดังนี้ การพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ ดำเนินชีวิตปฏิบัติจิตทางพระพุทธศาสนา ทำตนให้เป็นที่พึ่งของคนอื่น มีจิตสำนึกที่ดีพร้อมกับปฏิบัติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปประธรรม เป็นวินัยในการดำเนินชีวิต ไม่นิยมเอียงตามกระแสบริโภคนิยมและโฆษณาตามสื่อสร้างสรรค์ ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทรประนีประนอม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานคนความรู้และทรัพยากรใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า ยึดหลักการของการยั่งยืน พัฒนาศักยภาพของคนท้องถิ่นชุมชน ค้นหาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดบนฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น อาทิ การเลี้ยงโคเนื้อ โคนม การปลูกต้นไม้ พืชเศรษฐกิจ ปลูกยางพารา การลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการ ไม่เน้นเงินลงทุนจากต่างชาติ โดยใช้ทุนและฐานทรัพยากรภายในประเทศ การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ มุ่งลดรายจ่ายเป็นสำคัญ ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ มีข้าวปลาผักผลไม้ในท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ นำแนวทางปฏิบัติโดยใช้เกษตรอินทรีย์วิถีชีวิตชุมชนเพื่อเกษตรอินทรีย์วิถีชีวิตพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติเป็นรูปประธรรม เพื่อให้ขยายตัวในพื้นที่ของชุมชนให้ทั่วประเทศ พยายามเพิ่มรายได้และดำรงชีวิตอย่างง่าย การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี ต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน เลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาจากภูมิปัญญาของเราเอง อาทิ สมุนไพรป้องกันไข้หวัดนก การพึ่งพาตนเองด้านสังคม เสริมสร้างให้แต่ละชุมชนร่วมมือกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การพัฒนาเชื่อมโยงการเป็นเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง อาทิ ผลิตน้ำปลาให้พอบริโภคในชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด ให้พอบริโภคในชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงชุมชนหนึ่งใน ชุมชนหนึ่งในเรื่องอุปโภคบริโภค

หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเศรษฐกิจพอเพียง พุทธธรรมคือธรรมะของพระพุทธเจ้า ธรรมะที่มีอยู่เดิม มีมาก่อนพระพุทธเจ้า แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักของพุทธธรรมเป็นความจริงที่ดำรงตนอยู่ตามธรรมดาของมันเป็นกลาง ๆ ตามธรรมชาติ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ จึงนำความจริงมาเปิดเผย เป็นธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย ผู้เข้าใจธรรมที่เป็นกลาง จะมองเห็นความจริงอย่างกว้าง ๆ ทรศณะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระ หลุดพ้นทางจิต หลุดพ้นจากกิเลสความทุกข์ กลายเป็นจิตปลอดโปร่งเป็นสุขด้วยปัญญา หลักธรรมทางพุทธศาสตร์ คือหลักการไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ การละความชั่วเป็นการปฏิบัติตามข้อห้าม อาทิ ข้อห้ามทางกาย ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ข้อ

ห้ามทางวาจา ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดบิดเบือน ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ข้อห้ามทางใจ ไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น จิตไม่คิดพยาบาท ไม่เห็นผิด นอกจากนี้ไม่ดื่มสุราของมึนเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่ดูการละเล่น ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร และไม่เกียจคร้านการทำงาน อีกทั้งไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ การทำความดีให้ถึงพร้อม มีเบญจธรรม เมตตา กรุณา อาชีวะ กามสังวร สังขะ สติสัมปชัญญะ มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ มีพละ ๔ คือ กำลังปัญญา วิริยะ กำลังสุจริต สังคหะ พละ มีคารวะ มีกตัญญู กตเวที มีมงคล มีวินัย มีการงานที่ไม่มีโทษ มีความไม่ประมาทในธรรม การทำจิตให้บริสุทธิ์ มีไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มีการรักษาศีล มีบุญกิริยวัตถุ มีการฝึกสมาธิ มีการฝึกสมณะวิปัสสนา

หลักพุทธธรรม ที่สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงมี เบญจขันธ์ อริยสัจ ๔ โยโสสมมนสิการ เศรษฐกิจพอเพียงมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สอนในเรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพราะความไม่รู้จักพอเพียง เนื่องด้วยการกู้เงินต่างประเทศ นั่นคือการไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไม่รู้จักพอ ตามมียินดีตามได้ คือไม่รู้จักสันโดษ ไม่รู้จักพอดี คือ ไม่เดินตามทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงมีทิวฏฐัมมิกัตถะ หรือหัวใจเศรษฐกิจพอ อู อา กะ สะ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ยึดหลักสัปปุริสธรรม ๗ คือการปฏิบัติตนให้เป็นคนมีคุณสมบัติที่ดีหาทางแก้ทุกข์ ในการดำเนินชีวิต โดยปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดมี หิริโอตตัปปะ คือการละอายเกรงกลัวต่อบาป ใช้อธิบาท ๔ เป็นการมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ ทำงานตามสังฆวัตถุ ๔ โดยยึดเหนี่ยวประสานใจคนนำหลักโศกวิภาษมาจัดสรรทรัพยากร ใช้จ่าย เป็นผู้มีฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือน พรหมวิหาร ๔ ที่เป็นหลักธรรมของผู้ใจเมตตา กรุณา ใช้จ่ายทรัพยากรแบบมีความสุข โภคิสุขอันเป็นสุขของคฤหัสถ์ เรียกว่า คิหิสุข โภคะอาทิยะ มีทรัพย์สินนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่หล่อหลอมมาจากความเป็นจริงแห่งธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจต่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้เข้าใจกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือเป็นที่พึ่ง สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่พึ่ง เมื่อเข้าใจดีแล้ว และนำไปปฏิบัติจนเกิดผล จนพบความเป็นจริงแห่งชีวิต ต่อสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต คืออะไร เมื่อนั้นก็จะได้เข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายที่แสดงให้เข้าถึงความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพุทธศาสนานั่นเอง

๓.๕ บทสัมภาษณ์ การใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเป็นรายบุคคลแล้วนำข้อมูลมาประมวล ข้อความได้ดังนี้

๓.๕.๑ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ความหมายว่า พอทำได้โดยทำงานด้วยตนเองให้พออยู่พอกิน เหลือมีผู้มาซื้อก็ขาย ทำไร่ ทำนา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยง

วัว ปลูกไม้ผลไม้ประดับตามสภาพแต่ละครัวเรือน อยู่อย่างพอเพียงไม่ดิ้นรน ทำมาหากินเท่าที่มี ประหยัดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือนไม่ฟุ้งเฟ้อ พยายามเก็บเงินอยู่แบบสมถะ มีกินมีใช้ มีเท่าไรก็เอาเท่านั้น ใช้เท่าที่จำเป็น เว้นอบายมุข นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ

๓.๕.๒ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง การประยุกต์ใช้ได้กับทุกอาชีพ เกษตรกรรม ค้าขาย ธุรกิจ รับจ้าง ข้าราชการพลเรือน ทหารตำรวจ ข้าราชการครูพนักงาน บริษัท รัฐวิสาหกิจ ร้านค้า บริษัททุกประเภททุกส่วนขององค์กรทั้งเอกชนและรัฐ ขนาดเล็กกลางใหญ่สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้กับทุกอาชีพ

๓.๕.๓ ลักษณะของผู้ปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวลการตอบสัมภาษณ์ว่ามีลักษณะสมถะ ชีวิตมีความสุข สันโดษ ประหยัดอดออม ใช้จ่ายพอเพียงกับรายได้ มัธยัสถ์ อยู่ดีกินดี มีความสุขสบายตามอัตภาพ ครอบครัว หมู่บ้านมีความสุข ไม่ติดหนี้ ฟุ้งตนเอง ซื่อตรงไม่ฟุ้งเฟ้อ มัคน้อย รู้จักประมาณตนอยู่บ้าน ทำสิ่งของใช้เอง รู้จักการอยู่ การกิน พิจารณาความจำเป็นในการซื้อสิ่งของคุ้มค่ามีประโยชน์

๓.๕.๔ การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวลการตอบสัมภาษณ์ มีจำนวนน้อยคนที่เข้าใจหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ ส่วนมากเป็นการปฏิบัติเพื่อให้มีอยู่มีกิน ลดรายจ่าย ประหยัด อดออม แต่การกระทำดังกล่าวสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง เข้าศึกษาอบรมศึกษาจากเอกสาร ไปศึกษาดูงานต่างจังหวัด แล้วมาทดลองทำ ทำบุญอินทรีย น้ำชีวภาพเพื่อการประหยัด ผลผลิตที่ได้จากการกระทำ แบ่งปันเพื่อนบ้าน เหลือไว้ขาย ถ่ายทอดความรู้แก่กันถือหลักความอยู่ดีกินดี มีความสุข นำความรู้ที่ได้ศึกษามาประยุกต์ใช้กับสภาพพื้นที่ตัวเอง ใช้พื้นที่นาของตนเองเป็นหลัก ปลูกโรงนาเอาไว้ทำกิจกรรม ล้อมรั้วบริเวณที่อยู่เฉพาะ ปราชญ์ชาวบ้านชุดบ่อเลี้ยงปลาเอามูลสัตว์ไปเลี้ยงปลา เมื่อมีงานประเพณีจึงกลับเข้าหมู่บ้านมาร่วมทำบุญที่วัด อันเป็นวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๕.๕ หลักพุทธธรรมปฏิบัติควบคู่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวลการตอบสัมภาษณ์ได้ว่า มีศีลห้า และการสันโดษจำนวนมาก ไม่ทำร้ายสัตว์และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ดื่มสุรา ไม่ลักทรัพย์ ฆิณลูกเมียคนอื่น การพูดโกหก พอใจในสิ่งที่ตนหาได้แต่ละครัวเรือน นิยมอยู่ในที่นาของตนเอง มุ่งมั่นในการทำกิจกรรมของตน ยึดอธิปไตย ๔ รักและพอใจในงานของตน ขยัน หมั่นเพียร เอาใจใส่ มุ่งมั่นต่อการหารายได้ สร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนบ้านใกล้เคียง พูดคุยด้วยวาจาที่ไพเราะฝากของกินของใช้ให้กันสม่ำเสมอ จัดเข้ากับสังคหวัตถุ ๔ รู้จักตน การทำงานแต่ละอย่าง รู้จักเวลาที่เหมาะสม การคบคนในหมู่บ้าน สร้างอริยาศัยที่ดีต่อกัน ร่วมชุมชนประกอบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ซึ่งพิจารณาแล้วเข้ากับหลักปฐิสธรรม ๗ นอกจากนี้ มีน้ำใจแบ่งปันพันธุ์พืชแก่บุคคลอื่น ขายลูกเปิดลูกไก่ให้แก่กันเพื่อเอาไปเลี้ยงเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ดีใจที่ฐานะทางการเงินดีขึ้น เข้ากับ

หลักพุทธศาสนาคือ พรหมวิหาร ๔ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นพุทธธรรมที่สามารถปฏิบัติได้พร้อมเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๕.๖ หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน การสัมภาษณ์ส่วนมากตอบคือล้า กับตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ซึ่งตรงกับเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งตนเอง พอใจในทรัพย์สินตนเอง ใช้ให้เกิดประโยชน์ ปฏิบัติตนเป็นคนดีโดยยึดตามหลักสัพพริสธรรม ๗ ขยันหาทรัพย์ คบเพื่อนที่ดี รักษาทรัพย์ อยู่อย่างง่าย (อุ อา กะ สะ) รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ ตามหลัก โภคอาทิยะ ๕ แบ่งทรัพย์เป็นส่วนตามหลัก โภคาวิภาค ๔ จากการพิจารณาพบว่าหัวข้อหลักธรรมของปราชญ์ชาวบ้านยังไม่มี ความซาบซึ้งดีพอ แต่ละหลักธรรม แต่มีความเข้าใจในการปฏิบัติเป็นบางข้อของหลักธรรมนั้น ๆ เช่น ไม่เข้าใจพรหมวิหาร ๔ แต่เข้าใจเมตตา กรุณา อันเป็นส่วนหนึ่งผู้วิจัยจึงได้สรุปและถือว่าปราชญ์ชาวบ้านมีความเข้าใจ ในมูทิตาและอุเบกขาด้วย เพราะได้มีการนำไปปฏิบัติ

๓.๕.๗ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑. สันโดษ ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ยึดหลักทำงานด้วยตนเอง สมถะ อยู่แบบประเมินตน ไม่สังคัมมากเกินไปใช้จ่ายแบบประหยัด ดูแลครอบครัวตัวเอง ไม่หลงอบายมุข ยาเสพติด มักน้อย ทำน้อย ไปตามกำลัง คิดวางแผนก่อนทำ ประมาณการใช้กำลัง งบประมาณ สติปัญญา ยินดีตามที่มีอยู่ ยินดีตามกำลังกาย ยินดีตามกำลังทรัพย์ และสติปัญญาของตนเอง ยินดีที่มีสิ่งของตามความเหมาะสมกับตน สิ่งใดที่เรามีอยู่ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้น ถ้าไม่พอใจจะมีความสุข ยินดีตามกำลังของตน ยินดีตามสมควร หากผู้ใดขาดสันโดษย่อมก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น มีความอยากได้อยู่ตลอด เกินประมาณเหมือนว่าเมื่อตายจะนำสิ่งนั้นไปด้วย

๒. มัตตัญญูตา ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ความพอประมาณ ความพอมิ่ สรุปการสัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านได้ว่า การใช้มัตตัญญูตา กับเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้องประเมินตน ไม่ทำมากจนเกินไป ทำตามสมควร แม้แต่การใช้ก็พอประมาณ ไม่ต้องมีมากมายอยู่อย่างรู้ตัว ปลุกพืชผักไม่ต้องมาก ไม่ใช่เงินลงทุนเกินกำลัง ไม่กู้เงิน ใช้จ่ายร่างกาย การอยู่การใช้จ่ายพิจารณาตนเองเสมอ ประมาณตน ประมาณการใช้จ่ายพิจารณาตามรายวัน วางแผนล่วงหน้าตามกำลังร่างกาย ประมาณการเงินให้ใช้จ่ายอยู่ได้ อยู่แบบสมถะและเรียบง่าย

๓. อัตตัญญูตา ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง การรู้จักตนรู้ถึงสถานะ ภาวะ เพศ สติปัญญา กำลังความรู้ ความสามารถ การมีคุณธรรม โดยพิจารณาตนเอง ให้วิถีชีวิตพอเลี้ยงตนได้ พิจารณาเศรษฐกิจของตนขายปลา ขายไก่ ขายเป็ด ให้พออยู่ได้ ไม่ต้องกู้เงิน ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนเป็นหลัก ปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ให้ตนอยู่ในชุมชนได้ ควบคุมการใช้จ่าย ทำงานตามกำลัง ประเมิน

กิจการตามเหตุผล ประเมินทุนทรัพย์ ประเมินความคุ้มค่าของงาน รู้ตนอยู่เสมอ มีสติ ทำให้ไม่จ่ายเกินฐานะของตน

บทที่ ๔

วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ เน้นการผลิตและการบริโภคแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก ไม่ได้เน้นทำกำไรสุทธิหรือความร่ำรวยเป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นการออกในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้กับสังคมไทย เศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นพัฒนาคนในชุมชนให้มีความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง เหลือจึงจะแปรรูปเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นความสร้างอาชีพเสริมทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย เป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ประชาชนมีกินมีใช้อย่างพอเพียง แต่ความต้องการไม่ทำให้ตนและคนอื่นเดือดร้อน ซึ่งต้องปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๑ วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน

แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาดและเป็นรูปธรรม จริยธรรมตามหลักการเดินสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาในระดับโลกียธรรม การเดินสายกลางคือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไปเพราะเป็นความรู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อเพื่อยุ่งเฟ้อ เน้นการลดละเลิกอบายมุขด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม ละเว้นความชั่วกระทำแต่ความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของวิถีชีวิตของชาวพุทธ การปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตของหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

๑) ยึดความประหยัด คือ การรู้จักเก็บออมถนอมให้ทรัพย์สิน ใช้สิ่งของให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ไม่ฟุ้งเฟ้อเพื่อยุ่งเฟ้อ ผู้ที่มีความประหยัดมักเป็นผู้ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย การปฏิบัติและอดออมจะเป็นหลักในการสร้างฐานะให้มั่นคง เป็นคนรู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์สิน เป็นคนที่ทำมาหากิน รู้จักประเมินฐานะทางการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมทรัพย์สิน ใช้สิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่ายอยู่เสมอ การประหยัดอดออมเป็นหนทางสู่รากฐานแห่งความสำเร็จ การรู้จักคุณค่าของสิ่งของ ใช้สิ่งของอย่างมีประสิทธิภาพเป็นแนวทางประหยัดที่ดีต่อตนเอง ยังดีต่อส่วนรวม การปฏิบัติใช้เป็นหลักสร้างความสุข ควรยึดหลักรู้จักพอคือความสุขที่แท้จริง เพราะต้องการอยากได้ของใหม่ มือถือใหม่ รถคันใหม่ ไปท่องเที่ยวต่างประเทศใหม่อีกครั้ง สิ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์ของ

ความอยาก ควรต้องรู้จักพอเพียงเพื่อประหยัดเงิน นำเงินไปต่อยอดให้กองงามเพื่อสร้างอนาคต หากทุกคนช่วยกันประหยัด ทำทุกคนทุกครอบครัว โลกนี้จะน่าอยู่เพราะทุกคนไม่มีใครเดือดร้อน ต้องลักขโมยปล้นจี้ทำให้คนอื่นเดือดร้อน และการประหยัดจะเป็นหลักประกันของครอบครัว มีเงินเหลือเก็บมากขึ้น นำเงินที่เหลือเก็บไปลงทุนยิ่งเป็นผลดีต่อครอบครัว เพราะมีเงินเก็บไว้ใช้ยามฉุกเฉินมากขึ้น เวลาเกิดปัญหาอุปสรรค ชีวิตสามารถนำเงินส่วนนี้มาจุนเจือเพื่อให้ผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยากลำบาก การปฏิบัติดังกล่าวเป็นดังพระราชดำรัสว่า “ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดในทางที่ถูกต้อง”

๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริตแม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีวิตก็ตาม ดังพระราชดำรัสว่า “ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพของตนเป็นหลักสำคัญ” การประกอบอาชีพด้วยความสุจริต รักในอาชีพที่ทำอยู่ ทำด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ทำสิ่งปลอมปนมาใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งความซื่อสัตย์หมายถึงการยับยั้งชั่งใจในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง รู้จักควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเอง หากคนในสังคมขาดคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ สังคมจะวุ่นวายไม่สงบ คนจะเอารัดเอาเปรียบกันและเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอย่างอื่นตามมาอีกมากมาย ดังนั้น การประกอบอาชีพจึงต้องทำงานเป็นสิ่งที่เราต้องทำ ทำให้เรามีรายได้ที่จะนำมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต งานที่ต้องเป็นงานที่สุจริตและไม่ผิดกฎหมาย การประกอบอาชีพคนแต่ละคนจะมีอาชีพที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดเป็นความสามารถของแต่ละบุคคล มีการประกอบอาชีพแตกต่างกัน เป็นชาวนา ชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง ค้าขาย อาชีพบริการ พนักงานบริษัท รับราชการ อาชีพหัตถกรรม อาชีพอุตสาหกรรม การประกอบอาชีพเพื่อมีรายได้มาใช้จ่าย สิ่งของที่จำเป็นตามปัจจัย ๔ ทำให้คนในครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดี การทำงานทุกอาชีพอย่างสุจริตซื่อสัตย์ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ทุกคนทำตามหน้าที่อาชีพของตนให้ดีที่สุด รู้จักช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน นำไปสู่ความสงบสุขและทำให้ชุมชน ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าขายแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง เป็นการแก่งแย่งผลประโยชน์ที่รุนแรงและไม่ถูกต้อง เกิดขึ้นจากความทะเยอทะยานมากเกินไปใฝ่สูง คิดว่ามีเงินแล้วมีอำนาจ ความอยากที่ไม่มีความพอดี คิดถึงผลประโยชน์เฉพาะตน ต้องการให้ตนนั้นมีความยิ่งใหญ่ มีความคิดเพียงได้กำไรมาก หาเงินได้มาก เข้าใจว่าหาเงินมากเท่าไรก็มีความสุข นับถือกันมีเงินเป็นเรื่องใหญ่จึงต้องหาวิธีที่จะหาเงินเพื่อให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่ได้สนใจด้านจิตใจ แม้การหาเงินเพิ่มจะได้มาโดยการแก่งแย่งชิงผลประโยชน์กันอย่างรุนแรง บางครั้งถึงกับวางแผนฆ่าชีวิตคนอื่นที่มาขัดขวางผลประโยชน์ของตนเอง คิดเพียงว่า การเป็นคนมีเงินเป็นที่ยอมรับในสังคมยังมีเงินมาก การยอมรับมาก คิดว่ามีบารมีมาก แม้การกระทำบางอย่างขาดศีลธรรม คุณงามความดี ก็ยอมทุ่มเทเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ บางคนลงทุนถึงกลับไม่อยู่ในระเบียบวินัยของบ้านเมือง เป็นการไม่เคารพกฎหมายนั่นเอง

๔) การแสวงหางานพิเศษที่สุจริต เพื่อให้มีรายได้เพิ่มจนสามารถใช้จ่ายได้พอเพียง ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิต หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องชวนขวายเป็นรายได้เพิ่มจนจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง” วิถีชีวิตชาวบ้าน การทำมาหากินต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด เกษตรกรที่ทำนาการปรับพื้นที่ ปั่นคันนา เป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนาปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ดูแลรักษาให้เติบโต และได้ผล เป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ รู้ว่าที่ใด เวลาไหน วิธีใด คนไม่เก่งก็ใช้เวลานาน การแปรรูปผลผลิต การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดอง การหมัก การหางานพิเศษเพื่อเพิ่มรายได้จึงเป็นเรื่องสำคัญของเกษตรกร ส่วนมากมักทำอาชีพสำรองเพิ่มจากอาชีพหลัก อาทิเลี้ยงปลาในนาข้าว การปลูกพืชในฤดูร้อนเพื่อนำไปขายเป็นรายได้เสริม ปลูกพืชผักให้เก็บขายได้ทั้งปี อาทิ ปลูกต้นแคกินดอกตามแนวรั้วเก็บดอกขาย ปลูกชะอมริมรั้ว ปลูกมะละกอ มะเขือ พวง ต้นพริกไทย มะกรูด มะนาว ปลูกพืชผักอื่น ๆ ด้วย ตะไคร้ ใบกะเพรา สารชะนำ แมงลัก พืชผักสวนครัวเก็บขายได้ตลอดปี ตลาดมีความต้องการสูง ดูแลรักษาไม่นาน การปลูกควรปลูกให้เพียงพอกับการเก็บขาย ไม่ควรปลูกน้อยเกินไป อาจปลูกเพิ่มเติม ผักบุ้ง ผักชี หอม กุยช่าย มะเขือ มะเขือเทศ บางคนหาอาชีพเสริมโดยการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เพาะเห็ด ปลูกกล้วย บางคนอาชีพเสริมด้วยการเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละอบายมุขให้หมดสิ้นไป เป็นการลดสิ่งชั่วกิเลส ดังพระราชดำรัสว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตนเองทำลายผู้อื่น พยายามลดความชั่วที่ตนเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น” การปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นผู้ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา และจิตใจ ความชั่วเปรียบได้กับกิเลสมนุษย์ จึงต้องขุดเกลาคความชั่วหรือกิเลสของตนโดยผ่านการทำงาน การใช้ชีวิต การมีความรัก มีครอบครัว เป็นพลเมืองที่ดี เป็นคนขยันขันแข็ง รู้จักทำมาหากิน รู้จักพอ มีความอดทน มีความรับผิดชอบ การกระทำเช่นนี้เป็นการขุดเกลากิเลส ส่งผลโดยตรงต่อความเจริญก้าวหน้าและความสุขในชีวิต วิถีชีวิตต้องใช้สติปัญญา การตกผลึกจริงจะเกิดชีวิตเรียบง่ายได้ ชีวิตที่เรียบง่ายเป็นชีวิตที่มีกิเลสน้อย ลดความโลภจนเกิดความสันโดษมากขึ้น จึงต้องใช้สมาธิและวิปัสสนาเข้ามาช่วย จึงจะเกิดการภาวนาที่แท้จริง การสนใจตนเองโดยเพ่งจ้องความเลวของตนเอง นำเหตุการณ์มาสอนใจตนเองจนเกิดปัญญา เห็นความเป็นไปที่ไม่มั่นคงของชีวิต จนละวางสิ่งต่าง ๆ ได้ การเห็นกิเลสของตนการเห็นความชั่วช้าของตนเอง ทำให้ความชั่วช้าหยุดเติบโต สามารถกำจัดความชั่วได้ง่าย ส่วนการกระทำที่ดีเป็นการทวนกระแสกิเลส เมื่อฝืนใจทำอย่างต่อเนื่องความดีจะเพิ่มขนาดใหญ่อขึ้น การขุดเกลาคตนเองเริ่มจากกิเลส สร้างความอดทนและภูมิคุ้มกัน โทสะเห็นง่ายเกิดง่าย กำจัดโทสะ ราคะ และ

โมหะ สละลาภหรือเงินทอง แล้วลดละยศสุขสรเสรีญ การแก้ความกลัวในอำนาจกระทำได้โดย พอใจในสิ่งที่ตนมี มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อ่อนน้อมถ่อมตน ภูมิใจในชีวิต ทำให้คลายความกลัวในอำนาจ และมีชีวิตอย่างเรียบง่าย คนที่ยึดมั่นในความดีงามนั้น ต้องมีความรู้และปัญญา มีการควบคุมตนเอง ไม่หลงใหลสิ่งชั่วร้าย มีความยุติธรรมตรงไปตรงมาทำเพื่อส่วนรวม เสียสละส่วนตัว และมีความรักความเมตตา

๔.๒ วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของปราชญ์ชาวบ้าน

จากระบบเศรษฐกิจที่หมายถึง กลุ่มของสถาบันทางเศรษฐกิจกลุ่มหนึ่งซึ่งมีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่มสถาบันทางเศรษฐกิจนี้ ประกอบด้วยสถาบันการผลิต การค้า การเงิน การธนาคาร และอื่น ๆ ทำหน้าที่กำหนดกิจกรรมของเศรษฐกิจ เช่น จะผลิตอะไร ผลิตด้วยกรรมวิธีใด และแจกจ่ายผลผลิตแก่ใครบ้าง สาเหตุของความยากจนที่สำคัญคือการไม่ประหยัดอดออม ใช้จ่ายเงินมากกว่ารายได้ ชื้อของใช้ราคาแพงเกินความจำเป็น เทียบเตร่สนุกสนานเกินขอบเขต การใช้ของต่างประเทศ การกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ เมื่อไม่สามารถชำระหนี้สินได้ทำให้มีความทุกข์ เกิดปัญหาครอบครัว การมีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

- ๑) มีชีวิตเรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย
- ๒) ยึดถือทางสายกลาง รู้จักพอ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มีอยู่
- ๓) มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ไม่เบียดเบียนกัน
- ๔) ประกอบสัมมาอาชีพ ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่หาความรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต
- ๕) พึ่งตนเองให้พ้นจากความยากจน พออยู่พอกินไม่เดือดร้อน ไม่ตกเป็นทาสอบายมุข

การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ยึดถือครอบครัวของฉัน อยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดังนี้

พอมีพอกิน ปลุกพืชผักสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลุกไม้ผลไว้หลังบ้าน ๒-๓ ต้น พอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน แบ่งให้เพื่อนบ้านบ้าง เหลือจึงขายไป หมายถึงเราควรอยู่อย่างสมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม พอมีพอกิน ทำงานด้วยความขยันอดทน มีฐานะปานกลาง

๑) พอมี เลือกปลุกพืชผักสวนครัว แบ่งประเภทเป็นพืชกินใบ เช่น คื่นช่าย ผักชี กะหล่ำปลี ผักกาด ประเภทกินดอก เช่น กะหล่ำดอก ผักตบช่าย ผักต่าง ๆ ประเภทกินผลหรือผัก พริก มะเขือ พัก แตงกวา ถั่วฝักยาว ประเภทกินหัวหรือราก ชিং ข่า ตะไคร้ กระเทียม แบ่งประเภทผักสวนครัวมีผักกาดขาว กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก กะหล่ำปลีดอกโคโล่ ผักชี ผักบุ้ง ผักคะน้า พริก กะเพรา โหระพา แมงลัก ผักกวางตุ้ง กระเทียม ผักหอม หอมหัวใหญ่ หอมแดง แตงกวา ถั่วฝักยาว มะเขือ มะเขือเทศ มะเขือมอญ ถั่วลันเตา ผักกาดเขียวปลี ผักกาดขาวปลี ผักกาดหอมห่อ ข้าวโพดหวาน แตงเทศ ข้าวโพดเทียน บวบ ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม ถั่วพู ผักกาดเขียว ผักกาดหอม ผักกาดขาวเล็ก ผักกาดเขียวใหญ่ มะเขือเดือน ผักชีไร่ ผักชีฝรั่ง หอมแบ่ง มะเขือพวง พืชผักสมุนไพรเครื่องเทศมี ชิง พริกไทย

พริกชี้ฟ้า พริกชี้หนู ผักบุ้ง ผักบุ้งจีน ดีปลี กระชาย ข่า ตะไคร้ ขมิ้น พริกยักษ์ พริกหยวก พักทอง คื่น
 ฉ่าย มะระ สะระแหน่ แมงลัก โหระพา กะเพรา ตำลึง บัวบก มะแว้ง บัว ผักพื้นบ้านมี ผักหวานบ้าน
 ผักหวานป่า หน่อไม้ สะเดา ชีเหล็ก แคบ้าน แคป่า กระถิน ผักโขมเล็ก ผักโขมหนาม ผักแพว ยอดเหลื
 ยง ใบเสี้ยว ผักกูด ผักขาคีเขียด ผักกระโดน เห็ดเผาะ เห็ดฟาง เห็ดโคน เห็ดแดง เห็ดป่า ตำลึง หวาย
 ชะอม ขจร สลัด มะนาว มะกรูด เตย กะพี้จั่น มะกอก พืชสวนครัว ๑๓ ชนิด ที่ควรนำมาปลูกเป็น
 อาหารมี ผักกาดหอม ตะไคร้ ผักขึ้นฉ่าย ถั่วงอก มันฝรั่ง ขิง สับปะรด กระเทียม หอมหัวใหญ่ พักทอง
 ผักชี มะเขือเทศ พริก พืชไม้ผลมี กระท้อน กลั้ว เกาลัด แก้วมังกร ขนุน กีวี เงาะ ชมพู ชมพู่มะเหมียว
 ชมพู่น้ำดอกไม้ ชำมะเลียง ตะลิงปลิง น้อยหน่า น้อยโหน่ง ทุเรียน ทับทิม ท้อ พุทรา แพร มะกอก
 มะขาม มะขามป้อม มะขามเทศ มะขวิด มะดัน มะตูม แมกคาเดเมีย มะเฟือง มะไฟ มะกูด มะนาว
 มะม่วงหิมพานต์ มะปรางหวาน มะยงชิด มะยม มะพร้าว มะพูด มะพลับ มะละกอ มังคุด ลำไย
 ลองกอง ลางสาด ละมุด ส้มโอ ส้มเขียวหวาน สับปะรด สะตอ หนามเฒ่า หว้า องุ่น อินทผลัม อโวคา
 โด

๒) พอกิน คือ การที่เราปลูกพืชผักเพื่อให้ได้พืชที่เราจะนำมาใช้กินนำมาปรุงเป็นอาหารได้
 อย่างเพียงพอ เมื่อเหลือกินก็แบ่งปันเพื่อนบ้าน เหลือจากนั้นนำไปขายที่ตลาดนัดชุมชนเพื่อหารายได้
 เสริม

พอยู่พอใช้ ทำบ้านให้น่าอยู่ ปราศจากสารเคมีกลิ่นเหม็น ใช้แต่ของที่เป็นธรรมชาติ
 รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น คุณพ่อของฉันทันทีจะเน้นเกี่ยวกับเรื่องไฟฟ้าและน้ำประปา ท่านให้พวก
 เราช่วยกันประหยัด ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือโรงเรียนก็ควรปิดน้ำปิดไฟเมื่อเลิกใช้งานทุกครั้ง

๑) พอยู่ การที่เราปลูกป่าให้ได้ไม้พืชที่จำเป็นต่อการนำมาใช้ทำที่อยู่อาศัยต่าง ๆ เช่น ไม้
 ทำเสา ไม้ทำพื้น ไม้ทำฝา ไม้ทำโครงสร้างบ้าน ครั้นเมื่อเหลือใช้เราก็แบ่งจ่ายแจกขายเป็นรายได้เสริม
 ให้ครอบครัวได้

๒) พอใช้ คือ การปลูกป่าไม่มีพืชที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ยา ขนม ผลไม้เครื่องปรุง
 เมื่อใช้อย่างพอเพียงแล้วแบ่งออกขายเพื่อหารายได้แก่ครอบครัว มนุษย์มีความต้องการปัจจัย ๔ เป็น
 สำคัญ คือ อาหาร จึงต้องมีการปลูกพืชผักผลไม้เพื่อใช้เป็นอาหารและปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔
 อย่าง ที่จะให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสมุนไพรรักษาโรค ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ
 ทำบ้านที่อยู่อาศัย ป่า ๓ อย่าง หนึ่ง ป่าใช้สอย เป็นการปลูกไม้โตเร็วสำหรับใช้ทำครุเรือทั้งสะเดา
 ไม้ไผ่ เป็นต้น สอง ป่ากินได้ให้ผล เช่น มะม่วง ขนุน ลำไย ผักใช้กินใบ สาม ป่าไม้เศรษฐกิจ เป็นพืชไว้
 ขายหรือไม้เศรษฐกิจ อาทิ ไม้สัก ไม้ยาง ส่วนประโยชน์ ๔ อย่าง หนึ่ง ประโยชน์ใช้สอย ใช้สร้างบ้านทำ
 เล้าเป็ด เล้าไก่ ทำเชื้อเพลิง (เพื่อน) หุงต้ม หัตถกรรม สอง ประโยชน์ใช้กินได้ กินหัวกินผล เป็นยา
 สมุนไพร สาม ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นการปลูกพืชเพื่อจำหน่าย สี่ ประโยชน์ในการอนุรักษ์ดิน
 และน้ำ เป็นพืชปกป้องผิวดิน ดูดซับน้ำฝน และทำสวนเกษตรกรรม พืชบางอย่างใช้

ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ใช้จุลินทรีย์ผสมน้ำอุ้มน้ำทำความสะอาด ช่วยลดรายจ่าย สร้างสุขภาพที่ดี

พอกพองใจ เป็นการรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากมีเช่นผู้อื่น เพราะอาจหลงติดกับวัตถุ ชีวิตควรอยู่ในกิจกรรม “ออมวันนี้เศรษฐกิจวันหน้า” ความพอกพองใจเป็นความถูกใจ พอใจ สมใจ ชอบใจ เหมาะควร พอกพองใจเป็นสภาวะจิตที่ปราศจากความเครียด เป็นความรู้สึกของบุคคลในทางบวก ตามชอบความสบายใจ ความสุขใจต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ หรือเป็นความรู้สึกที่พอใจต่อสิ่งที่ทำให้เกิดความชอบความสบายใจ เป็นความรู้สึกที่บรรลุถึงความต้องการ ปราชญ์ชาวบ้านที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการกระทำตาม มิได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรหรือชาวนาชาวไร่เท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพทั้งในชนบทในเมือง เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม และบริษัทในระบบเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อกระทำแล้วประเมินผลของการกระทำทำให้เกิดความพอกพองใจในการกระทำเพราะกระทำด้วยการพึ่งตนเอง ด้วยวิธีง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ให้พอมีพอกกินไม่อดอยาก มีการผลิต มีการบริหารจัดการอย่างพอดี ประหยัด ไม่ทำจนเกินพอดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ทำให้สมาชิกแต่ละคนเกิดความภาคภูมิใจตนเอง มีความสุขอย่างแท้จริง เกิดความพอกพองใจ

พอแบ่งไว้ใช้จ่าย เมื่อมีรายได้แต่ละเดือนจะแบ่งไว้ใช้จ่าย ๓ ส่วน เป็นค่าน้ำค่าไฟฟ้า โทรศัพท์ค่าจีปาละที่ใช้ในครัวเรือนรวมทั้งค่าเสื้อผ้าค่าเครื่องใช้บางอย่างที่ชำรุด หมายถึงการประมาณการรายจ่ายประจำเดือนเป็นการวางแผนการใช้เงิน แม้รายรับของเกษตรกรรายรับรายเดือน ไม่คงที่ก็ตาม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านกำหนดแผนการใช้เงินประจำเดือนดังนี้

๑) เงินค่าใช้จ่ายประจำ ใช้จ่ายค่าน้ำค่าไฟฟ้า โทรศัพท์ค่าน้ำมันรถ ซื้อเครื่องบริโภคบางส่วน ส่วนนี้เป็นเงินที่จ่ายไปแบบไม่ก่อให้เกิดรายได้ ต้องจ่ายออกเป็นประจำ คิดเป็น ๕๕ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด

๒) เงินออม เป็นเงินที่ต้องการใช้ยามฉุกเฉินหรือไว้ใช้ยามแก่เฒ่า คิดเป็น ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด เงินลงทุนคิดเป็น ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด รวมเงินออม ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้

๓) เงินเพิ่มปัญญา เป็นเงินที่ใช้ในการศึกษาความรู้ สติปัญญา อาทิใช้เป็น เงินค่าศึกษาต่อการอบรมเพิ่มทักษะทางด้านอาชีพ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประจำเดือน เงินรางวัลอาจซื้อโทรศัพท์ใหม่ คอมพิวเตอร์ใหม่ ซื้อของฝากญาติผู้ใหญ่คิดเป็น ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ และเงินสะสมบุญเป็นเงินบริจาคทำบุญให้กับทางวัด เพื่อส่งผลบุญในภายภาคหน้า บริจาคแก่มูลนิธิคนพิการตาบอดคิดเป็น ๕ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประจำ เมื่อประมาณการใช้เงินจะทำให้เรารู้ถึงรายรับรายจ่ายทางการเงิน ทำให้มีแผนการใช้เงินแบบมีทิศทาง ช่วยการใช้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีจุดประสงค์มีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นการสร้างความสุขอิมเอบทางใจ

การประหยัด ฉันทะยิตความประหยัด ตัดทอนรายจ่ายในทุก ๆ วันที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ่มเฟือย หมายความว่า การประหยัดคือเป็นหนทางสู่รากฐานแห่งความสำเร็จ การรู้จักคุณค่าของสิ่งของและใช้สิ่งของเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพคือแนวทางประหยัดที่นอกจากจะดีกับตนเองแล้วยังดีต่อส่วนรวม ช่วยให้การใช้ทรัพยากรในภาพรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การประหยัดเป็นการรู้จักเก็บออมรู้จักถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของที่มีอยู่ให้คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ ผู้คนจะดำเนินชีวิตเรียบง่ายคิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อ ถนอมทรัพย์สินอย่างคุ้มค่า รู้จักการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ เพราะทำให้รู้จักฐานะการเงินของตนหรือจากการวางแผนการใช้เงินรู้จักการประมาณตนในการใช้เงิน ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพสุจริต เรียกว่า หาเป็น เก็บเป็น ใช้เงินเป็น ดังนั้นการใช้จ่ายเงินแต่ละวันต้องคิดให้หนัก คิดถึงความจำเป็นที่ต้องใช้ คิดถึงความคุ้มค่าคิดถึงคุณประโยชน์คิดถึงสภาวะทางการเงิน จะทำให้เราเกิดความคิดประหยัดเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐาน ความมั่นคงของครอบครัว เพราะถ้าเราใช้จ่ายแบบประหยัด จะมีเงินเก็บยามฉุกเฉินมากขึ้น เวลาเกิดปัญหาไม่อุปสรรคในวิถีชีวิต ก็สามารถนำเงินส่วนนี้มาจุนเจือให้ผ่านพ้นช่วงยากลำบาก แต่หากไม่มีปัญหาอุปสรรค เงินส่วนนี้จะสะสมทบต้นเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อนาคตจะเป็นเงินก้อนของครอบครัว ช่วงแก่เฒ่าถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ไม่มีความทำงานแล้ว ดังนั้นเราจึงต้องฝึกสติ สมาธิ ในอารมณ์ของความอยากให้หมดไปหรือลดน้อยลง ทำให้เรารู้สึกพอเพียงจึงเกิดการประหยัด

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การใช้วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติซึ่งมีความสอดคล้องกัน เพราะมุ่งให้มนุษย์จำกัดความอยากหรือความต้องการของตนแทนการกระตุ้นความอยากที่จะทำให้เกิดการบริโภค พระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีจำกัดแต่ทรัพยากรมีจำกัด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน โดยจำกัดความอยากความต้องการ ให้รู้จักความพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี ถือว่าไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ การกระทำดังกล่าวจะพบความสุขได้ง่ายขึ้น และยังเป็นการลดการแก่งแย่งแข่งขัน เอารอดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การเปิดใจเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น ตลอดจนการเปิดใจยอมรับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภัยธรรมชาติ ดังนั้นแนวทางการปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจพอเพียงของวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านจึงเน้นให้บุคคลในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง สร้างอาชีพและเสริมทักษะการปฏิบัติให้หลากหลาย ดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีจิตใจพอเพียง มีความเพียรพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง มีความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งถือว่าเป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการต้องเป็นไปเพื่อครอบครัวอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน

๔.๓ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมของปราชญ์ชาวบ้าน

แนวทางการดำรงอยู่ปฏิบัติตนให้ดำเนินไปตามวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามทางสายกลาง มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก และดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังพิจารณาถึงความพอดี มีเหตุผลที่พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงสามารถประยุกต์ใช้กับทุกมิติของชีวิต ไม่ประหยัดจนตระหนี่ถี่เหนียว หรือฟุ้งเฟ้อจนเกินความจำเป็น ประหยัดในทางที่ถูกต้อง ลดความฟุ้งเฟ้อ ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แม้อยู่ในภาวะขาดแคลนก็ไม่หยุตนิ่ง ขยันอดทนเพื่อเพิ่มรายได้ ให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายหาความรู้สร้างงานให้เกิดรายได้ ปฏิบัติตนเป็นคนดี ลดละเลิกสิ่งชั่วให้หมด สร้างภูมิคุ้มกัน สังคมไทยมีจำนวนไม่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากเหตุผลไม่ประมาณการและสร้างภูมิคุ้มกัน คุ้มเงินมาโดยหวังรวยเร็วสุดท้ายก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ปราชญ์ชาวบ้านใช้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

๔.๓.๑ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักสันโดษ

การรู้จักคำว่าพอเพียงเป็นความพอใจตามมีตามได้ตามหลักสันโดษ หลักสันโดษมุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้มา ใช้จ่ายสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ให้บุคคลรู้จักประมาณ ทั้งการประหยัดและรู้จักออม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายสงบ และโปร่งใส ไม่ทะเยอทะยานต่อสู้และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอาเปรียบเปรียบ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อยู่แบบสันโดษ ปราชญ์ชาวบ้านปฏิบัติกันมากเวลากลางวันหรือทั้งกลางวันและบางคืนจะพักค้างคืนที่กระท่อมบริเวณพื้นที่ของตนจัดทำเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ นางสุนธรา ศิริโชค และนางบานเย็น ทรายางา บ้านโนนยาง ต่างก็นอนค้างกระท่อมของตนเอง นายศุภฤกษ์ รูปงาม นายทองสุข พันทั้ง บ้านขาว นายประจวบ เนตรพนา บ้านหนอง นางจารุณี ดิสงคราม ปลุกบ้านในที่ที่ทำเกษตรพอเพียงอยู่ท้ายหมู่บ้าน นางจารุวรรณ สร้อยทอง ปลุกกระท่อมอยู่ริมถนนทางไปบ้านขาว ทำเป็นร้านค้าบ้านหันขายพันธุ์ไม้และพืชผลทางการเกษตร สันโดษเป็นความยินดี ความพอใจ ด้วยของของตน ตามเรียบง่ายและความเพียรด้วยความชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ความรู้สึกรู้จักพอแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สันโดษ เป็นความพอใจด้วยของของตนที่มีอยู่ ยังมีธรรมอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจให้เบากายเบาใจได้ดี และเป็นหลักธรรมที่สามารถสร้างความสุขความสงบให้แก่ตนและสังคม ความสันโดษจึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะยุคสมัยใดโลกปัจจุบันที่มีการพัฒนาทางด้านวัตถุมากจนน่าเป็นห่วง ในขณะเดียวกันพลเมืองของโลกก็เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ความต้องการด้านวัตถุเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตหรือปัจจัย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ขาดแคลนไม่เพียงพอต่อปริมาณพลเมือง ทำให้วิถีชีวิตกลายเป็นเวทีแห่งการแข่งขัน ส่งผลให้เกิดปัญหาซับซ้อนขึ้นมากในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

การศึกษา เยาวชน ยาเสพติด อาชญากรรม ทำให้คนปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาไม่ทัน เกิดความเดือดร้อน โดยเฉพาะเมืองใหญ่ของโลก ความสันโดษจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี พัฒนาการทางด้านจิตใจจึงจำเป็นสำหรับทุกคนไม่ว่ายากจนหรือร่ำรวย ประชาชนชาวบ้านจึงมีความยินดีพอใจด้วยตนเองที่มีอยู่และที่ได้มา สิ่งที่เป็นสิ่งของของเราที่มีอยู่น้อยหรือมากสักปานใดก็ตามก็พอใจยินดี จะมีเพิ่มอีกมากหรือน้อยก็พลอยยินดีทั้งนั้น ลักษณะนี้เรียกว่าผู้มีสันโดษ

๔.๓.๒ วิธีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักโกคาวีภาค ๔

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค กล่าวว่า คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน ใช้สอย โภคสมทรัพย์ด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่ ๔ ไว้ด้วย จากข้อความดังกล่าวพิจารณาได้ว่า วิธีการจัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน เรียกว่า โภควิภาค ๔ แบ่งเป็นหนึ่งส่วนสำหรับใช้สอย ๒ ส่วน สำหรับใช้ประกอบการงาน และอีกหนึ่งส่วนเก็บไว้ใช้ยามจำเป็น

แบ่ง ๑ ส่วนสำหรับใช้สอย การใช้สอย หมายถึงการเอามาทำให้เกิดประโยชน์จับจ่าย การให้ช่วยทำงานเป็นการใช้เงินที่มักจะหมดกับการเดินซื้อของ หลายคนมองว่ามันไร้สาระสิ้นเปลือง หากมีการพิจารณาจะเริ่มที่การเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นการซื้อในสิ่งที่ตัวเองไม่เคยมี รวมไปถึงการใช้สอยที่คำนึงถึงประโยชน์การใช้สอย เช่น เลือกซื้อเสื้อผ้า หากมีแล้วหรือมีใกล้เคียงกันจะไม่ซื้อซ้ำอีก เพราะเป็นการสิ้นเปลือง แม้จะเดินซื้อสิ่งของแต่คำนึงถึงการเก็บออมด้วย การใช้สอยคำนึงถึงความเหมาะสม การใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกสบาย เช่น การออกแบบโต๊ะมานั่งทำงานต้องแข็งแรงทนทาน สีสนสวยงามน่ามอง หากโต๊ะไม่แข็งแรง หักง่าย ๆ จะทำให้เสียค่าแรงงาน เสียค่าวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งเป็นการเสียเงินทุนเสียเวลา อีกทั้งเสียสติปัญญา มีผลกระทบต่ोजิตใจ หรือการตกแต่งบ้านต้องคำนึงถึงประโยชน์การใช้สอยของบุคคลในบ้าน ใช้งานง่าย บ้านเป็นสัดส่วน ประโยชน์ของการใช้สอยจะโยงไปถึงคุณค่าแห่งจิตใจ เกิดความรักและความห่วงหาอาทรความงดงามในของใช้สอยในแต่ละชิ้นงาน

แบ่ง ๒ ส่วนสำหรับใช้ประกอบการงาน หรือการลงทุน หมายถึง เงินที่แบ่งออกมา ๒ ใน ๔ ส่วน นำมาใช้ในการประกอบอาชีพ อาทิ ประกอบอาชีพปลูกพืชผัก มีนางบานเย็น ตรางา บ้านโนนยาง นายไสว อาทิตยัตถ์ บ้านโนนแพง ปลูกผัก ปลูกถั่ว เลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ นายสถิต สะเดา บ้านสะทอน ปลูกพืชผักสวนครัว ทำนา ปลูกมะม่วง เลี้ยงปลาตุ๊ก เลี้ยงไก่พื้นบ้าน นายอำนาจ ทรงคาสี บ้านสะทอน เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ เลี้ยงปลาในสระน้ำ ทำนา นางจารุณี ดีสงคราม บ้านทรายมูล เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ทำนา ปลูกผัก นายศุภชัย พันทัง บ้านขาว ทำนา ๑๕ ไร่ เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล ปลาหมอ ปลูกต้นกล้วย มะม่วง ปลูกผักสวนครัว ตะไคร้ โหระพา นางประภา วารินทร์ บ้านขาว ทำนา ๖ ไร่ เลี้ยงไก่ ปลาตุ๊ก กบ ปลูกพืช หอม กระเทียม ถั่วฝักยาว พริก

เป็นต้น การนำเงินมาใช้ลงทุนในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่การวางแผนพื้นที่ จัดซื้อเมล็ดพันธุ์ การไถ การทำแปลง เครื่องมือทางเกษตร การปลูก การบำรุง การจัดหาปุ๋ยอินทรีย์ มีมาใช้จ่ายหรือไม่ การเก็บผลผลิต การนำเสนอสินค้า การขนส่งหรือการเก็บรักษาสินค้าที่ผลิตในฟาร์ม การแปรรูปสินค้า การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไก่เนื้อ ไก่ไข่ เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ สุกร เลี้ยงกบ เลี้ยงโคนม โคเนื้อ นับตั้งแต่สถานที่เลี้ยงพันธุ์สัตว์ การเลี้ยง การบำรุง อาทิ วัคซีน สิ่งเหล่านี้ต้องพิจารณาถึงการลงทุน สิ่งดังกล่าวล้วนแต่ต้องใช้เงินในการลงทุน

แบ่ง ๑ ส่วนเก็บเงินออมไว้ใช้ยามจำเป็น หมายถึง เงินที่เก็บไว้ใช้เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย นั่นคือเงินออม เป็นสิ่งที่ช่วยให้คนลดความกดดันในช่วงเวลาตกงานลงไปได้อย่างมาก ดังนั้นในช่วงเวลาที่ทำงานมีเงินเดือน อย่ามัวใช้เงินจนเพลินจนลืมเก็บออมเงินไว้ใช้ยามฉุกเฉิน หากเป็นบุคคลที่ไม่ได้ทำงานมีเงินเดือน นั่นหมายถึงเวลาที่มีเงินที่เป็นรายรับจากการขายผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรที่ยึดหลักตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ก็ให้แบ่งเงินตามหลักโภควิภาคธรรม เก็บเงินออมไว้ ซึ่งมีวิธีเก็บเงินออม ดังนี้ ๑) กำหนดเป้าหมาย บางคนเก็บ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ๒) เก็บออมก่อนใช้ ๓) เปิดบัญชีเงินฝาก ฝาก ๒๕ เปอร์เซ็นต์ของยอดขาย ๔) เงินฝากกระปุก เก็บเศษเงินหยอดกระปุก ๕) ทำบัญชีรายรับรายจ่าย

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า โภควิภาค ๔ เป็นวิธีการจัดการทรัพย์ในการใช้จ่ายโดยการจัดทรัพย์ที่หา มาได้ออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนแรกสำหรับไว้ใช้สอย ๑ ส่วน ใช้สำหรับเลี้ยงตนเองและบุคคลในครอบครัว ส่วนที่ ๒ สำหรับการลงทุนประกอบกิจการอาชีพ ๒ ส่วน ส่วนที่ ๓ สำหรับเงินออมเก็บไว้ใช้คราวจำเป็นหนึ่งส่วน เรื่องการเงินถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ หากไม่จัดสรรให้ดีจะเกิดปัญหาแน่นอน ยิ่งเป็นเรื่องของเงินที่ใช้ในครอบครัว เงินที่ใช้ประกอบอาชีพให้มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นหรือมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ต้องมีการวางแผนการใช้เงิน ต้องรู้จักจัดเก็บข้อมูลเพิ่มให้ทราบและสังเกตค่าใช้จ่ายของแต่ละบุคคล ในครอบครัว การรู้จักกำลังทุนทรัพย์หรือกำลังเงิน ซึ่งถือเป็นสุขภาพการเงินของครอบครัว การกำหนดค่าใช้จ่ายแต่ละส่วน วิธีการลดค่าใช้จ่ายประจำ การลดเงินออมและการเพิ่มรายได้ อีกทั้งการประเมินทางการเงินต้องควบคุมตนเองหรือควบคุมสถานะทางการเงินให้อยู่ได้ในรายเดือนรายปีเพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงมีความสุขไปตามวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๓.๓ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับโภควิภาคธรรม

เมื่อมีทรัพย์สินหรือแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ขยันอดทนหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริตชอบธรรม ควรนำทรัพย์สินมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประกอบด้วย

๑) ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง มารดา บิดา เลี้ยงดูครอบครัว คนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข หมายความว่า บิดามารดาให้ความอุปการะเลี้ยงดูทะนุถนอมอบรมสั่งสอน ปลูกฝัง กิริยามารยาท ให้ความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมแก่ลูก เป็นต้นแบบทางกาย อบรมเลี้ยงดู เป็นต้นแบบ

ทางใจ ถือได้ว่าพ่อแม่เป็นพรหมของลูก ลูกจึงต้องกตัญญูกตเวที คุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นลูกเมื่อยังมีชีวิตอยู่ช่วยเหลือการงานเลี้ยงดูท่านตอบยามท่านชรา ประณินบัติการกินการอยู่ช่วยเหลือยามเจ็บป่วย เมื่อล่วงลับก็จัดพิธีศพทำบุญอุทิศกุศลให้ นอกจากนี้ ยังเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัว คนในปกครองให้มีความสุข เพราะผู้มีพระคุณจะไม่ถือสาในความผิด แม้บางครั้งจะพลาดพลั้งล่วงเกิน ก็ให้อภัยเสมอ เป็นผู้ปรารถนาอันมีประโยชน์ หวังให้มีความสุข

๒) ใช้ทรัพย์สินนั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหายผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข หมายความว่ามิตรสหายเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นผู้คอยช่วยเหลือในยามประสบปัญหาและอุปสรรค คอยช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นผู้ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะทุกด้าน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน วางตนสม่ำเสมอต่อกัน ไม่ข่มเหงรังแกมิตร ช่วยเหลือเมื่อตกทุกข์ได้ยาก ให้ความเป็นมิตรที่จริงใจทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อนผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน ผู้มีมิตรีเยื่อใยต่อกัน มาด้วยกันไปด้วยกัน กระทำร่วมกัน รักษาความลับของเพื่อน การบำรุงเลี้ยงมิตรสหายเป็นแนวทางปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างอย่างเหมาะสม ในชีวิตจริงบางครั้งยากจะหาคนที่สมบูรณ์พร้อมไปเสียทั้งหมด อาจเจอมิตรที่ดีแต่ไม่ได้ปฏิบัติให้ครบดีทุกอย่าง มีบางช่วงเวลาที่คุณพยายามรักษาสິงเหล่านี้ไว้ วันหนึ่งชีวิตมีปัญหาเรื่องหน้าที่การงาน บุคคลเหล่านี้คือกำลังใจที่พร้อมจะช่วยเหลือคุณได้อย่างแน่นอน

๓) ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ หมายถึง การป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุโดยการจัดหาหมวกนิรภัยเพื่อสวมเมื่อขับขี่รถมอเตอร์ไซด์ ศึกษากฎจราจร ตรวจสอบสภาพรถ ขับขี่ทางซ้าย ไม่ดื่มสุราแล้วขับรด ด้านอาชญากรรม จัดสร้างรั้วบ้าน ประตูหน้าต่างบ้านให้แน่นหนา ติดตั้งกล้องวงจรปิด กลางคืนประตูหน้าต่างปิดให้มิดชิด กระเป๋าเงินเก็บไว้ในที่ปลอดภัย ไม่นำทรัพย์สินสิ่งมีค่าพกติดตัว ผากบ้านไว้กับสถานีตำรวจเมื่อไม่ได้อยู่บ้านหลายวัน หรือติดตั้งกล้องแดงประจำหมู่บ้าน ด้านยาเสพติด เข้าร่วมกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด จัดตั้งสมาชิกเครือข่ายต่อต้านยาเสพติด เข้าร่วมและจัดตั้งจิตอาสาพัฒนาหมู่บ้าน ป้องกันอัคคีภัย โจรผู้ร้าย ต่อต้านยาเสพติด ร่วมบริจาคโลหิตทรัพยากรในการจัดกิจกรรม ใช้ป้องกันภัยอันตราย

๔) ทำพลี ๕ อย่าง ญาติพลี คือ สงเคราะห์ญาติ จัดหาสิ่งของมอบให้ สงเคราะห์โรคทรัพย์ยามขัดสน สิ่งอื่น เมื่อพิจารณาว่าเห็นสมควร อดิพลี คือ ต้อนรับแขก การพาไปรับประทานอาหาร การมีของฝาก การโอภาปราศรัยด้วยมิตรไมตรี มีน้ำใจอันดีงามต่อผู้มาเยือน บุญเปตพลี คือ ทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษ ปกติทำบุญวันสำคัญ อาทิช่วงสงกรานต์ ทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสอง ราชพลี คือ บำรุงราชการโดยการเสียภาษี ให้ความร่วมมือกับทางราชการ ร่วมทำความสะอาดหมู่บ้าน ช่วยเก็บผักตบชวา เทวดาพลี คือ ถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควร อาทิ เลี้ยงเจ้าปู่หมู่บ้าน

๕) บำรุงสมณะ ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ อาทิ จัดหาอาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ ช่วยบริจาคในการก่อสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ บริจาคเพื่อบำรุงพุทธศาสนา เมื่อใช้

โรคทรัพย์ทำประโยชน์ ถึงโรคจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โรคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถ้าโรคจะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน ไม่ต้องเดือดร้อนใจ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า โรคอาทียะ ๕ คือ การใช้ทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาสอนเปลี่ยนแปลงเพียรให้เลิกสังเวชชีวิตบุชชาญ หันมาบริจาคทานและบำเพ็ญกุศลกรรมต่าง ๆ อุทิศไปให้แทน มุ่งวิธีการอันจะสำเร็จประโยชน์ก่อน ส่วนการเปลี่ยนแปลงความเชื่อถือเป็นเรื่องการแก้ไขทางสติปัญญา ซึ่งประณีตขึ้นไปอีก การปฏิบัติตามหลักโรคอาทียะของปราชญ์ชาวบ้านช่วยให้คำนึงถึงว่า การแสวงหาทรัพย์ต้องได้มาโดยชอบธรรม มีการเก็บออม มีการใช้จ่ายเพื่อมิตรภาพการอยู่ร่วมกันด้วยเป็นสมาชิกของสังคม พัฒนาศักยภาพ อารมณ์จิตใจ พัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๔.๓.๔ วิธีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับกามโมคิสุข/สุขของคฤหัสถ์/คิหิสุข

หลักการครองเรือนของคฤหัสถ์ เบื้องต้นต้องทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต จัดสรรทรัพย์ให้สามารถเลี้ยงตนเองและผู้อื่น ทรัพย์เพื่อเป็นทุนประกอบการทำงานเก็บไว้ใช้คราวจำเป็น เมื่อแยกประเภทคนครองเรือนหรือกามโมคิ คือ

๑) กามโมคิบุคคลที่ควรสรรเสริญ

(๑) ผู้แสวงหาทรัพย์เป็นบุคคลโดยชอบธรรมไม่ทารุณ

(๒) การเลี้ยงตนให้เป็นสุขจากทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ให้ผู้อื่นนำ ใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์

(๓) นำทรัพย์ที่แสวงหามาได้แจกจ่ายทำบุญ อาทิ นำภัตตาหารอุทิศกุศลแด่บรรพบุรุษ ทำบุญโดยการบริจาคเพื่อการกุศล

(๔) จิตใจดีเมื่อมีทรัพย์อบอุ่นใจ การใช้ทรัพย์นั้นเป็นผู้กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อเห็นโทษ มีปัญญาในการบริโภครทรัพย์นั้น ใช้ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากบริโภครทรัพย์นั้น

๒) กามโมคิบุคคลที่ควรเตือน

(๑) บุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมโดยทารุณ

(๒) ครั้นแสวงหาโภคทรัพย์ได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุขผู้อื่นนำ ไม่มีความภูมิใจ ไม่เอิบอิ่มใจ

(๓) เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์ได้แล้ว ไม่แจกจ่ายทำบุญ อาทิ ไม่มีการบริจาคเพื่อการกุศล

(๔) เป็นผู้มีการหมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ มีปัญหาในการบริโภครทรัพย์ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากบริโภครทรัพย์นั้น

สุขของคฤหัสถ์หรือคิหิสุข เป็นสุขของชาวบ้าน สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้ สม่่าเสมอ สุขอันชอบธรรมมีผู้ครองเรือนควรมี ทั้งนี้ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระพุทธองค์ได้เคยตรัสกับเศรษฐีชื่อนาถปิณฑิกเศรษฐี ว่าด้วยความสุขของคฤหัสถ์ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ อัตถิ

สุข คือความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ โภคสุข คือ ความสุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์ อนณสุข คือ ความสุขจากการไม่มีหนี้ และอนวัชชสุข คือ ความสุขจากการทำงานที่ไม่มีโทษ มีรายละเอียดดังนี้

๑) อตติสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ หมายถึง ความสุขจากการมีทรัพย์ที่ได้หามาได้ด้วยความชอบธรรม มีความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียร บุคคลที่ขยันทำงานเก็บเงินทองไว้ได้เป็นจำนวนพอเพียงย่อมมีความสุขใจภูมิใจในความพยายามของตน ไม่ได้มาจากการประกอบอาชีพที่ต้องห้าม หรือจากการทำความเดือดร้อนให้คนอื่น

๒) โภคทรัพย์ สุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์ หมายถึง การใช้ทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง นำเป็นมาบ่าเพ็ญประโยชน์ด้วยความภาคภูมิใจ เอิบอímใจ ใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสม กับทรัพย์ที่มีอยู่ นั่นคือไม่ฟุ่มเฟือยหรือใช้ในสิ่งที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเอง เช่น สุรายาเสพติด แต่ใช้จ่ายอย่างมีประโยชน์ต่อสุขภาพ รวมทั้งเพื่อแบ่งปันช่วยบุคคลอื่น ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตของตนและสังคม ทำให้เกิดความสุข

๓) อนณสุข สุขที่เกิดจากการไม่มีหนี้ หมายถึง ความสุขของบุคคลที่ไม่มีหนี้ เพราะการเป็นหนี้เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง หากเป็นหนี้จะเกิดความทุกข์ ต้องชวนขวยหาเงินมาใช้หนี้เขา จะหาความสุขได้อย่างไร ยิ่งเวลาที่ต้องส่งเงินต้นหรือดอกเบี้ยแต่ไม่มีจะส่งยิ่งเป็นทุกข์ใจมาก ดังนั้น การไม่มีหนี้จึงถือเป็นโชคดีของบุคคลทั้งหลาย มีวิธีการที่จะไม่ให้มีหนี้ต้องพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะสมกับฐานะไม่จ่ายเกินตัวจนต้องเป็นหนี้เป็นสินเขา ความไม่มีหนี้เป็นสุขอย่างไรรู้คนที่ไม่มีหนี้เท่านั้นที่รู้สึกได้ ความเป็นหนี้เป็นทุกข์อย่างไรคนที่หนี้เท่านั้นที่จะรู้ว่าทุกข์ในความรู้สึกของตน เพราะฉะนั้น ความไม่มีหนี้จึงเป็นความสุขของผู้ครองเรือนถือว่ามีความสุขมาก

๔) อนวัชชสุข สุขอันเกิดจากการทำงานหรือประพฤติดีที่ไม่มีโทษ หมายถึง การประพฤติตนสุจริตเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ไม่ทำความเดือดร้อนหรือเป็นพิษภัยต่อบุคคลอื่น เพราะยึดมั่นในศีล ๕ เป็นเบื้องต้น ประพฤติปฏิบัติดีทั้งกาย วาจา ใจ ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ ทำให้เกิดความภูมิใจ เอิบอímใจ ดังนั้น คนเราจึงต้องทำงานที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย งานที่ไม่เป็นที่ครหาใด ๆ การประกอบกิจการงานและการประพฤติดีที่ประกอบด้วย กายกรรม วาจกรรม และมโนกรรมที่ดีบริสุทธิ์ จะไม่มีโทษด้วยประการทั้งปวง ทำให้บุคคลผู้นั้นมีความสุขจากการทำงาน ในการบรรเทาความสุขทั้ง ๔ อย่างนี้ ถือว่าอนวัชชสุขมีค่ามากที่สุด เมื่อเกิดความสุขแล้วไม่มีโทษ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กามโภคีสุข สุขของคฤหัสถ์หรือคหิสุขมีแนวทางปฏิบัติที่คล้าย ๆ กัน อาทิ การแสวงหาทรัพย์และการมีทรัพย์ การเลี้ยงตนจากทรัพย์ที่หามาได้ กับการใช้จ่ายทรัพย์ การทำบุญบริจาคและการไม่มีหนี้ มีความเป็นไท ความประพฤติดีที่ไม่มีโทษและไม่มีปัญหา การบริโภครทรัพย์ ทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านถือว่ากามโภคีสุข/สุขของคฤหัสถ์/คหิสุข ถือเป็นเรื่องเดียวกัน ใช้แทนกันได้ ดังนั้นสุขของผู้ครองเรือนจึงสรุปได้สั้น ๆ ๔ อย่าง คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การใช้ทรัพย์ สุขเกิดจากความไม่มีหนี้ และสุขเกิดจากความประพฤติดีที่ไม่มีโทษ ผู้มี ๔ อย่างนี้ ถือเป็น

บุคคลที่มีความภาคภูมิใจ เอิบอิ่มใจในการประพาสของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่ปราชญ์ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติ มาตั้งแต่ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพียงแต่ไม่ทราบว่าหลักธรรมดังกล่าวเรียกว่าอะไร เมื่อนำมาใช้ทำให้มีความสุขตามอัธยาศัยของแต่ละคน

๔.๓.๕ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร คือ ธรรมของพรหม หรือธรรมของผู้ใหญ่ ผู้บริหาร ผู้ปกครอง หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐ หรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุด ช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ อธิบายได้ว่า พรหมวิหาร ๔ มีดังนี้

๑) เมตตา เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เป็นสิ่งจำเป็นมากในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขด้วยกันทั้งนั้น เป็นจริงมนุษย์จะมีความสุขตลอดเวลาคงเป็นไปได้ แต่ก็พบกับความสุขอยู่เสมอ สังคมปัจจุบันต้องการให้มนุษย์มีความสุขทุกคน พยายามที่จะช่วยให้เพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมงาน คนในครอบครัวมีความสุขเท่าที่สามารถช่วยเหลือได้

๒) กรุณา เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ทั้งปวง มนุษย์มักจะพบกับความทุกข์มากกว่าความสุข ดังนั้นเมื่อเรามีความสุขมากควรที่จะแบ่งปันความสุขให้กับผู้ที่มีความทุกข์บ้าง เพื่อช่วยให้ทุกคนมีความสุขบ้างตามอัธยาศัย พระพุทธองค์สรุปความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ

(๑) ทุกข์โดยสภาวะ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโดยตามธรรมชาติของร่างกาย อาทิ การเกิด การเจ็บไข้ การแก่ และความตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้องประสบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

(๒) ทุกข์ทางใจ อันเป็นทุกข์จรเกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา อาทิ ปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ ประสพกับสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์ พลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์

๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แสดงความบริสุทธิ์ใจเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี เราก็ยินดีด้วยแสดงออกจากใจ เป็นการสร้างความสุขร่วมกัน ช่วยให้การดำรงชีวิตของคนมีความสุขไม่เกิดปัญหา หากมีความริษยาจะเกิดขึ้นเมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่าตน จึงเกิดความทุกข์ ไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่าน เมื่อเห็นเพื่อนกระทำความดีได้รับการยกย่อง ได้รับรางวัลต้องแสดงความยินดีกับเพื่อนด้วยความบริสุทธิ์ใจ จะช่วยทำให้ความสัมพันธ์ภาพแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุขด้วยกัน

๔) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย ความวางใจเป็นกลาง หมายถึง เมื่อเห็นคนอื่นมีทุกข์ หรือได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษ ไม่ควรคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ วางตนให้เหมาะสม เพื่อสังคมมีความสุข ควรดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาด้วยปัญญา ให้มีจิตที่เรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความรักและชัง วางเฉยสงบใจมองดู ไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับกรรม รับผิดชอบตน เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง ควรช่วยเหลือในลักษณะที่

ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ปราชญ์ชาวบ้านใช้หลักธรรมของพรหมวิหาร ๔ มีนางจารุวรรณ สร้อยทอง บ้านหัน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลขาว นายสมพงษ์ จันทพงษ์ บ้านหัน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลขาว นายศุภฤกษ์ รูปงาม บ้านขาว หมู่ที่ ๘ นายศุภชัย พันทัง หมู่ที่ ๗ บ้านขาว นายรุ่งสุริยา ศรีโยธี บ้านหนอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลขาว นางสุนทรา สิริโท บ้านโนนยาง หมู่ที่ ๑ ตำบลขาว

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมของผู้ปกครอง ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านควรยึดถือพุทธธรรมส่วนนี้ในการครองตน นำมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้ผู้อื่นมองว่าเราเองเป็นผู้ประเสริฐ เป็นคนดีของชุมชน พรหมวิหาร ๔ มีหลักที่สำคัญ คือ เมตตาหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข กรุณาหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตาหมายถึงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขาหมายถึงการรู้จักวางเฉย พรหมวิหาร ๔ มีความสัมพันธ์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีความสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างชัดเจนทั้งเรื่องหลักธรรมที่ช่วยในการอยู่ร่วมกันในสังคม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการงานที่มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในทางสายกลาง มีความพอเพียง มีความรับรู้ มีความตั้งใจ ปฏิบัติทุกสิ่งเหมาะสมตามอัตภาพของตน ช่วยให้พบกับความสุขได้ สังคมจะมีแต่ความสุข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมก็จะลดน้อยลงไป

๔.๓.๖ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับขรवासธรรม ๔

ขรवासธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เป็นหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความสงบสุขในสังคม หากทุกคนในสังคมปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ย่อมอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติตาม ก่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์ มีความราบรื่นในการดำเนินชีวิต ขรवासธรรม ๔ ประกอบด้วย

๑) **สัจจะ** คือ ความซื่อสัตย์ ต้องมีความจริงใจ ความซื่อตรงต่อกัน พูดจริงทำจริง มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน มีความซื่อสัตย์ต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน ร่วมมือกันพัฒนาองค์กรให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อเราเป็นสมาชิกในครอบครัวควรซื่อสัตย์ต่อพ่อแม่พี่น้อง ซื่อสัตย์ต่อทุกคนในบ้าน อาทิ ไม่พูดปด มีความตั้งใจที่จะทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ เพื่อปลูกนิสัยให้เกิดขึ้นในตัว ฝึกเป็นคนหนักแน่นมั่นคง เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ได้รับการเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือยำเกรง ครอบครัวมีความมั่นคง ได้รับเกียรติยศชื่อเสียง

๒) **ทมะ** คือ ความข่มใจ การฝึกฝนฝึกนิสัยปรับตัวรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกนิสัยแก้ไขข้อบกพร่องปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้า เป็นการฝึกตนเองไม่ให้ประพฤติดื้อ คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันย่อมมีความขัดแย้งกัน สิ่งใดที่ไม่ตรงกับความคิดของเรา ควรพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ไม่ควรแสดงกิริยาอาการโต้แย้งออกมาทันที หากสามารถข่มใจและพิจารณาปัญหาให้เข้าใจได้แล้ว ก็สามารถแก้ปัญหานั้นด้วยความสงบเรียบร้อย การมีธรรมะเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้นในตัว

ทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน ไม่มีเวรกับใคร มีการยับยั้งตนเองไม่ให้หลงใหลไปทำ ความผิดได้ มีความสามารถตั้งตัวได้ มีความคิดไตร่ตรอง พิจารณารอบคอบ

๓) ขันติ คือ ความอดทน หมายถึงตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย มีความอดทนต่อความยากลำบากทางกาย อดทนต่อการพูดจาไม่สุภาพ อดกลั้นจิตใจให้อยู่ในความสงบ ไม่โกรธไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น เมื่อมีขันติทำ ให้เราอยู่ได้อย่างมีความสุข การมีขันติจะช่วยปลูกฝังนิสัยการอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ช่วย ทำงานให้ได้ผลดี สามารถเป็นหลักของครอบครัวได้ สามารถเป็นหลักให้กับบริวารได้ มักไม่มีเรื่อง วิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่ว หากมีความขยันอดทนจะทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์จากผลผลิตที่ได้ กระทำ หากไม่มีขันติจะไม่สามารถอดทนต่อปัญหาอุปสรรค การทำงานจะคั่งค้าง ไม่สามารถเป็นหลัก ให้กับครอบครัวได้ หลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย ไม่ได้รับความไว้วางใจจากคนอื่น ขาดความ เจริญก้าวหน้า และทำให้เสื่อมจากทรัพย์

๔) จาคะ หรือการเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขสบายและ ผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น ความต้องการของผู้อื่น พร้อม ที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว หรือเอาแต่ใจตัว หากเป็นองค์กรหรือ ครอบครัวเดียวกันควรสละสิ่งของ แบ่งปันของกินของใช้ให้กันและกันตามสมควรแก่ฐานะ การแบ่งปัน จะสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ หากมีการปลูกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิด จะเป็นการ สร้างความปลอดภัยแก่ตน เป็นที่นับถือหน้าตาของคนทั่วไป องค์กรครอบครัวและสังคมเป็นสุข

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เมื่อปราชญ์ชาวบ้านนำขรรษาธรรม ซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนมา ใช้ ในการใช้ชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียงจะมีผลดี ดังนี้

(๑) การมีสัจจะ ซื่อสัตย์ เป็นผู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน เป็นผู้มีความหนักแน่น มั่นคง มีความเจริญในหน้าที่การงาน ผู้อื่นเคารพยกย่องเชื่อถือยำเกรง องค์กรที่สังกัดหรือครอบครัวมี ความสุข มีความมั่นคง และได้รับเกียรติ มีชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับ

(๒) การมีทมะ ข่มใจ เป็นผู้รับการฝึกฝนตนสม่ำเสมอ หรือเป็นผู้มีสมาธิ มีความรอบคอบ ไม่มีความบาดหมางกับผู้อื่น ไม่มีศัตรู เป็นผู้มีความสามารถในการทำงาน มีสติคิดไตร่ตรองรอบคอบ ไม่มีโทษะง่าย เข้ากับคนอื่นหรือสังคมได้ดี ไม่มีความโกรธและโมโหง่าย

(๓) การมีขันติ อดทน เป็นผู้รู้จักให้ความอดทนและมีความอดทนต่ออุปสรรคและปัญหา ต่าง ๆ ทำงานได้สำเร็จมีประสิทธิภาพ สามารถปกครองบริหารได้ดี มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่มีศัตรู มีผู้คนนับ ถือ มีความอดทนต่อความยากลำบากของสภาพธรรมชาติทั้งร้อน หนาว กระจาย ความเหนื่อย อดทน ต่อความทุกข์เวทนาทางกาย อาทิ เจ็บไข้ได้ป่วย อดทนอดกลั้น อดทนต่อความเสียใจอันเกิดขึ้นทาง สภาพจิต อาทิ ทนต่อวาจาพูดส่อเสียด ถ้อยคำหยาบคาย กล่าวล่วงเกิน อดทนต่อการบีบคั้นของราคะ โทสะ โมหะ อดทนต่อกิเลสทั้งปวง

(๔) การมีจาคะ การเสียสละ เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา รู้จักการให้ การเสียสละ ได้รับสิ่งตอบแทนจากผู้อื่นได้ง่าย ผู้อื่นให้ความเคารพนับถือ ปกครองบริวารได้ง่าย คนรอบข้าง คนในองค์กร คนในครอบครัวมีความสุข จาคะเป็นผู้รู้จักให้ ไม่เอาัดเอาเปรียบ เกิดความสามัคคี ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน ทุกคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ สังคมมีความสุข สงบสุข การเสียสละสิ่งของที่เป็นของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่เกินกำลังความสามารถของตน อีกทั้งการเสียสละ การไม่เห็นแก่ตัวนั้นคือ ฆราวาสธรรม จะเกิดกับคฤหัสถ์หรือผู้ปฏิบัติตาม โดยมีความซื่อตรงต่อกัน ไม่ให้ตนประพฤติชั่วของตนต่อความยากลำบาก และแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่นจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

๔.๔ บทสรุป วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

การพัฒนาตนเองตามแนวคิดพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความพอดี มีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการเดินทางชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อม มุ่งกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตน เข้าใจตนเองมากกว่าพึงวัตถุ ประกอบด้วยสาระ ทมะ เป็นการฝึกนิสัยที่ยังไม่ได้ขัดเกลา คือ รู้จักข่มใจไม่ให้กิเลสรบกวนนำไปสู่ความเลว และปรับปรุงการทำความดีสิกขา คือการศึกษาให้รู้แจ้ง คือฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ฝึกจิต สร้างคุณภาพ และสมรรถภาพให้จิตมั่นคง ฝึกปัญญาให้รู้เข้าใจสรรพสิ่ง ภาวนา เป็นการพัฒนากายให้แข็งแกร่ง สัมพันธ์กับตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย เป็นปกติ รับเอาสิ่งดีมีประโยชน์ พัฒนาการกระทำกายกับวาจาให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น และพัฒนาจิตให้มีจิตดี สุขภาพดีมีคุณภาพ พัฒนาปัญญาเป็นการรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้สภาวะโลกและชีวิต

การใช้วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านยึดหลักการเดินสายกลาง เพราะเป็นความรู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อ ส่วนมากยึดความประหยัด ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะขาดแคลน เลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และการแก่งแย่งทางค้าขาย ไม่หยุดนิ่ง หาทางประกอบอาชีพให้หลุดพ้นจากความทุกข์ โดยใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้พอเพียง ปฏิบัติตามเบญจศีล เบญจธรรม ปฏิบัติในทางที่ดี ละอภัยมุขในสิ่งยั่วกิเลส ละความชั่ว ก่อความดี สร้างความพอใจที่สมเหตุสมผล

ส่วนการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ยึดถือครอบครัวเป็นหลัก ดังนี้

๑) พอมีพอกิน ปลุกพืชผักสวนครัว พืชผักสมุนไพร ผักพื้นบ้าน พืชสวนครัวไม่ผล เพื่อให้พอมีพอกิน

๒) พออยู่พอใช้ บ้านเป็นธรรมชาติ น่ายู่ ใช้สารอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมี ปลุกป่าไม้สามอย่างประโยชน์สี่อย่าง

๓) พอกพอใจ รู้จักประมาณตน พึงพอใจต่อสภาพแวดล้อม พอใจในผลการกระทำของตน ทำตามกำลังให้พอ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม

๔) พอแบ่งไว้ใช้จ่าย รายได้แต่ละครั้งแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายประจำ เงินออม เงินเพิ่มปัญญา
ประมาณการใช้จ่าย มีแผนการใช้ มีจุดประสงค์ เป้าหมาย เป็นการสร้างความสุข

๕) ประหยัด เป็นการตัดทอนรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ลดความฟุ่มเฟือย คิดถึงคุณประโยชน์
ของค่าเงิน ฝึกสมาธิให้อารมณ์ความอยากลดน้อยลง ไม่บริโภคเกินความพอดี

เมื่อศึกษาแนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธธรรมของปราชญ์ชาวบ้านพบว่า

๑) มุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้มา จ่ายในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ ยินดีตามที่ได้มา
ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ ยินดีตามความเหมาะสม รับเอาสิ่งที่เหมาะสมกับตน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องของ
สันโดษ

๒) การเก็บรักษาทรัพย์ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๓ กล่าวว่า พึง
แบ่งโภคสมบัติออกเป็น ๔ ส่วน หนึ่งส่วนใช้สอย สองส่วนใช้ประกอบกิจและการลงทุน หนึ่งส่วน
สำหรับใช้ยามจำเป็น ซึ่งถือว่าเป็น โภควิภาคธรรม

๓) การนำทรัพย์สินมาใช้ต่อการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ ทั้งการเลี้ยงตนเองและ
ครอบครัว เลี้ยงมิตรสหาย ป้องกันภัยอันตราย ทำพลี และบำรุงสมณะ ทั้งหมดถือเป็น โภคาพิทยธรรม

๔) สุขของคฤหัสถ์ สุขจากการมีทรัพย์ สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขจากการไม่เป็นหนี้ และ
สุขจากการทำงานไม่มีโทษ

๕) การจะอยู่ร่วมกันในสังคมให้มีความสุข มีข้อควรปฏิบัติคือ ประารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข
ประารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ละวางเฉยเป็นกลางเมื่อผู้อื่นรับกรรม การกระทำดังกล่าว
ถือว่าเป็น พรหมวิหาร ๔

๖) ผู้ครองเรือน หากจะให้มีความสุขควรปฏิบัติตนให้มีสัจจะหรือความซื่อสัตย์ มีทมะ หรือรู้จัก
ข่มใจตนเอง มีขันติ หรือความอดทน มีจาคะ หรือการเสียสละ การปฏิบัติดังกล่าว ถือเป็นสุขของ
คฤหัสถ์/คิหิสุข

๔.๕ บทสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ ชาวบ้าน

๔.๕.๑ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์
ชาวบ้าน

ส่วนมากปราชญ์ชาวบ้านยึดความพอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งของๆ ตน ที่หามาได้ด้วย
แรงกายของตนโดยชอบธรรม พึ่งตนเองเป็นหลัก อาทิ นางสุนทรา ศิริโท บ้านโนนยาง นายสถิตย์
สะเดา บ้านสะทอน นางเพ็ญสวาท ไทยลา บ้านขาว นายไสว อาทิตยตั้ง บ้านโนนแพ่ง นายนกร
สิทธิศาสตร์ นายสุริยา ศรีโยธี มีความซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม ขยัน ใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง มี
ความเมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ โดยอาศัยเกื้อกูลกัน ชักนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่เขาตามหลัก

เมตตา ช่วยแนวความคิดในการปลดปล่อยทุกข์ โดยให้พันธุ์พืชไปปลูก ให้ไก่พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไปเลี้ยง มีนางสุนทรา ศิริโท บ้านโนนยาง นายศุภชัย พันธัง บ้านขาว นายศุภฤกษ์ นามรูป บ้านขาว นายสมพงษ์ จันทพงษ์ บ้านหัน นางจารุวรรณ สร้อยทอง บ้านหัน นายสุริยา ศรีโยธี บ้านหนอง ช่วยกันเป็นผู้นำในการทำความสะดวกสบายบ้านของตน อีกทั้งเข้าวัดฟังธรรม มีการรักษาศีลห้า ศีลแปด ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต ไม่พูดเท็จ พอใจในคู่ครองของตน ไม่ดื่มสุรา ไม่ลักขโมยของคนอื่น มีนายศุภชัย พันธัง บ้านขาว นายทองสุข พันธัง บ้านขาว นายสมพงษ์ พันธัง บ้านขาว นายสมพร จันทพงษ์ บ้านหัน นางจารุวรรณ สร้อยทอง บ้านหัน บางคนยึดเหตุพิจารณาผล รู้จักตน พิจารณาความประมาณ ความพอดี ตามกาลเวลา ศึกษาบุคคลและชุมชน อาทิ นางจารุณี ดิสงคราม บ้านทรายมูล นายอุเทน วารินทร์ บ้านขาว ส่วนนายประจวบ เนตรพนา บ้านหนอง ใช้อิทธิบาท ๔ ยึดความพอใจ คิดแล้วทดลองทำ

๔.๕.๒ หลักพุทธธรรมต่อไปนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(๒.๑) ยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามที่ได้) ไปประยุกต์ใช้ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล ได้ดังนี้ เมื่อขายของที่ได้มา ดีใจ ภูมิใจเก็บไว้เป็นทุน พอใจในการลงทุนน้อยตามกำลัง ปลูกไม้ผลตามพื้นที่ ยินดีในสิ่งที่ได้มา พอใจในสิ่งที่ตนได้รับจากผลผลิต พอดีในการทำ ได้ ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำเศรษฐกิจพอเพียง พอใจในสิ่งที่ปลูก ไม่ใช่สารเคมี ทำได้เท่าไรรับเท่านั้น พอใจตามสมควรตามที่เหมาะสมกับตนตามฐานะ ยินดีตามสุขภาพร่างกายที่จะทำได้ ไม่ทำเกิน หรือทำน้อยเกินไป พิจารณาให้อยู่ในความพอดี พอใจในการปลูก พริก มะเขือ มะกูด มะนาว ผัก ชะอม สะเดา เป็นสิ่งที่ตนกระทำก็พอใจ ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น

(๒.๒) ยถาพลสันโดษ (ยินดีตามกำลัง) ไปประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้คือ กระทำตามกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ความรู้ที่มีที่กระทำตามเศรษฐกิจพอเพียง ขายผัก ถั่ว มะเขือ พริก สร้างเล้าเปิด เล้าไก่ เล้าหมู คอกวัว คอกควายตามกำลังของตน ทำตามที่ตนมี ทำมากได้มาก ทำน้อยได้น้อย ใช้แรงกำลังของบุคคลในครอบครัว ไม่มีการจ้าง ไม่คดโกง ความรู้ก็น้อยก็สอบถาม จากบุคคลอื่น ให้ความรู้ในเรื่องที่กระทำ จึงพอใจในผลผลิตของตนที่ทำได้ ถือคติปลูกมากได้มาก ได้เท่าไรเอาเท่านั้น เท่ากับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำพอประมาณกับทำตามกำลัง มีเหตุผลคือการทำน้อยได้น้อย และอยู่แบบสันโดษ

(๒.๓) ยถาสารูปสันโดษ (ยินดีตามสมควร) ไปใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้ว่า ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน สมควรแก่การกระทำ ทำน้อยก็ได้น้อย มีน้อยก็ใช้น้อยเมื่อนำผลผลิตไปขาย ขายได้เท่าไรก็ยินดีดีทางสายกลางพอดีพอเพียง ขายได้ตามสมควร พอสมควรแก่การลงทุน ซึ่งไม่ได้ขาดทุน ได้น้อยก็พอใจ ได้มากก็พอใจที่สำคัญคือมีความซื่อสัตย์สุจริต ในการประกอบอาชีพ ยินดีพอใจในฐานะของตนเอง เป็นสิ่งของอันพอประมาณ ซื่อสิ่งของที่เหมาะสมกับตน คิดเสมอว่าสิ่งของที่ได้มานั้นล้ำค่า สิ่งของที่เป็นส่วนรวมต้องดูแลรักษาช่วยกัน อาทิ โต๊ะอาหาร เก้าอี้ประจำหมู่บ้าน จึงควรพิจารณาถึงความสันโดษนำมาประพฤติปฏิบัติตนให้ติดตัว

(๒.๔) มัตตัญญุตาสันโดษ (ผู้รู้จักประมาณ) ไปใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้ว่า ผู้รู้จักประมาณเป็นความพอเหมาะพอดีประมาณความถูกต้อง ประมาณการลงทุน ให้พอดี รู้จักประมาณว่าผลผลิตที่นำไปขายประมาณรายรับ รู้จักประมาณการใช้ทุนทรัพย์ในการจัดหาสิ่งของไว้ใช้ในครัวเรือน ประมาณเพื่อให้เกิดความประหยัด ประมาณร่างกายแรงทุน ประมาณกำลัง ประมาณตนในการดำรงชีวิต รู้จักประมาณตน รู้จักตัวเอง ประมาณความสามารถ ประมาณทรัพย์สินตนเองพินิจใคร่ครวญตามเหตุผล ประมาณความคุ้มค่า ผู้รู้จักประมาณค่านึงถึงประมาณการวัด การนับ ประมาณการมีจำนวนมาก ประมาณว่าเพียงพอ ประมาณความเหมือน ประมาณด้านมาตร ประมาณที่ถูกต้อง เป็นผู้รู้ความพอดี ที่ต้องรู้จักปริมาตร ความพอควรและรู้จักยับยั้ง

(๒.๕) อตตัญญุตาสันโดษ (ผู้รู้จักตน) ไปใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้ว่า รู้จักตัวเองในด้านต่าง ๆ รู้การกระทำ สิ่งที่ทำตนทำได้ประมาณตน ไม่ทะเยอทะยานทำตามกำลังพื้ตนเอง เก็บออมไว้เป็นทุน ลูกหลานไม่มีก็ให้ อยู่แบบสถานะเรียบง่าย รู้การใช้จ่ายใช้สอย ไม่ยกตนข่มท่าน รู้จักตน รู้จักเจ้าของ รู้ว่าควรใช้ รู้จักส่งรูปดำเนินตามกำลัง รู้ความสามารถของตนเอง รู้ความเป็นอยู่รู้หน้าที่การงาน ความคิดจิตใจของตน การอยู่ร่วมกันในสังคม รู้ว่าสิ่งใดที่ต้องแก้ไขพัฒนาปรับปรุง ให้ตรงสอดคล้องกับงานปฏิบัติ รู้ว่าชอบไม่ชอบ รู้นิสัยตน วิเคราะห์ตนเอง เพื่อจะปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมกับสังคม รู้การวางตัวรู้วุฒิภาวะตน ยึดมั่นตนเองเพื่อความมั่นใจ ไม่ทะเยอทะยานเกินฐานะ เกินกำลังความสามารถของตน เพราะเกินกำลังมากอาจเป็นเหตุให้เกิดความผิดหวังได้บุคคลใดพิจารณาตนเองได้จะปรับปรุงได้ถูกต้องเหมาะสม ความสามารถของตนทำให้เป็นตัวช่วยพัฒนาตนเองในทางที่ชอบช่วยยับยั้งความต้องการที่เกินขอบเขต ปฏิบัติในทางที่ชอบธรรม

(๒.๖) โภควิภาคธรรม (จัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย) ไปใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้ว่า การจัดสรรใช้จ่ายทรัพย์ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมโดยตรง แต่การปฏิบัติจริงสอดคล้องกับโภควิภาคธรรม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการจัดสรรทรัพย์มีการแบ่งทรัพย์ไว้เพื่อการดำรงชีวิต แบ่งทรัพย์ไว้ทำกิจกรรมการกุศล ทำบุญ แบ่งทรัพย์ไว้เพื่อการศึกษาของลูก เก็บทรัพย์ไว้ยามเจ็บป่วย เก็บทรัพย์ไว้กรณีจำเป็น อาทิ ชื่อน้ำมันใช้กับการสูบน้ำเข้านา จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ เติมน้ำมันรถ ซื้อเสื้อผ้าเท่าที่จำเป็น ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ลงทุนทำนา การศึกษาบุตร จ่ายค่าวดรถ จัดอาหารทำบุญใส่บาตร ที่สำคัญจัดสรรทรัพย์ไว้เลี้ยงดูบิดามารดาครอบครัวให้เป็นสุข จึงควรมีการวางแผนใช้ทรัพย์ บริหารทรัพย์ การจัดสรรต้องคิดให้รอบคอบ เพราะแต่ละบุคคลแต่ละครอบครัวมีรายรับรายจ่ายไม่เท่ากัน แบ่งทรัพย์ไว้ใช้จ่ายเป็นการช่วยตนเองให้เกิดประโยชน์สามารถยืนหยัดในสังคมได้เป็นอย่างดี

(๒.๗) โภคอาทิยธรรม (การใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์) ไปใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจของปราชญ์ชาวบ้าน ประมวล การตอบสัมภาษณ์ได้ว่า การใช้ทรัพย์คำนึงถึงประโยชน์จากการใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตตนเอง ครอบครัว บิดา มารดา บริจาค ทำบุญ จ่ายค่าศึกษาเล่าเรียนของบุตร ใช้เงินต้อนรับเพื่อน

ญาติพี่น้องเมื่อเขามาเยี่ยม เก็บไว้ใช้เวลาเจ็บป่วย บริจาคเงินบำรุงศาสนา สาธารณประโยชน์ ค่ารักษาพยาบาล บริจาคด้านอุทกภัยน้ำท่วม อัศศิภัยไฟไหม้ ที่สำคัญคือ การประหยัดอดออม เป็นรากฐานแห่งความสำเร็จ เป็นรากฐานของการรักษาทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์จึงมีประโยชน์ สามารถเลี้ยงตนและบุคคลอื่น ๆ ให้เป็นสุขได้ คนมีทรัพย์ย่อมได้รับความสุข มีความมั่งคั่ง จึงต้องรู้จักจ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ทำในสิ่งที่ควร ทำในสิ่งที่ชอบ ประโยชน์ปัจจุบันคือ ขยันทำงาน รักษาทรัพย์ไม่ให้อันตราย คบคนดี ประหยัด โบราณกล่าวว่า มีเกินใช้ ได้เกินเสีย เป็นเศรษฐี เสียเกินได้ ใช้เกินมีเป็นยาจก ใช้ทรัพย์ที่เป็นประโยชน์จะมีชีวิตที่ดี มีชีวิตที่ประเสริฐ เป็นชีวิตที่มีความสุข

๔.๕.๓ หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ

(๓.๑) การดำเนินชีวิตด้านเกษตรกรรม

ความพอประมาณ เกษตรกรรมต้องพิจารณาว่า จะทำอะไรให้พอดีทำนา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ปลูกพืช มะกรูด มะนาว มะพร้าว กล้วย อ้อย ชিংข้าว สะเดา มะเขือ ตะไคร้ ประมาณพื้นที่ ประมาณการปลูก นำหลักพุทธธรรมที่เป็นทางสายกลางมาพิจารณาประกอบ

ความมีเหตุผล การตัดสินใจปลูกหรือกระทำ ต้องคำนึงถึงเหตุผล ปลูกมะนาวเพื่อใส่แกง เพราะมีรสเปรี้ยวแทนมะขาม ปลูกมะเขือไว้กินกับน้ำพริก พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องนำมาดูเปิดไถ่มาทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำน้ำยาไล่ศัตรูพืชจากมะกรูดเข้าสะเดา พุทธธรรมที่มีความสอดคล้องความมีเหตุผลคือ สปัปฐธรรม ๗ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน รู้บุคคล

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อม รับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต เกษตรกรคำนึงถึง ภูมิคุ้มกันร่างกาย ทุนทรัพย์ สติปัญญา อาทิ ปลูกพืชผักสวนครัว มีการวางแผน การปลูกต้องระมัดระวัง ฝน รักษาต้นกล้าให้เจริญเติบโต หากเกิดศัตรูพืชเตรียมหาวิธีแก้ไขพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องคือความไม่ประมาท

เงื่อนไขความรู้ เกษตรกรต้องศึกษาให้มีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ให้รอบด้าน รอบคอบ นำความรู้ไปเชื่อมโยงกัน อาทิ การปลูกพืชล้มลุกระหว่างต้นไม้ยืนต้น วางแผน นำเศษพืชมาทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นปุ๋ยรดพืชผัก

เงื่อนไขคุณธรรม ต้องเสริมสร้างมีความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ มีการแบ่งปัน

(๓.๒) การดำเนินชีวิตด้านการประกอบธุรกิจ พิจารณาถึงประเภทธุรกิจ

บริเวณสถานที่สินค้าที่นำมาขายความพอประมาณ พิจารณาถึงขนาด สิ่งของที่นำมาขายต้องประมาณ ก่อน โดยนำหลักทางสายกลางของพุทธธรรมมาพิจารณาความพร้อม ความพอเพียง

ความมีเหตุผล พิจารณาถึงเหตุที่กระทำ พิจารณาผล ที่คาดว่าจะเกิดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น พิจารณาคูณภาพ ปริมาณ ราคา อย่างรอบคอบ นำสปัปฐธรรม ๗ มาประกอบการพิจารณาในการทำธุรกิจอีกทั้งพรหมวิหาร ๔

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมตัวรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ระบบภูมิคุ้มกันที่ดีมีการจัดองค์กรประกอบการดำเนินงาน พร้อมรับต่อผลกระทบการสร้างภูมิคุ้มกันภายใน ให้พิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ในองค์กรให้เอื้อต่อการปรับตัว อาทิ การสร้างภาระหนี้เกินทุน เจ้าหนี้ทวงถามสามารถชำระหนี้ได้เป็นภูมิคุ้มกันด้านการเงิน เมื่อมีปัญหาด้านเทคโนโลยี

สามารถแก้ไขซ่อมแซมได้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดทักษะความรู้เกี่ยวกับงาน ฝึกอบรมอยู่เสมอ ให้ผลตอบแทนที่เป็นธรรม กิจการเติบโตอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านทรัพยากรบุคคล ภูมิคุ้มกันภายนอก คือการสนับสนุนบริเวณรอบ ๆ หน่วยงาน เมื่อเอาใจใส่ดูแลชุมชนสิ่งแวดล้อม ผลแห่งการกระทำจะหวนกลับมาจนเจือกายหลัง ถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภายนอก

เงื่อนไขความรู้ ความรอบรู้ รอบคอบ ความระมัดระวัง การประกอบการและการดำเนินชีวิต พัฒนาธุรกิจอยู่เสมอ สร้างนวัตกรรม สร้างมูลค่าให้ธุรกิจ สร้างความเข้าใจในกระบวนการธุรกิจ การผลิต การตลาด การบัญชี การเงิน การจัดการบุคลากร ลูกค้าสัมพันธ์ เป็นพื้นฐานสำคัญในการตัดสินใจทำธุรกิจด้วยความรอบคอบ

เงื่อนไขคุณธรรม ยึดถือพุทธธรรมและคุณธรรม เท่าที่ตนรอบรู้ ซื่อสัตย์สุจริต อดทน ความเพียร มุ่งประโยชน์ส่วนรวม มีจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ ไม่เอาเปรียบลูกค้า พนักงาน สังคม ชุมชน

(๓.๓) การดำเนินชีวิตด้านครอบครัว

ความพอประมาณ ด้านชีวิตครอบครัวต้องรู้จักประมาณภายในและภายนอก ภายในต้องรู้จักควบคุมตน และบุคคลในครอบครัวให้ควบคุมสมองต่อความอยากมีอยากได้ อยากเป็นอย่างพอเหมาะ พอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป ประมาณภายนอกรู้จักตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่มากระทบต่อครอบครัวได้เช่นกัน

ความมีเหตุผล เป็นการใช้เหตุผลพิจารณาปัญหาที่กระทบต่อครอบครัว จึงไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เพื่อรับมือกับปัญหานั้น ความมีเหตุผลเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการที่บุคคลมีข้อมูลมากพอ ปลูกฝังให้บุคคลในครอบครัว เป็นผู้รู้จักการเรียนรู้ หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่ม เพื่อนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้ใช้คิดตามหลักเหตุและผล

ระบบภูมิคุ้มกันของครอบครัว สอนให้บุคคลในครอบครัวรู้เท่าทันกัน รู้เท่าทันเหตุการณ์รอบ ๆ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หาทางป้องกันรับมือ คำนึงถึงผลดีผลเสีย ปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดปัญหา หรือความล้มเหลว

เงื่อนไขความรู้ของครอบครัว บุคคลในครอบครัวต้องมีความรู้ เหมาะสมกับสภาพตน มีมากพอที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประกอบอาชีพนำมาใช้ทั้งพุทธธรรม และเศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักเหตุและผลในการรับมือการเปลี่ยนแปลง

เงื่อนไขคุณธรรมในครอบครัว นำคุณธรรมมาใช้เป็นตัวกำหนดทิศทาง นำความรู้ไปใช้ในทางที่เหมาะสม เมื่อใช้ทางที่ผิดจะส่งผลเสียหายต่อตนเองและชุมชน หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้ได้กับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันความคิดการกระทำของคนอื่น เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นนโยบายที่เป็นหลักทางสายกลาง นำมาใช้กับชีวิตครอบครัว ชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน

(๓.๔) การดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ

นำเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลัก แล้วพิจารณาไตร่ตรองตามหลักพุทธธรรม การประกอบอาชีพด้านนั้น ๆ เพื่อให้เข้าใจดียิ่งขึ้น ควรพิจารณาตามแนวทางต่อไปนี้

ความพอประมาณ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องคือทางสายกลาง ให้พิจารณาความพอดีด้านจิตใจ อาทิ เข้มแข็ง เอื้ออาทร นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม ประนีประนอม ความพอดีด้านสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูล รักสามัคคี ครอบครัวยุติธรรม ให้ชุมชนความพอดิด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้อย่างฉลาด มีความรอบคอบเกิดความยั่งยืนความพอดิด้านเทคโนโลยี ใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องต่อความต้องการเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ความพอดิด้านเศรษฐกิจ พิจารณาภูมิปัญญาชาวบ้านก่อน พอยู่พอกินตามอัตภาพและฐานะ

หลักความมีเหตุผล หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องคือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ การมีเหตุผลยึดแนวทาง (๑) ประหยัดตัดทอนรายจ่าย ลดความฟุ่มเฟือย (๒) ประกอบอาชีพถูกต้องสุจริต (๓) การละ เลิก แก่งแย่งผลประโยชน์แข่งขันทางค้าขาย (๔) หาหนทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก (๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ละเลิกสิ่งชั่วร้าย รักษาคนดี ความมีเหตุผลต้องพิจารณาไตร่ตรองสาเหตุ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

หลักภูมิคุ้มกันที่ดี พุทธธรรมที่สอดคล้องคือความไม่ประมาทมีหลักภูมิคุ้มกัน ๒ ประเภท ๑) ภูมิปัญญา ความรอบรู้ ความรู้ ะมัดระวัง ๒) ภูมิธรรม ชื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน แบ่งปัน ภูมิคุ้มกันเป็นการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ในอนาคต

เงื่อนไขความรู้ รอบรู้วิชาการ นำมาเชื่อมโยงประกอบการวางแผนขั้นตอนปฏิบัติต้องระมัดระวัง ยึดคุณธรรม ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต พุทธธรรมที่สอดคล้องด้านความรู้กับเศรษฐกิจพอเพียงคือ โยนิโสมนสิการ เป็นการคิดโดยแยบคาย กัลยาณมิตร คือการคบคนดี สิ่งแวดล้อมที่ดี

เงื่อนไขคุณธรรม มีความตระหนักในคุณธรรม พุทธธรรมที่สอดคล้องส่วนนี้กับเศรษฐกิจพอเพียงคือ ทิฐุธัมมิกัสสยะ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ถึงพร้อมด้วยการรักษา คบหาคนดีเป็นมิตร เลี่ยงชีวิตแต่พอดีและหิริโอตตัปปะ ละความชั่วเกรงกลัวต่อบาปละเว้นอบายมุข

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑. แนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิด ประกอบอาชีพให้พออยู่พอกิน พอเพียง และพอดี ไม่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกัน และธรรมชาติ สมถะ สงบตามอัตภาพ พึ่งตนเองเป็นหลัก

วิถีชีวิต ดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน โดยยึดพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตาม ประเพณีและวัฒนธรรม ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแนวทาง ดังนี้

- ๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
- ๒) ยึดถือความประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
- ๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความยากลำบากด้วยการชวนขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
- ๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

๕.๑.๒. แนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามพระพุทธศาสนา

๑) สภาพบริบทพื้นที่วิจัย

ตำบลขวาวเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีผู้เฒ่าเล่าสืบกันมากรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมัยพระเพทราชาครองราชย์สมบัติ มีชนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากยโสธรเพื่อหาพื้นที่เลี้ยงช้าง ควบคู่ช้างซื้อควาญทอฟ้า นำช้างมาเลี้ยงในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่คำหมากเว เขตเมืองเสลภูมิ ที่มีต้นขวาวเป็นจำนวนมาก เรียกว่า ดงขวาว ซึ่งตั้งอยู่ใกล้หนองน้ำ เรียกหนองโนนแท่น ควาญทอฟ้าเห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับเลี้ยงช้างจึงพากันสร้างที่พักอาศัย ต่อมาจึงกลายมาเป็นหมู่บ้านโดยได้ตั้งชื่อตามดงต้นขวาว ซึ่งเป็นต้นไม้คล้ายต้นสัก เรียกว่า หมู่บ้านขวาว ขึ้นตรงต่อเมืองยโสธร ต่อมามีการตั้งหัวหน้าหมู่บ้านคนแรก คือ ขุนขวาวขันธรักษ์ พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๕๖ เมืองเสลภูมิขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์ บ้านขวาวซึ่งมีความผูกพันป่าปกรองและอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองเสลภูมิจึงต้องขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์ไปด้วย เมื่อควาญกึ่งฟ้าถึงแก่กรรม มีท้าวพรหมราช ท้าวกิตราข และท้าวศรีมหาราชปกครอง เป็นหัวหน้าหมู่บ้านตามลำดับ พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบการบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ เมืองเสลภูมิ และหมู่บ้านต่าง ๆ จึงอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัดร้อยเอ็ดมาจนถึงปัจจุบัน ที่ตั้งของชุมชนตำบลขวาว ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเสลภูมิไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

๑๒ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ด ๓๘ กิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับตำบลนาเลิง ตำบลกลาง ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ ทิศใต้ติดกับตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ ติดต่อกับตำบลเดิด อำเภอเมืองจังหวัดยโสธร ทิศตะวันตก ติดกับตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๒) สภาพของชุมชนตำบลขาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

(๑) สภาพพื้นที่ของชุมชนตำบลขาวตำบลขาวเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้อำเภอเสลภูมิคนในชุมชนค่อนข้างไปทางสังคมเมืองการคมนาคมสะดวกเป็นที่ราบลุ่มน้ำขังมีแม่น้ำยังกันเขตแดนระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธรด้านใต้มีแม่น้ำชี และเป็นแหล่ง แนวแบ่งเขตระหว่างตำบลนาเลิง และตำบลนางามดินเป็นดินปนทรายและดินเหนียวส่วนมากตำบลขาวเป็นเขตอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรมประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นจำนวนมากอาชีพรองลงมาคือกิจการค้าและบริการ มีจำนวนหมู่บ้าน ๑๖ หมู่บ้าน ตำบลขาวมีประชากรทั้งสิ้น ๙,๒๑๒ คน แยกเป็นชาย ๔,๕๖๑ คน หญิง ๔,๖๕๑ คน มีจำนวนครัวเรือน ๒,๐๑๘ ครัวเรือน ตำบลขาวมีความเจริญการคมนาคมในการเดินทางสะดวกเทคโนโลยีมีความทันสมัยความหนาแน่น ๒๓๐ คน ทั้บตารางกิโลเมตร

(๒) สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตำบลขาวสภาพเศรษฐกิจตำบลขาวพื้นที่ส่วนมากใช้ปลูกข้าว สืบค้นจากเทศบาลขาวปลูกข้าวประมาณ ๒๑,๔๐๑ ไร่ชุมชนเทศบาลจัดเก็บภาษีมีดังนี้ ๑ ร้านค้า ๖๔ แห่ง ๒ ร้านเสริมสวย ๘ แห่ง ๓ ร้านเชื่อมโลหะ ซ่อมรถ ๑๖ แห่ง ๔ ปั้มน้ำมัน หยอดเหรียญ ๖ แห่ง ๕ ร้านอาหาร ๒๒ แห่ง ๖ โรงสี ๑๓ แห่ง ๗ หล่อเสาปูน ขายวัสดุก่อสร้าง ๒ แห่ง ๘ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ๕ แห่ง ๙ บ้านรับซื้อของเก่า ๒ แห่ง ๑๐ คลินิก ๓ แห่ง ๑๑ วิทยุชุมชน ๑ แห่ง ๑๒ ร้านรับซื้อข้าว ๕ แห่ง ๑๓ บริการล้างรถ ๑ แห่ง ๑๔ บริการบ้านเช่า ๓ แห่ง ๑๕ บริการถ่ายเอกสาร ๑ แห่ง ๑๖ ผลิต น้ำดิบต้มน้ำหยอดเหรียญ ๓ แผ่นข้อมูลจำเป็นพื้นฐานระดับครอบครัวจากฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนตำบลขาวมีรายได้เฉลี่ย ๓๒,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี กลุ่มคนชุมชนตำบลขาวสังคมอาศัยอยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันวิถีชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึงกันมีความเอื้ออาทรต่อกันผูกพันฉันพี่น้องผูกพันกับศาสนาพุทธยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจประกอบพิธีกรรมตามประเพณีอาชีพเสริมเช่นเลี้ยงปลาเลี้ยงไก่จกसान

๓) วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านตำบลขาวอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังนี้

(๑) หลักมัชฌิมาปฏิปทากับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทางสายกลางคือการปฏิบัติที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง การปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดหรือการปฏิบัติที่ไม่หย่อนเกินไปในการใช้ชีวิตประจำวันคือการระวังสำรวมกาย ใจไม่ประมาทตั้งใจตั้งมั่นเป็นกลางใคร่ครวญทุกสิ่งให้รอบครอบใช้เหตุผลใช้สติปัญญา

(๒) หลักสัปปริสธรรม กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นผู้รู้จักเหตุเป็นผู้รู้จักผลความพอประมาณเศรษฐกิจพอเพียงคือการพิจารณาในเรื่องที่ต้องตัดสินใจมีสติรอบคอบการมีภูมิคุ้มกันการรู้จักตนเองเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ได้แก่ ๑) ความมีเหตุผลตรงหลักธรรมการดำเนินชีวิตย่อมสามารถหาต้นตอของปัญหาและแก้ไขได้ ๒) ความพอประมาณรู้จักประมาณการรู้จักตนเอง การรู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ๓) การมีภูมิคุ้มกันในตนเองรู้จักตนเองรู้จักกาลเทศะ

(๓) ทิฐิธัมมิกัตถะ กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง (๑) การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ ใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดสร้างสรรค์รู้จักคิด ๒) การเก็บรักษาเงินพยายามเก็บหอมรอมริบรู้คุณค่าของเงินทุกบาททุกสตางค์ที่หามาได้ ๓) การมีเพื่อนเป็นคนดีมีน้ำใจ เคียงข้างเวลาที่ทุกข์ ๔) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตอบแทนอุปถัมภ์ต่อพ่อแม่ยามแก่เฒ่า

(๔) มรรค ๘ กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ข้อที่ ๑ การกำหนดเป้าหมายด้วยความคิดคิดว่าถูกต้องที่สุด ข้อที่ ๒ การคิดพิจารณาแต่ในทางดีงาม ข้อที่ ๓ การพูดจาไพเราะหรือเจรจาชอบ ข้อที่ ๔ การมีความประพฤติดีงามอยู่ในทำนองคลองธรรม ข้อที่ ๕ การเลี้ยงชีพชอบเป็นการทำมาหากินด้วยอาชีพสุจริต ข้อที่ ๖ ความอดุสสาเห ความเพียรพยายามทำในสิ่งที่ถูกต้อง ข้อที่ ๗ การมีสติ มีสติคอยควบคุมการปฏิบัติ ข้อที่ ๘ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นสงบสงัดจากกิเลสนิวรณ์ไม่ฟุ้งซ่าน

(๕) อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางให้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหากิน ทำมาหากินแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยการพึ่งตนเองพึ่งพาอาศัยกันพึ่งพาอาศัยธรรมชาติฟื้นฟูธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ซึ่งจะสามารถอยู่ได้และมีกินตลอดชีวิตการหาเงินรู้จักเก็บเงินไว้ใช้จ่ายไม่สุรุ่ยสุร่ายไม่ฟุ้งเฟ้อดำรงชีวิตด้วยความพอดี

(๖) อิทธิบาท ๔ กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามจะช่วยให้การทำงานหรือปฏิบัติการใด ๆ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ พอกับความสำเร็จ ซึ่งอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วยฉันทะวิริยะจิตตะวิมังสาและสามารถประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงสัมพันธ์กับหลักอิทธิบาท ๔ ที่มุ่งเน้น ให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในทางสายกลางมีความพอเพียงมีความรอบรู้มีความตั้งใจปฏิบัติทุกสิ่งเหมาะสมตามอัตภาพ มีความเพียรพยายามในการเอาใจใส่ในหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่องพิจารณาอย่างรอบคอบงานนั้นจะประสบผลสำเร็จ

(๗) สังคหะวัตถุ ๔ กับการประยุกต์ใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงสังคหะวัตถุ ๔ เป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นการแบ่งปันของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมมี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้วัตถุทานและธรรมทานเป็นทานที่ให้สติปัญญา ๒) ปิยวาจา การพูดจาไพเราะกับคนทุกคนในหมู่บ้าน พูดเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีไม่กระทบกระเทือนจิตใจผู้อื่น ๓) อตถจริยา

คือ การทำงานให้เป็นประโยชน์การประพัตินช่วยเหลือสังคม ๔) สมานัตตตา ประพัตินให้เสมอ
ต้นเสมอปลายตลอดจนบุคคลที่ประพัตินตามหน้าที่ที่สมควรให้สมบูรณ์

สรุป เศรษฐกิจพอเพียงได้มุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมไม่ว่าจะ
มีความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นทั้งดีและไม่ดีเราก็สามารถปฏิบัติตนอยู่ได้ด้วยตนเองและการพึ่งพา
ตนเองตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรมีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจดำเนินชีวิตปฏิบัติ
จิตทางพระพุทธศาสนาทำตนให้เป็นที่พึ่งของคนอื่นมีจิตสำนึกที่ดีพร้อมกับปฏิบัติปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงให้เป็นรูปประธรรม เป็นวินัยในการดำเนินชีวิตไม่น้อมเอียงตามกระแสบริโภคนิยมและโฆษณา
ตามสื่อสร้างสรรค์ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทรประนีประนอมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานความรู้และทรัพยากรใช้และจัดการอย่างฉลาด
พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่ายึดหลักการของการยั่งยืนพัฒนาศักยภาพของคนท้องถิ่นชุมชนค้นหา
ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดบนฐานความรู้ภูมิปัญญาของ
ชุมชนท้องถิ่นอาทิจากการเลี้ยงโคเนื้อโคนมการปลูกต้นไม้พืช เศรษฐกิจปลูกยางพาราการลงทุน พัฒนา
อุตสาหกรรมและบริการไม่เน้นเงินลงทุนจากต่างชาติโดยใช้ทุนและฐานทรัพยากรภายในประเทศการ
พึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจมุ่งลดรายจ่ายเป็นสำคัญยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้มีข้าวปลาผักผลไม้ใน
ท้องถิ่นเพื่อการยังชีพแนวทางปฏิบัติโดยใช้เกษตรอินทรีย์วิถีชีวิตชุมชนเพื่อเกษตรอินทรีย์วิถีชีวิต
พอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติเป็นรูปประธรรมเพื่อให้ขยายตัวในพื้นที่ของชุมชนให้ทั่วประเทศพยายาม
เพิ่มรายได้และดำรงชีวิตอย่างง่ายการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่
ดีต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ
สภาพแวดล้อมและควรพัฒนาจากภูมิปัญญาของเราเองอาทิสมนไพรป้องกันไข้หวัดนกการพึ่งพา
ตนเองด้านสังคมเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนร่วมมือกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการพัฒนาเชื่อมโยงการเป็น
เครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งอาทิจากผลิตน้ำปลาให้พอบริโภคชุมชนเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่เลี้ยงเป็ดให้พอบริโภคใน
ชุมชนท้องถิ่นเป็นการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงชุมชนหนึ่งในชุมชนหนึ่งใน
เรื่องอุปโภคบริโภค

๕.๑.๓ ศึกษาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านใช้หลักพุทธธรรม ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน และการพัฒนาบุคคลใช้ภาวนา ๔
กายภาวนา คือ พัฒนากาย ศีลภาวนา คือ พัฒนาศีล จิตภาวนา คือ พัฒนาทั้งคุณภาพจิตและพัฒนา
สมรรถภาพจิต ปัญญาภาวนาเป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เจริญงอกงาม

การมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงเป็นการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน พอมีพอกิน
ปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผล สองสามต้นพอไว้กินในครัวเรือน แบ่งเพื่อนบ้าง เหลือจึงขาย พออยู่พอใช้
บ้านน่ายอยู่ เป็นธรรมชาติ รายจ่ายลด สุขภาพดี ประหยัดค่าไฟฟ้า น้ำประปา พอกพอใจ ออมวันนี้มี
ใช้วันหน้า สภาวะจิตปราศจากความเครียด รู้จักพอ พอแบ่งไว้ใช้จ่าย (๑) จ่ายประจำ เช่น ค่าน้ำค่าไฟ

น้ำมันรถ ๕๕% เงินออม ๑๐% ลงทุน ๑๐% เงินเพิ่มปัญญา ๑๐% เงินรางวัล ๑๐% บริจาค ๕% มีแผนการใช้เงิน การประหยัด ตัดทอนรายจ่าย ลดความฟุ่มเฟือย ใช้ของอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม หลักสันโดษ คือ ความยินดีความพอใจ หลักวิภาคธรรม จัดสรรทรัพย์เป็น ๔ ส่วน หนึ่งส่วนไว้ใช้สอย บริโภค สองส่วนใช้ประกอบภาระงานและลงทุน อีกหนึ่งส่วนไว้เมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย หลักโมคคัลลธรรม ใช้ทรัพย์ดำเนินชีวิต (๑) เลี้ยงครอบครัว (๒) เลี้ยงมิตรสหาย (๓) ป้องกันภัยอันตราย (๔) ต้อนรับแขก สงเคราะห์ญาติ เสียภาษี หลักคิหิสุข สุขของคฤหัสถ์ ได้แก่ สุขจากการมีทรัพย์ สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขจากความไม่มีหนี้ สุขจากความประพฤติดีไม่มีโทษ

หลักพรหมวิหาร ๔

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข

กรุณา คือ ความสงสาร ต้องการช่วยให้พ้นทุกข์

มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นคนอื่นพ้นทุกข์

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ

ขรรวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับการครองเรือน

สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ต่อกัน

ทมะ คือ การข่มใจ แก้ไขข้อบกพร่อง

ขันติ คือ ความอดทนและให้อภัย

จาคะ คือ ความเสียสละ แบ่งปัน

๕.๒ อภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายแนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ที่น่าแนวคิดพออยู่พอกินมาใช้ในวิถีชีวิต จะทำให้ชีวิตมีความสุขด้วยเหตุตนเองไม่มีหนี้สิน ซึ่งพุทธศาสนากล่าวว่า การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐเช่นเดียวกับการไม่มีหนี้จะมีความสุขทุกขทางใจ เมื่อยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ใช้จ่ายเงินอย่างพอเพียง ประหยัดตามกำลังของตน ไม่กู้หนี้ยืมสินผู้อื่น ตัดทอนรายจ่าย ลดความฟุ่มเฟือย ตั้งสติให้มั่นคง เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อให้รู้จักตนเอง ประมาณตนเองได้ถูกต้อง

๕.๒.๒ อภิปรายวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านตามหลักพุทธศาสนา

ปราชญ์ชาวบ้านส่วนมากไม่รู้จักหัวข้อหลักธรรมแต่ได้นำข้อปฏิบัติมาใช้กับวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ ปราชญ์ชาวบ้านใช้หลักการพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพ ผู้วิจัยจึงต้องนำแนวปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านไปเทียบเคียงกับหลักพุทธธรรมจึงเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทางสายกลาง สัมปยุตธรรม ๗ (คุณสมบัติของคนดี) หัวใจเศรษฐกิจ (อุ อา กะ สะ) มรรค ๘ (ทางพ้นทุกข์) หิริโอตตปปะ อิทธิบาท ๔ (สิ่งนำสู่ความสำเร็จ) สังคหะวัตถุ ๔ (สิ่งยึดเหนี่ยวน้ำใจคน)

๕.๒.๓ อภิปรายวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

วิเคราะห์วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านที่ดำรงตนอยู่ได้ แม้สภาพต่าง ๆ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติของชีวิต สามารถสร้างงานสร้างรายได้ ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จากการศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้ มีดังนี้ (๑) หลักสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามสิ่งของตนที่หามาด้วยความเพียรอันชอบธรรม และยินดีตามกำลัง ไม่ทะยานอยากสิ่งที่ไม่ได้ ทำให้ทุกคนอยู่ได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพของแต่ละคน ป้องกันมิให้ขัดแย้ง ป้องกันการทุจริต ดังนั้น จึงต้องมีความรู้และคุณธรรมนำไปปฏิบัติ (๒) หลักโภกวิภาครธรรม การแบ่งเงินเป็นสัดส่วนเป็นหลักการพึ่งพาตนเอง นำส่วนที่เก็บออมมาไว้ใช้ยามจำเป็นโดยไม่พึ่งพาคนอื่น (๓) หลักโภคาทิตยธรรม เป็นการหาทรัพย์สินมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การใช้หลักเช่นนี้โภคะจะหมดสิ้นไป สบายใจ ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว โภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน (๔) วิเคราะห์คิหิสุข เมื่อยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ การจะเกิดความสุขได้ต้องใช้หลักของคิหิสุข/สุขของคฤหัสถ์/กามโภคิ ปฏิบัติตามควบคู่ไปด้วยจึงจะเกิดความสุข (๕) วิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ผู้อยู่ในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา รักรธรรม เป็นผู้เกื้อกูลผู้อื่น ไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขต ทั้งการอยู่ร่วมกัน ชีวิตจะพบแต่ความสุข สังคมมีแต่ความสงบสุข (๖) วิเคราะห์มรวาสธรรม เป็นการครองชีวิตของคฤหัสถ์ให้ราบรื่น เพราะคฤหัสถ์จะมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน พุดจริงทำจริง ข่มใจไม่ให้โกรธ ควบคุมจิตใจให้นิ่ง มีความอดทนไม่ทอดทิ้ง ทำงานด้วยความขยัน เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานท้องถิ่นมีแผนส่งเสริมพัฒนาด้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ควรขยายจำนวนสมาชิกให้เพิ่มขึ้น

๒) เจ้าคณะตำบลและภิกษุสงฆ์ควรนำหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปเทศนาแก่ประชาชน

๓) หน่วยงานท้องถิ่นมีแผนส่งเสริมการนำหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

๔) หน่วยงานทางการศึกษาควรจัดอบรมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งจัดอบรมให้ผู้ปกครองนักเรียนด้วย

๕) ผู้นำชุมชนควรจัดอบรมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม

๒. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

๑) หน่วยงานท้องถิ่นส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

๒) หน่วยงานท้องถิ่นส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

๓) หน่วยงานท้องถิ่นส่งเสริมด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรมในชุมชน

๔) ผู้นำชุมชนศึกษาสภาพปัญหาเพื่อวางแผนแก้ไข โดยยึดกลุ่มพุทธเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแกนหลักในการพัฒนา

๕) ผู้นำชุมชนในพื้นที่การวิจัยจัดตั้งกลุ่มพุทธเศรษฐกิจพอเพียง

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่สังคมยุค ๔.๐

๒) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

๓) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับการแก้ปัญหาความยากจน

๔) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

๕) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมวัดเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐)

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕)

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอสพรีนเฮาส์. ๒๕๔๕.

ฉวีวรรณ สุวรรณภา. วารสารบัณฑิตปริทัศน์ ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ.แพร่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, ๒๕๕๓.

ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ. มนุษย์กับเศรษฐกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๖ บริษัทธรรมสาร จำกัด กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕)

ปิยบุตร หล่อไกรเลิศ, เศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แม็ค จำกัด, ลาดพร้าว เขตจตุจักร, ๒๕๔๖)

รงค์ ประพันธ์พงศ์, เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓ บริษัท สถาพรบุ๊ค บางเขน กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๙

วันชนะ ห่วงเจริญ, “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนา อำเภอบ้านโพธิ์จังหวัดฉะเชิงเทรา”, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖)

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, **วิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยมคืนสู่ชุมชน**, บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๒

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรี ถิรธมฺโม), **พุทธธรรมกับการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๘.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันท๊ะ), **วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา** ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ ๒๕๕๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗)

พระมหาสมชาย สิริจินโท, “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุขเมโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด , ๒๕๕๓)

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ. **หลักพุทธธรรม** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มปป.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

มัญญ มุกข์ประดิษฐ์. **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็น ยุทธศาสตร์สังคม**, กรุงเทพมหานคร เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกัน ราชอาณาจักร, ๒๕๓๔

สมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย. **การบริหารทรัพยากรบุคคลตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : มปป. มปป.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **พระพุทธศาสนาสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สนพ. สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

เสน่ห์ จามริก, **เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๑๙๙๙ - ๒๐๐๐**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีสัน, ๒๕๔๑)

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สำนักงาน กปร. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๐.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: เอกสาร. ๒๕๕๒.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔.

อมราพงศาพิชญ์. **ธรรมรัฐกับประชาสังคมรวมบทความธรรมาภิบาลกับคอร์ปชั่นในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถีสัน, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พงษ์ธร ชยาตุลามาต. ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำเกษตรยั่งยืนบนที่ราบสูงของชาวเขาเผ่าอาข่า อำเภอมะสอย จังหวัดเชียงราย. **ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖.

พระมหาสมชาย สิริจนโท (หาซันนท). พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของ พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาสุรศักดิ์ จิรวทมน (รณน้อย). แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วันชนะ หร่ายเจริญ. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. **ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะพัฒนาสังคม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖.

(๓) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นางสาวสุทธา ศิริโท, ประชาชนบ้านโนนยาง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑,

สัมภาษณ์ นายไสว อาทิตยตั้ง, ประชาชนบ้านโนนแพง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสฤติย สะเดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ บ้านสะทอน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจรรณี ดีสงคราม, ประชาชนบ้านทรายมูล ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายนิก สิริศาสตร์, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายรุ่งสิริยา ศรีโยธี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ บ้านหนอง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายศุภชัย พันธัง, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอุเทน วรินทร์, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายศุภฤกษ์ รูปงาม, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประมวล เอกภูธ, ครูโรงเรียนชุมชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางบานเย็น ทรายาง, ประชาชนบ้านโนนยาง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ พันธัง, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประจวบ เนตรพนา, ประชาชนบ้านหนอง ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายทองสุข พันธัง, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมพร จันทะพงษ์, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจรรณ สร้อยทอง, ประชาชนบ้านหัน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอำนาจ ทรงคาศรี, ประชาชนบ้านสะทอน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๓ พฤษภาคม
๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางเพ็ญสวาท ไทยลา, ประชาชนบ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕ พฤษภาคม
๒๕๖๑.

ที่ ศธ ๖๑๓๙/ว ๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
กิโลเมตรที่ ๘ ถนนสมเด็จ ตำบลกระโสม
อำเภอเมืองอุบลฯ จังหวัดอุบลราชธานี
๓๕๐๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นางศุภกัญญา กะเดา ผู้เฒ่าบ้านหมี่ ม.บ้านสะทอน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย นายอานนตรี นามสกุล ประสมสุข รหัส ๕๙๐๗๒๐๕๐๑๙ นิสิตระดับปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
“ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน
ตำบลขาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติ
อนารโท.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่นิสิตในการทำงานวิจัย จึงขออนุญาต
เก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย หวังอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณ
มา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

ผู้ให้ข้อมูล
[Signature]

ขอเจริญพร

[Signature]
(พระครูกิตติคุณเณร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

23 พ.ค. 61

ติดต่อประสานงาน

ผู้ประสานงานบัณฑิตศึกษา

Mobile Phone : ๐๙ ๓๑๖๒ ๕๕๗๑, ๐๘ ๑๙๒๙ ๙๙๑๖

E-Mail : sewee_wat@hotmail.com

ที่ ศธ ๖๑๓๙/ว ๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
กิโลเมตรที่ ๘ ถนนสมเด็จ ตำบลกระโสม
อำเภอเมืองอุบล จังหวัดอุบลราชธานี
๓๕๐๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นาย วัชรวิทย์ ศรีชัย สอนวิชา ๖. ม.๕๕๕๕๕๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย นายอานนตรี นามสกุล ประสมสุข รหัส ๕๕๐๗๒๐๕๐๑๙ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติอนารโท.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่นิสิตในการทำงานวิจัย จึงขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย หวังอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

วัชรวิทย์ ศรีชัย
๖๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑

(พระครูกิตติคุณเณร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

ติดต่อประสานงาน

ผู้ประสานงานบัณฑิตศึกษา

Mobile Phone : ๐๙ ๓๑๖๒ ๕๕๗๑, ๐๘ ๑๙๒๙ ๙๙๑๖

E-Mail : sewee_wat@hotmail.com

ที่ ศธ ๖๑๓๙/ว ๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
กิโลเมตรที่ ๘ ถนนสมเด็จ ตำบลกระโสม
อำเภอเมืองอุบลฯ จังหวัดอุบลราชธานี
๓๔๐๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายสุวิทย์ พิเศษ หมู่ที่ ๗ บ้านนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย นายอานนตรี นามสกุล ประสมสุข รหัส ๕๙๐๗๒๐๕๐๑๙ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขาว อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติอนารโท.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่นิสิตในการทำงานวิจัย จึงขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย หวังอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(Signature)
ในชื่อ
๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

(Signature)
(พระครูกิตติคุณเณร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

ติดต่อประสานงาน

ผู้ประสานงานบัณฑิตศึกษา

Mobile Phone : ๐๙ ๓๑๖๒ ๕๕๗๑, ๐๘ ๑๙๒๙ ๙๙๑๖

E-Mail : sewee_wat@hotmail.com

ที่ ศธ ๖๑๓๙/ว ๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
กิโลเมตรที่ ๘ ถนนสมเด็จ ตำบลกระโสม
อำเภอเมืองอุบลฯ จังหวัดอุบลราชธานี
๓๕๐๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นางมานะ วัฒนา ธาราภ. นม.ที่ ๑๐, บ้านโนนหนอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย นายอานนตรี นามสกุล ประสมสุข รหัส ๕๙๐๗๒๐๕๐๑๙ นิสิตระดับปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
“ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน
ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติ
อนารโท.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่บัณฑิตในการทำงานวิจัย จึงขออนุญาต
เก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย หวังอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณ
มา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพราหมเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

นางมานะ วัฒนา MS1๖1

(พระครูกิตติคุณาภ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

๒๓ พ.ค. ๒๕๖๑

ติดต่อประสานงาน

ผู้ประสานงานบัณฑิตศึกษา

Mobile Phone : ๐๙ ๓๑๖๒ ๕๕๗๑, ๐๘ ๑๙๒๙ ๕๕๑๖

E-Mail : sewee_wat@hotmail.com

ที่ ศธ ๖๑๓๔/ว ๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
กิโลเมตรที่ ๘ ถนนสมเด็จ ตำบลกระโสม
อำเภอเมืองอุบลฯ จังหวัดอุบลราชธานี
๓๔๐๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางจรรยาพร ศรีทอง พุทฺธิ ๑๓ ม.ค.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย นายอานนตรี นามสกุล ประสมสุข รหัส ๕๙๐๗๒๐๕๐๑๙ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี พระครูศรีปริยัตยาภินันท์, ผศ.ดร. และพระมหาณัฐกิตติอนารโท.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์แก่บัณฑิตในการทำงานวิจัย จึงขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย หวังอย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

จรรยาพร ศรีทอง

ขอเจริญพร

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑

(พระครูกิตติคุณเณร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

ติดต่อประสานงาน

ผู้ประสานงานบัณฑิตศึกษา

Mobile Phone : ๐๙ ๓๑๖๒ ๕๙๗๑, ๐๘ ๑๙๒๙ ๙๙๑๖

E-Mail : sewee_wat@hotmail.com

ภาคผนวก ค.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตามหลักพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ
ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
๓. เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์
ชาวบ้าน ตำบลขวาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์
- ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ.....นามสกุล.....
ตำแหน่ง.....อาชีพ.....อายุ.....ปี
- ที่อยู่ เลขที่...../.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
- วุฒิการศึกษา.....
- ทำการสัมภาษณ์ เมื่อวันที่.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....
- สถานที่สัมภาษณ์ :.....
- ข้อมูลติดต่อ โทร :...../.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์

๑) ท่านคิดว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายว่าอย่างไร?

.....

.....

๒) ท่านนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพใดบ้าง?

.....

.....

๓) ท่านคิดว่าผู้ที่ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะอย่างไรบ้าง?

.....

.....

๔) ท่านนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร?

.....

.....

๕) ท่านคิดว่าหลักพุทธธรรมมีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร?

.....

.....

๖) ท่านนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง?

.....

.....

๗) ท่านนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง?

.....

.....

๘) หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์ชาวบ้านนำไปประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ?

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ขอขอบคุณที่ท่านให้ความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ณ โอกาสนี้ด้วย

(นายอานนตรี ประสมสุข)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอุบลราชธานี

ภาคผนวก ง.
ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

รูปที่ ๑-๒ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหัน

รูปที่ ๓-๔ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทรายมูล

รูปที่ ๕-๖ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนอง

รูปที่ ๗ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนอง

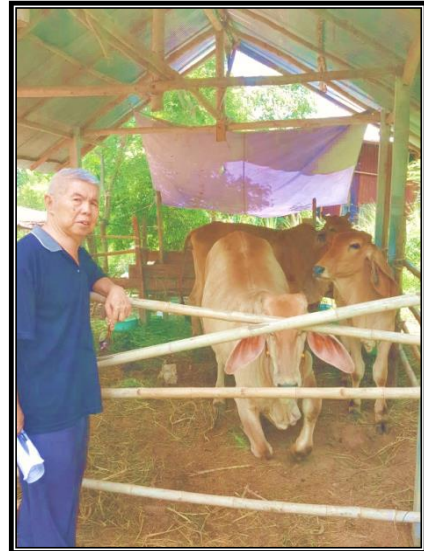
รูปที่ ๘ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านสะท้อน

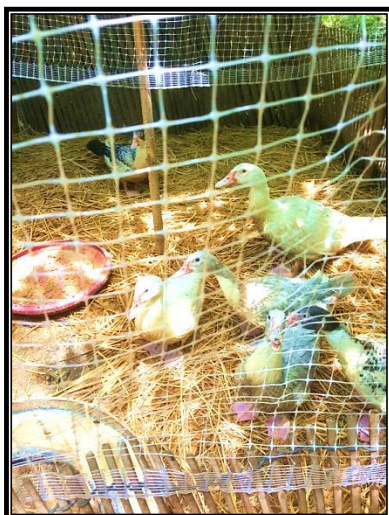
รูปที่ ๙ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโนนยาง

รูปที่ ๑๐-๑๑ การเลี้ยงปลา, การเลี้ยงวัว

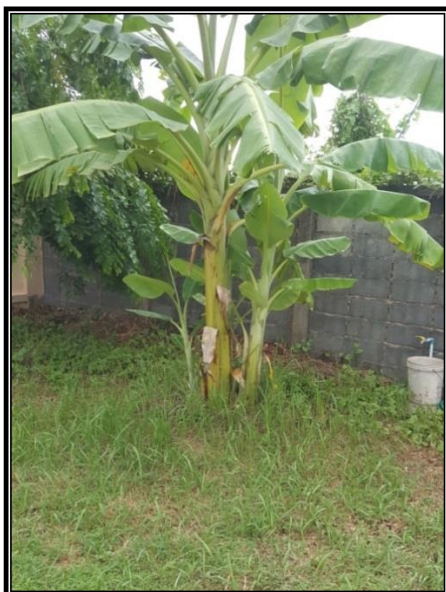
รูปที่ ๑๒-๑๓ การเลี้ยงเป็ด, การเลี้ยงไก่

รูปที่ ๑๔-๑๕ การปลูกมะกรูด, การปลูกพริก

รูปที่ ๑๖-๑๗ การปลูกกล้วย, การปลูกชะอม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: นายอานนตรี ประสมสุข
วัน/เดือน/ปี เกิด	: ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐
ภูมิลำเนา	: ๙๙/๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลกลาง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๒๐
การศึกษา	: การศึกษาด้านจิต (ฟิสิกส์-คณิต) กศ.บ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน : พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนร้อยเอ็ด : พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนร้อยเอ็ด : ศีลศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารการศึกษา) ศษ.ม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์การปกครอง) ร.ม. มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) พธ.ม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
หน้าที่ในอดีต	: ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โรงเรียนโพธิ์ทองพัฒนาพิทยา อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โรงเรียนเมืองน้อยวิทยาคม อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โรงเรียนวังหลวงวิทยาคม อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
ประสบการณ์	: หัวหน้าผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารโรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม ว่าที่ร้อยโท สังกัด ป.พัน ๑๕๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๒๔๑ หมู่ ๙ ตำบลกลาง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๒๐